AVGVSTINI
DATHI SENENSIS
ELEGANTIAE IN SVAM VERAM FORMAM RESTITVTAE.

EIVSDEMQVE DE NOVEM VERBIS, NECNON ET FLOSCVLORVM LIBELLVS.

Addito insuper opusculo de conficiendis epistolis, clarissimi Oratoris Laurentij Vallensis.

Quibus insertæ sunt omnes graece dictiones, quæ prius deerant, & apprimè desiderabantur.

Omnia accuratiori cura quàm vnquàm antehac excussa.

VENETIIS, Apud Hæredes Melchioris Sessæ.

M. D. LXXIIII.

AVGVSTINVS DATHVS SENENSIS,

MATTHEO THOMASIO CONCIVI SVO. S. P. D.

PVTANT Stoici(vt probe nosti) paruam esse, ut magnam culpam. Ego tecum existimauerim; magnam esse, vt paruam potius. Accepi tuas binas literas, erant partes meę celere responsum dare. Id diutius sum cunctatus facere, certe non superbia, cum superbi videri soleat non respondere, sed nec incuria, cum tu sis mihi maximæ curæ, nec obliuione, cum tu dies, noctesque tum in memoria, tum in animo uerseris mihi. Sed alia fuere, quæ me segniorem reddiderunt ad id efficiendum, quod ipse vehementer exopto. Est enim iucundum mihi ad te scribere, iucundius legere tuas literas, sed multo certe iucūdissimum crebrum id, mutuumque obire munus. Nam cum id fit, ueras uideor audire, ac reddere uoces. Vnum te precipue oro, ne literas numeres meas; sed voluntatem ipsam metiaris, quorum primum forsan diuturnum silentium pariat, alterum vero fascem literarum rependat. Id tibi persuadeas velim, summam mihi ex tuis epistolis voluptatem comparari; quippe quę amoris perspicuum faciunt documentum. Proinde perge ad me scribere, & expecta tuorum laborum non iniucundam uicem. Quod au-

tem ad Isagogicum libellum spectat, aperiam paucis meam sententiam. Cum primum mihi nunciatum est, de suppositi nominis falsa inscriptione; cum innotuit deletum Augustini, nomen, & immutatũ esse titulo, principio stomachari cœpi, et accusare temerarium ausum eorum; qui uel improbitate, vel inuidia indignum facinus fuissent ausi. Post vero rem ipsam accuratius expendi cogitans, id forsan ignoratione potius auctoris, quàm falsi intentione fecisse. Quamquam nec mihi debet esse molestum, si Laurentijs celebrius, quàm meum sit nomẽ. Nam (ut taceam doctrinã eius viri, quę profecto fuit non mediocris) cũ longe ante iret ętate, longius ante ibat & nomine. Illum ego accusare debeam non iniuria, qui primus libellum attribuit, & nomen meum suppressit, atq; audenter dicam, me non vsque adeo ignobilem esse, vt puderit eũ, qui librum asportarit, ferre Augustini nomen. Nolo de me ipso prędicare, quod agẽti vitio, audictibus molestię esse cõsueuit. Sed certe libellus iste non reponitur inter ea, quæ à me accuratius scripta sunt. Fuit quoddã veluti ingenij delibamẽtũ, non mea voluntate, sed quorũdam amicorũ opera, in lucem prolatum, qui se lecturos quidẽ, sed minime edituros aßeuerarent, ac tam breui lucubratione cõflatũ est, vt dictu incredibile videri possit. Quidam religiosi viri primum abstulerũt libellum, delectati (ut arbitror) præceptorum nouitate, et Venetias usquã perlatus est, vbi & de auctoris nomine fuit controuersię. Demũ re cognita, Augustinus inscriptus est, et celebratus auctor. Mox plerasq; Italiæ vrbes peragrauit; nec usquàm accepi præter quã Ferrariæ nomẽ immutatum, ubi is agit, qui cum alter Augustinus sit, relinquat nemini iustę defensionis locum. Andreas Cappatius clarus ciuis plus dolet

quàm

quàm ego ipse qui eum cōdidi.nam & suasu eius opusculū confectū,& nomini dedicatum est.Non video opus esse cō certatio pro re pusilla.Quod si aut in orationibus meis,aut in ijs libris, qui a me de philosophia scripti sunt,idem fieri animaduertam; cuius lenitatem,& mansuetudinem experiūtur,experiētur etiā amaros morsus.Cupido scire de te,si aut odio cuiusquam,aut inscitia factum sit,et me quàm primum certiorē facias. Hanc tamen etsi ad rē comprobandā tu ipse satis præsidij habes, tamen ne Senensiū genus contemnēdum videatur (si ipse oportunum iudicabis)& libelli proferant perspicua documenta,qui a me scriptus est,etsi qui nebulones veritati tenebras effundere voluerunt,ostendam quàm tolerandum sit proprium bonorum possessione spoliari, & quod alienum a meo ingenio,& consuetudine est latratores agam dignis modis.Nam uereor interdū,ne non verum sit,quod dici solet,a nonnullis finitimis nostris Hetruscis gloriam inuideri. Itaq; rogo te,ut quicquid hac de re tibi exploratum fuerit, quàm primū ad me scribas. quod erit mihi gratissimum. Tuas literas percupide desidero,me autem habebis semper tuis studijs obsequentem,non secus,atque optimum fratrem.Commenda me tuo clarissimo atque optimo patri, & tuos omnes iube saluare meis verbis.Vale.

Ad Matthæum Thomasium Senensem in demptorem tituli huius Isagogici libelli Gaspar Tribacus Mutinensis.

Quisquis es o Dathi titulum qui demis ab arte;
Sic tibi sint humeris brachia dempta tuis.
Sic tibi uel gladijs oculi fodiantur acutis;
Vel quocunque alio deteriore modo.

Sicq; tibi obscęno truncetur gutture lingua,
Sitq; tuum alterius Tydeos esca caput.
Sic tua corda lupi lanient sine fine rapaces;
Vel Tityri ęternum quæ iecur vrget auis.
Dij te Tereidem faciant; puerumq; Thyeste;
Quando vetat nimius te furor esse virum.

Francisci Octaui Cleophili Ariminensis epigramma ad Matthęum Thomasium Senensem.

Quantum prisca tuo debes ò Roma Camillo,
Augusto quantum Tirgiliana Chelis.
Hunc tantum Matheę tibi debere libellum
Dicimus, ò gentis tutor, amorq; tuæ.
Per te direpti patrię redduntur honores;
Per te sublatæ restituuntur opes.
Inscribis titulum, versaq; in margine laudes
Asseris, & forti nomina dempta manu.
Dathe resurrexit gaude, tuus ecce libello
Stat labor, asserto, qui modo nullus erat.

Benedicti Cinguli Epigramma ad Augustinum Dathum.

Vidimus eloquij decus Augustine libellum,
Nouimus ingenij flumina magna tui.
Ingens fama viget, superat facundia famam;
Scribis enim priscos inter habenda viros.
Qualia facundo dictabat Tullius ore;
Talia quem legi verba libellus habet.
Passim Cecropiam sapiunt tua dicta Mineruam,
Inque tuo regnat Atticus ore lepos.
Immortale tuum facies per secula nomen,
Et facies cineri te superesse tuo.

F I N I S.

DI-

DISERTISSIMI RHETHORIS AVGVstini Dathi Senensis Isagogicus Libellus pro conficiendis Epistolis & orationibus ad Andream Capacium conciuem peregregium, ac discipulum dilectissimum feliciter Incipit.

CRedimus iamdudum a plerisque viris etiam disertissimis persuasi, tum demum artem quēpiam in dicēdo nonnullam adipisci, si veterum sectatus vestigia optima, sibi quæque semper ad imitandum proposuerit. Neque enim qui diutius Marci Ciceronis lectione uersatus sit non in dicendo, & ornatus & copiosus esse poterit. Nā & horridiora crebrius cōsectati ipsi quoque aridi, ieiuni, & inculti fiant necesse est. Lectitanti igitur mihi Ciceronis uolumina, quē eloquentię parentem appellauerim, pauca annotatione digna visa sunt, quibus si vtemur, vulgarium sermonem aspernati, ad eloquentiam proxime accedemus.

Varietati commutationiq. vt studeamus. cap. 1.

Sed tamē id in primis quisq. admonēdus sit quod rhetor ille diligentissimus, & insignis admodum orator, Fabius Quintilianus de orationis partibus dicere cōsueuit. Neque enim leges sunt oratorum quadā veluti immutabili necessitate cōstitutæ, nec rogationibus, vt idem dicebat, nec plebiscitis sancita sunt ista præcepta, sed ut in statuis, picturis, poematibus, cæterisq., ita quoq. in exornanda viri eloquētis oratione plurimum semper decoris ac venustatis habuit varietas. Atque quod dici solet, tenendum cauendumq. il

lud est ante omnia ne ars vlla dicendi, si fieri potest, esse videatur. Hæc igitur lex prima sit commutationis varietatisq., quàm eruditorum aures non difficile iudicent. Hoc igitur iacto fundamento, per pauca deinceps scribam Andrea amice suauissime, quæ, et si non semper, ut plurimum tamen his rationibus tibi seruanda erunt. Sed iam nostri instituti ita nascetur exordium.

De situ suppositi verbi, & appositi in oratione. Cap. 2.

Plerunque enim qui oratorię artis floribus, ac phaleratis (ut aiunt) uerbis student, uerbum contra tritam uulgatamq. grammaticorum consuetudinem, quod in calce absolutę orationis locari consueuit, id illi potius coaptant in initio, quod omne tibi fiet manifestius exemplo. Scias plenam orationem constare tribus partibus quod suppositum (vt eorum ipsorum uocalibus vtar) quod verbum, quod appositũ vocant. Dicunt igitur grammatici, Scipio Aphricanus deleuit Carthaginẽ. Ornatioris vero eloquij homines conuerso potius utuntur ordine. Carthaginẽ Scipio Aphricanus deleuit. Illi M. T. C. utitur familiariter P. Lentulo hi vero P. L. M. T. Cice. familiariter vtitur. Quibus plane exemplis patere arbitror, appositum primum in oratione, suppositum medium; nouissimum vero locum verbum tenere. Sed etsi quid pro Grammaticorum more post appositum situm erit, id initio orationis poni solet. Cuius rei exẽpla subnectam. Scipio Aemilianus euertit Numantiam vrbem opulentissimam Hispanię, Hispanię opulentissimam urbem Numantiam Scipio Aemilianus euertit. Nõ ignoras multa esse genera epistolarum. Genera epistolarum multa esse non ignoras. Lycurgus condidit sanctissimas leges Lacedemonijs. Lacedemonijs sanctissimas leges Lycurgus condidit,

condidit;multa consimili ratione. Appositum igitur plerunque principio ponitur;suppositum medio, sive uerbum, ut Areopagum Solon Salaminius primus constituit. ubi Grammatici dicunt,Solon primus constituit Areopagon. Cæterum diuersis ordinibus, & locis locandæ sunt partes pro aurium iudicio,quod quidem solo usu comparatur.

De aduerbiorum situ. Cap.3.

Iam uero de aduerbijs,quę sunt ueluti adiectiua uerborum,dici potest,ubinis loci ponenda esse,ubidemum aptius congruere uisa fuerint,modo in principio;modo in fine,modo interiecta inter utrunque; qua in re diligenti utendum est consilio,sed propę uerbum frequentius peruenustā reddunt orationem; ut, Fabius Maximus ante alios fortiter, atque animose pugnabat, C.Lelius Scipione familiarissime utebatur. Clementissimus Cæsar humaniter ignoscebat. Nunc uero ad reliqua.

De præpositionum & integrarum plerunque orationum inter adiectiuum & substantiuum interiectione. Cap.4.

Præpositiones perpulchræ inter substantiua,atque adiectiua nomina interÿciuntur, ut feraci in agro, ornatissimo in loco,maximas ad res,hanc ob causam,iustis de causis,atque alia huiusmodi complura. Nec præpositiones solum, sed alia præterea. Eiusmodi nunc exempla sunt. Maxima in repu.diligentia, magna in parentes pietas, incredibilis in omnes ciues obseruantia;summa in hospites liberalitas.

De interiectione genitiuorum inter duos nominatiuos & contra. Cap.5.

Atque etiam pulcherrimū inter duos casus, puta duos

nomina-

nominatiuos, aliquid continue ponitur, vt omnia reipublicę iura, constantes militum animi, magna sceleratorum hominum flagitia. E conuerso etiam constituta ac transposita oratio plurimum exornat, vt, huius claritudo uiri, huius Quirites auctoritas loci.

De adiectiuorum situ. Cap. 6.

Venuste etiam plerunque præcedit adiectiuum nomen substantiuũ, ut tua dignitas, optima virtus, diuinum ingeniũ, exquisita doctrina. Magni enim refert quo loco quæq; dictio sita sit, quod testatur Boethius in suis commentarijs, quę in Arist. librum conscripsit, ubi & Ciceronis, et Virg. ponit exempla Boethij autẽ ipsius hęc uerba sunt. Etenim quantum ad cõpositionem orationis spectat maximum differt quo uerba, & nomina prædicationis suo ordine proferantur. Multum enim interest in eo, quod ait Cicero. Ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna seruauit, ita dixisset, vt dictum est, an ita? Ad hanc te amentiam peperit natura, exercuit voluntas, seruauit fortuna. Sic enim minores sententiæ magnitudo minusq; in ea lucet id, quod, si sic componatur, eminet, & sese uel uolentibus hominum auribus animisq; patefacit. Rursus cum dicit Virgi. Paciq; imponere morem, potuisset seruasse metrum, si ita dixisset, Moremq; imponere paci, sed esset debilior, sonus, nec eo ictu versus, tam præclare, vt nunc, cõpositus diceretur, quod idem non est apud dialecticos. Hæc Boethius. Nunc ad reliqua.

De negatiuæ dictionis situ. Cap. 7.

Negatiua dictio apte in calce orationis ponitur, ut, pręstantiorem te uidi neminem. Scipione clariorem in bellicis laudibus inuenies neminem. Tua erga me beniuolentia, tuo

in me

in me animo gratius est nihil. Qui te ardentius amet, habet neminem.

De possessoris ante possessionem situ. Cap. 8.

Sed & possessor ante possessionem, ut, optimi uiri diuitiæ, prestantis uiri virtus, prudentissimi hominis consiliū.

De usu gerundiuorum nominum pro gerundijs. Cap. 9.

Quid uero pulchrius quam si pro gerundijs, quæ sic appellāt, vtamur gerundiuis nominibus? Vt tritum est id Prisciani exemplum, veni causa amandi virtutem, veni amandæ virtutis causa, gratia gerendi bella, gerendorum bellorum gratia, ad amplexandam virtutem magis, quā ad amplexandum virtutem. Quę vna preceptio optima est, crebraq; eius apud Marcum Tullium, aliosq; eloquētes uiros fuit obseruatio.

De congruentia nominis relatiui plerunque cum consequente. Cap. 10.

Nunc autem multa conficiam, quæ si diligenter aduerteris, haud parum ornatus latino conducēt eloquio. Sed id mihi in primis animaduertendum uidetur, ut cum tria fuerint antecedens, consequens, & eorum medium relatiuum nomen, si sit illud consequens uel hominis, uel rei cuiuspiā proprium nomen, tum relatiuum consequenti semper congruat, alioquin non latina oratio sit, sed a doctissimorum hominum consuetudine longe aliena. Alias potest cum alterutro conuenire, si non consequatur proprium nomen. Quam rem facile exempla declarant, & priscorum authoritates complures M. Cicero primo tusculanarum questionum. Studio sapiētię, quę philosophia dicitur. Et sexto de republica. Consilia, cœtusque hominum iure sociati, quę

ciuitates

ciuitates appellātur, atq; iterum. Ex illis sempiternis ignibus quę vos sydera, & stellas nuncupatis. Salustij quoque illud tritum est. Est locus in carcere quod Tullianū appellatur innumerabilia vetustis codicibus id genus inuenies. Nec id est grammaticæ artis vitium, quod quidam ignari literarum arbitrantur. Sed & nos adhuc aliquid exemplorum afferamus. Præclarum est Ciceronis opus, qui Cato maior dicitur, nam quod Cato maior dicitur, non latine profertur. Consimiliter, Vrbis uisceribus consulendū est, qui sunt ciues: Perdici viri ex vrbibus pellēdi sunt, quæ est ciuitatum pernicies, & sentina dedecoris. Plerunque igitur relatiuum nomen cum eo concors est quod sequitur.

De congruentia in casu ex tribus eorum duorum, quę proxime iunguntur. Cap. 11.

Illud quoque spectādum est, nam cum tria existant, quorum vnū relatiuum sit nomen, frequentissime eorum duo in eiusdem casus exitum conueniunt nam, vt exempli causa dicam aliquid, si quis hūc sermonē protulerit; liber in quo de virtute agitur, præclarus est, rectius atq. ornatius dixerit, in quo libro de virtute agitur præclarus est. Concordant namq. eodem casu ex tribus duo illa, quæ maiori vicinitate iuncta sunt. Aliud iterum exemplum huiusmodi sit, Quas misisti literas ad me, iocundę fuerunt. Sermonem, quem uos audistis non est meus. Quam existimas Demosthenis orationem, Eschinis est. Atque huius sermonis crebrum inuenire poteris apud ueteres vsum M. Tullius officiorum primo, quorum autem officiorum præcepta traduntur ea, quanquàm pertineant ad finem bonorum. Virg. Maro. Aeneid. Vrbem quàm statuos, uestra est. Teren. in Andria. Posthac quas faciet de integro comœdias spectādę an

exigendæ

exigendę sint vobis prius. Idem, populo ut placerēt quas fecisset fabulas. Idem, quas credis esse has, non sunt veræ nuptię, atque eiusmodi sermo plurimum exornat.

De auxesi positiuorum cum per. *cap. 12.*

Id quoque dignissimum est annotatu, ut cum positiua ex augere uelimus, nomina his per pręposituū accedat. Cicero in epistola ad Curionem, Charus æquæ sis & periocundus. Idem de oratore primo, perbeati Quinte frater illi videri solent. Terētius in Eunucho. Perpulchra credo dona, haud nostris similia: nam pergratum ualde gratum significat, & in oratione lepide personat.

De relatiuis cum multo longe, & quàm. *Cap. 13.*

At superlatiuis multo, longe, & quàm aduerbia pręponimus, id quod sæpenumero pelpulchrum uideri solet, vt longe amantissimus uestri, multo omniū fortunatissimus. Et ago tibi quàm maximas gratias.

De comparatiuis cum multo, aut longe. *Cap. 14.*

Comparatiuis vero, vel multo, uel longe, præponi solet, ut iustitia multo pręclarior est cæteris virtutibus, &, Socrates longe alijs philosophis sapientior.

De quibusdam nominibus, quæ à gręcis profecta declinationem mutant. *cap. 15.*

Illud nequaquā omiserimus, ꝙ cū nōīa quæpiā sunt ꝑfecta à Gręcis tertiæ inflexionis, & obliquos casus habētia, qui rectos superāt, latini oratores fre quētissime, casibus genitiuis illorū quibusdā īmutatis fingūt aliarū declinationū nōīa, & genus seruāt, qualia sunt poematum, enthymematū delphinus, elephātus, et lāpada, quę à plerisq; tertia flexione proferuntur, poema, enthymema, delphin, elephas, lāpas, hanc tu obseruationem diligenter manda memorię:

Vt ele-

Vt eleganter ostendamus quippiam nobis esse iucundum, utile vel honestum, & cętera id genus. *Cap.16.*

Cum autem volumus ostendere nobis aliquid iucundũ, honestum, utile esse, tum datiuis cum uerbo utimur sum es est substãtiuorum, quorum illa adiectiua sunt. Nam (ne ab exemplis discedam) quid aliud significat, hęc res mihi iucunditati est, quam hęc res, est mihi iucunda? idemque ipsum, tuę mihi literę fuerunt gaudio, quod est ad gaudium, vel gaudium mihi attulerunt. Praeclara vrbis aedificia ciuibus decori sunt; uitia dedecori sunt uiris, idest, dedecus pariunt uiris. deque ceteris consimili ratione.

De afficio & afficior. *cap.17.*

Verbum afficio, & pulchrum est, & late patet; nam afficio te voluptate, idem est, quod tibi voluptatem affero, afficio te honore. i. facio tibi honorem, & te honore, afficio te laudibus, idest, te laudo, afficio te probro, idest uitupero te; afficio te commodis, idest, tibi commoda facio, afficio cadauera sepultura. i. cadauera sepelio; afficio inimicos iniuria. i. facio iniuriam inimicis. Atque similiter afficior dolore. i. doleo; afficior gaudio. i. gaudeo, afficior verecundia. i. uerecundior; latissimaq. est huius uerbi vsurpatio. Nec tamen lateat, afficere disponere significare hincq. est Plinij illud, uiua uox magis afficit. Neq. .n. sine optimis causis tã lata, tãq. diffusa sit eius uerbi significatio. Sed de hoc satis.

De tum uel & geminato. *cap.18.*

Non est autẽ ignorandũ, quòd si duo, aut plura duobus (quod perraro usu uenit) pariter se habuerint, utrique tũ dictionem praeponemus. Quod liqueat exemplo. Par est in C. Laelio Doctrina ac uirtus, quantaq. est eius uiri probitas, tanta quoque est eius scientia, tunc splendide ac recte dixerim.

dixerim C. Lælius uir tum doctus est, tū probus; Itidemq; Magna inest C. Lelio, tum uirtus, tum etiam doctrina C. Lælius plurimum tum laude, tum rerum scientia valet. Aliud iterum exemplum. Themistocles tum consilio pollet in vrbanis rebus, tum in bellicis negotijs uiribus, atque animi magnitudine floret. Sic enim ostendit tantum in rebus urbanis esse consilio, quantum in bellicis magnitudine animi, quantum geminatum positum est. Sed eandem uim habet, & geminata & cōiunctiua. Virgil. iij. Aeneidos. Multum ille & terris iactatus & alto. Id profecto significat, Aeneas tum pelagi, tum terrarum labores perpessus est. Aphricanus fuit singularis & vir, et imperator, idem sibi vult; Aphricanus magnus extitit tū vir, tum Imperator.

De cum, & tum. Cap. 19.

Quod si duo contra nequaquam paria sunt, sed alterum minus complectitur, alterum vero magis; ita efficiendum est, vt quod leuius existit locemus prius, atq; ei cum dictionem præponamus; quod autem grauius validiusq; id posterius positum, tū dictio præcedat. Quod patefaciemus exemplis C. Lælius amat Scipionem, propterea quòd eū doctum cognouit hominem, et semper uirum optimum, quod postremum vehementer ad amorem impellit, quare ita oratio est instituenda C. Lælius amat Scipionem cum ob doctrinam eius, tum propter virtutem. Ita virtus in hac beneuolētia plus momēti habet quàm doctrina. Atque idem si ita dixerim, Cum omnes fortunati sunt, qui bene viuunt, tum perbeati qui omnia deserunt, & uirtutem solam cōplectūtur. Nos nanque posteriores multo beatiores esse cōstat, si quis super ius modo allatam pręceptionē intellexerit. Hoc Marcus Cicero in primis frequenter vsurpat. Ex quo illud. Cū

omni-

omnibus cõsulẽdũ est, tum illis qui armis positis ad Imperatoris fidem cõfugiunt; significat enim confugientibus ad Imperatores, et sese dedentibus multomagis consulendum esse. Atque in Catone maiore mirari se aiebat Scæuola M. Catonis cum cæterarum perfectam sapientiam, tum quod nũquã fuerit illi senectus grauis. Sed de hac re satis.

Vt quempiam laudari aut vituperari oporteat. Ca.20.

Iam uero explicandum est qua ratione quãpiam personam aut laudari aut uituperari oporteat, quod ad decorẽ sermonis pertineat. Nam id trifariam posse fieri comperimus ex monumẽtis literarum. Si enim uelim ostendere M. Catonem habere magnam uirtutem, cum uerbo sum es est, ita commodissime fiet. Marc. Cato uir est magnus uirtute M. Cato uir est magnæ uirtutis M. Cato uir est magna virtute. Plato philosophus fuit prestans ingenio, uel prestãtis ingenij, uel præstanti ingenio. Mulier est clara moribus, clarorum morum, claris moribus. Vir egregius laude, egregię laudis, egregia laude, sed illud primum magis poetarum est, postremum uero splendidissimum et perpolitum Arist. est prestãs scientię copia, Philosophus exquisita doctrina, vir acerrimo ingenio. Quod quidẽ, ut disertissimus Priscianus inquit, significat, Aristotelem habere scientię copiã, ac qui habet exquisitam doctrinã cęteraq. consimili ratione. Quod quidem Aulus Gellius sentire videtur in Noctibus atticis. Est enim uelut defectio quędam, sed ea trita usurpataque ab eloquentissimis uiris ac clarissimis oratoribus, qua & nobis quoque utendum est.

De accusatiuis & ablatiuis participiorum locum Tenentibus infinitiui uerbi. cap.21.

Atqui participiorũ cum accusatiui casus sæpetũ abla-

tiui

tiui locum tenent infinitiui uerbi;hinc Salustianum illud, nam & priusquàm incipias consulto, & ubi consulueris, mature facto opus est. Et Terentiana Misis Glycerium allo quens amicam Pamphyli. Iamiam, inuentum tibi curabo & adductum tuum Pamphylum. Omnia nanq; illa cō sulto facto inuentum, adductum, cōsulere, facere, inuenire, adducere designāt. Verum frequenter his rationibus abla tiuorum casibus utuntur, accusatiuorum perraro.

De hoc nomine opus cum uarijs casibus. Cap.22.

Et quoniam de nomine quod est opus attulimus mētio nem intelligendum est opus est mihi hac re significare. me egere hac re, sed id uarijs casibus iūgi solet. Nā etiā opus est mihi tua opera latinè dicimus: & tuæ operæ, & tuam operam, & tua opera: sed hoc postremum ornatius est: & totum oratorium. Cæteris rationibus poetę potiusquam hy storiographi utamur. Nos autē quędam præcipimus, ut co gnoscamus a ueteribus usurpata, eisdemq; utamur: quędā uero ut cognoscamus solum. Nam opus est mihi hanc rem nunquam orator dicit, sed hac re.

De commutatione adiectiui & substantiui in uoce, genere, & casu. Cap.23.

Quid illud: nonne pulcherrimum est, ut cum duo nomi na alterum adiectiuum: & alterum substantiuum eodem casus exitu proferri debent: ut sæpe, creberrimeq; quodam modo tertiam adiectiui nominis uocem: quæ est neutra: ui um substantiui transferamus? & substantiuum illud prius casui collocemus genitiuo? quod ut frequens est eruditis at que disertis uiris: ita quoq; erit exemplo manifestius. Nā cū multam uirtutem dicturus sum, si multum uirtutis loco eius orationis posuero multo protulerim uenustius. Mul-

B tum

tum pecunię enim significat multam pecuniam, plurimum uiriũ plurimas uires, quid animi est, quis animus, quid rei, quę res, quid causę, quæ causa. Alia quoq; peruulgata. Sed animaduertendum est, quod si genitiuus ille casus singularis fuerit, totam item orationem singulariter exponere debemus. Si pluralis, pluraliter. Nanque (exẽpli causa) multum pecuniæ, est multa pecunia singulari numero, at cõtra multum pecuniarũ significat multas pecunias. Similis, est aliorum ratio, ut multũ roboris singularem, plurimum uirium pluralem habet significationem. Et aduerbia quoque nõnulla eandem uim retinent, præsertim uero duo hæc, parum & satis, nam parum sapientię, idest parua sapientia, satis uirium. i. sufficientes uires. Et nihil quoque siue nomẽ siue aduerbium sit, in eandem sępe obseruantiam cadit.

Vt geminandum est epitheton sequentibus substantiuis aut contra. Cap. 24.

Quoniam autem singula hic ferè inuestigamus, id quoque dignum cognitione est, ut cum duo meminerimus nomina substantiua, quorum utrique idem epitheton adiiciẽdũ est, adiectiuum ipsum principio collocemus, & sequentibus substantiuis uel tum geminatum, uel duplicatum & præponamus. Exempli uero causa afferantur Ciceronis uerba. Aphricanus singularis & uir, & imperator, ꝙ est Aphricanus singularis uir, & singularis imperator. Propter magnam & doctoris auctoritatem, & urbis, est propter magnam auctoritatem doctoris, & propter magnam auctoritatem urbis, pręclarus & miles, & ciuis illustris tũ uir, tum philosophus. Optimus tum patrię defensor, ut gubernator, iustus & rex, & iudex. Consimiliaque eodem modo se habent. Sed & sæpenumero contra eodem ordine uni

substan-

substantiuo præposita duo adiectiua, ut plura deseruiunt. Exempla sunt quę nunc cōstituam. Vir tū bonus tum temperatus, Imperator & callidus & fortis. Iudex & integer, & solers. Ornamenta ciuitatis tum multa tum præclara. Alia tu ipse coniecta. Nonnunquam & duo substātiua ita se habent ut alterum vim suam ubique seruet ac tueatur, alterum quasi quendam obtineat adiectiui nominis locum, & eius fungatur officio. Quale est illud Virgilianum primo Aeneidos. Moleq. & mōtes insuper altos, Imposuit ac si dicat molem montuosam imposuit. Cauendum est ne ab honestate naturaq. discedamus, ac si dixerit, cauendum ne a naturali honestate discedamus. Sed tibi hęc satis sint.

De extremis supinis pro gerundijs accusatiui casus. Cap. 25.

Sed ne quasi hystoriam texens discendorum seriem nectam, ita quęque patefecerim, ut se se mihi forte quadā obtulerint. Cęterum non ignorandum esse uidetur (ut ipse arbitror) extrema supina plerunque peruenuste significare gerundia accusatiui casus, ad, dictione pręposita, ut res difficilis creditu, idest ad credendum, miserabilis uisu, idest ad uidendum, iucunda auditu, idest ad audiendum, suauis gustu, idest ad gustandum, per multa simili, ac pari ratione se habent.

De exasperatione orationis uitanda per mutationem superlatiui cum adiectione aduerbij superlatiui admodum uel in primis. Cap. 26.

Nec idem te amice lateat, ut cum fuerit superlatiuum quodpiā, durius asperiusq. & suplatiue significandū sit, ut pro superlatiuo positiuum afferamus, & ei aptū aduerbiū

superlatiuum apponamus. Nam maxime memorabile facinus: est memorabilissimũ facinus: maxime rarũ genus hominum: est rarissimum genus hominum. Sed admodum & in primis positiuis adiuncta uim ferme eandem retinent: ut admodum memorabile facimus uel in primis rarum genus hominum.

Vt quẽpiã mediocriter aut uehemẽter laudabimus. Cap. 27

Id autem nequaquam silentio prᴂterierim: ut si quẽ qui uirtutem habeat uelim mediocriter laudare: dicam exempli causa. Pericles uirtute prestans princeps erat Athenis; uel multa prᴂclara gesserat. Themistocles rebus gestis floruit. Sin uelim uehementer ac plurimum laudare: adijciam gloriam siue laudem, & causam laudationis casu genitiuo constituam. Pericles, ut per idem exemplum agam, uirtutis gloria prᴂstans Athenis claruit: Themistocles rerum gestarum laude emicuit. Sicq; M. Antonius prestabat eloquẽtia; mediocriter laudatur ac fere exiliter. L. Crassus eloquentiᴂ gloria excelluit, uehementissime laudatur. Sed tu cetera pro tui ingenij bonitate deducito.

Quoties singularis et pluralis numerus cõnectũtur, uiciniori respõdendũ: idemq; fit in diuersis generibus. C. 28.

Quoties, quod ipse testatur quoque grammaticus Seruius, singularis & pluralis numerus connectuntur, respondemus uiciniori. Virgilius in primo Aeneid. Hic illius arma, hic currus fuit: nõ autẽ fuerunt. Terentius in Andria. Amantium irᴂ amoris redintegratio est. Xenophon, deliciᴂ meᴂ sunt hostes, eorumq; exercitus properabit atque in frequentia obseruatur. Idem fit in diuersis generibus, nã siue masculinum, siue fᴂmininum est, uiciniori respondemus: ut uir atque mulier optima ad me uenit: intelligitur namq; optimum

timum eße uirum & optimam eße mulierem quę uenerit. Verum si plurali numero uelimus uti, ad masculinum transire necesse est, ut uir & mulier leti properanti. Alexander & Olympias clari extiterunt.

Operæ precium est. Cap. 29.

Operę precium quod peruenustum est, significat modo utile esse, modo necessariũ, modo iucundũ, modo laudabile. Atq; his significationibus id nominis ueteres usurpabãt.

Frui. Cap. 30.

Frui quampiam re est, fructum, siue utilitatem, uel uoluptatem percipere ex eo, ut cum dixerit quis, ocio fruor.

Prę se ferre. Cap. 31.

Præ se ferre aliquid est uerbis, aut indicijs quibusdã id ostendere quodammodo confiteri. Vt Marcum Cato prę se fert grauitatem. Lælius præ se fert liberalitatem. Hoc uult ostendere quòd ille sit grauis, & iste liberalis.

Rationem habere. Cap. 32.

Rationem habere est respectũ habere. Vt planius exponam, habere rationem alicuius rei, est rem cõsiderare, ut habeo rationem temporũ, loci, personarũ; est ea ratione omnia complecti, & considerare.

Complector animo. Cap. 33.

Hanc rem animo, menteq; complector. i. Hanc rem considero, & uoluo.

In animo est. Cap. 34.

In animo est significat in animo habeo, & animus mihi est, idest uolo.

Certum est mihi. Cap. 35.

Certum est mihi, idest deliberatum & decretum, uel deliberaui, & decreui.

Prosequor. Cap. 36.

Prosequor te honore, idest te honoro, prosequor te laude, idest laudo, prosequor te probo. i. vitupero te, ut prosequor te amore, idest te amo.

Bene mereri. Cap. 37.

Benemeritus sum de republica, idest beneficiũ in illã cõ tuli, benemereri de amicis, idest cõferre ĩ amicos beneficia.

Aeque, ac, atque. Cap. 38.

Aeque, pro ita ac, uel atque pro & uel quasi ornatissi me ponũtur, exemplum est. Aeque te laudo, ac Ciceronem.

Haud, Secus, Atque & Ac. Cap. 39.

Haud pro non, secus pro aliter, venuste in eadem oratione continue se habent, ut haud secus sentio atque tu, idest sentio sicut tu.

De comparatiuo loco positiui. Cap. 40

Nonnunquam & pulchre comparatiua pro positiui ponuntur. Vt Alexãder Macedo corpus habebat imbecillius quod imbecillum significat. Satyri in scelera uehemẽtius inuehuntur, quod est uehementer.

Dare rem vitio uel laudi. Cap. 41.

Do tibi hanc rem uitio. i. vitupero te hac te, do laudi, idest laudo, do crimini, idest criminor.

De subiunctiuo loco indicatiui & illius pro huius. temporibus. Cap. 42.

Sed nec illud quidem negligendum est quod subiũctiuus modus pro indicatiuo & illius tempora pro huius temporibus haud illepide ponuntur, ut uelim pro uolo, & gererem pro gerebam, dilexerim pro dilexi, fecißem profeceram, fuerit gratum pro gratum erit, feceris pro facies. Id omniũ multo ornatissimum, si oportunis locis agatur, quod vbi fa-

ctitan-

ctitandum,& peritorum aures facile censebunt. Quamobrem exercitatio adhibenda est, non mediocris, quæ omniū magistrorū præcepta superat. Quod si quis nouerit græcas literas, ei, quod mō explicauimus, nō difficile ꝑsuadetur.

Partim hominum & de eius aduerbij geminatione. Cap. 43.

Partim hominum uenerunt per sæpe dicitur, & est Aulo Gellio teste, idem quod pars hominum. i. quidā homines, nam partim in hoc loco aduerbium est, neque inclinatur in casu. Et compartim hominum dici potest, id est cum quibusdam hominibus, et quasi cum quadam parte hominum. Sed hoc tum est splendidus, cum in oratione iterum fuerit additum, ut est illud Marci Tullij in epistolis, nam qui istuc ueniunt, partim te superbum esse dicunt, quòd nihil respondeas, partim contumeliosum, quod male respondeas. Et qui ciuitatibus præsunt partim nobiles sunt, partim populares quod est aliqui nobiles sunt aliqui populares.

Decimus quisque. Cap. 44.

Id est optimum cognitu, quòd decimus quisque est tuus ex numero denario, hinc est illuc Cæsaris in commentarijs, Cognoscit non decimum quemque eße relictum militem sine uulnere, quo exemplo uti perpulchrum est, ut uix decimus quisque remansit sine uulnere in tali conflictu.

Quotus quisque. Cap. 45.

Quotus quisque homo est, idest quot homines, quotus quisque miles, idest quot milites.

Perquam cum positiuo. Cap. 46.

Perquam una dictio dūtaxat pulcherrime positiuis adiungitur nominibus, ut perquam doctus philosophus, perquam bonus amicus.

Alias geminatum locum tenet modo aduerbij. Cap. 47

Quid illud? Nunquid lepidissime usurpamus, ut in oratione eadem iterum alias usurpatum, locū obtineat modo aduerbij. Quales esset si quis dicat, omnes homines eodem ferme nati sunt ingenio, alias quidem rident. alias uero lachrimantur. Omnes item ciues alias boni, alias mali, nunquam eisdem sunt moribus.

Ire in castra. Cap. 48.

Marcus Antonius iuit in castra. multifariā dicitur. Marcus Antonius castra petiuit, in castra profectus est, se ad castra contulit, se in castra recipit, se ad castra perduxit.

Viginti annos natus. Cap. 49.

Hic habet uiginti annos; quod ueterū consuetudine dicitur contra pedagogicam opinionem, alijsq; rationibus dicitur, hic uigesimum annum attigit, Agit aut degit uigesimum annum ætatis, uiginti annos natus est. Sed hoc postremum magis oratori conuenit.

Eloquentia laborare. Cap. 50

Cicero laborat in eloquentia. Cicero in eloquentia tempus consumit, tempus in eloquentia conterit, in eloquentia operam ponit, dat eloquentiæ operam, ętatem in eloquentia consumit, in studium incumbit eloquentię. Et alia deduc pro tuo indicio.

Habeo, teneo hanc rem in memoria. Cap. 51.

Habeo hāc rem memoria non minus usitate, dicitur, quā habeo, siue teneo hanc rem in memoria, teneo hanc rē memoria, huius rei memoriam habeo.

Voluptatis me capit obliuio. Cap. 52.

Obliuiscor uoluptatis, uel cuiuscunq; alterius rei, uoluptatis me capit obliuio. Et idem uerbum cum ceteris iun-

ctum

ctum nominibus significat diuersa cõsimili ordine, ut capit me satietas ciuitatis, capitq; hominum, odium, uel tędium.

Contineo me ruri, uel in urbe. Cap. 53.

Virgilius incolit ciuitatem, hoc perpulchre dicitur cũ teneo, uel etiam cum contineo uerbo, ut Virgilius ruri se continet. Virgilius tenet sese in urbe.

Præter & prę uenuste ostentatur aliquam rem aliam antecellere. Cap. 54.

Si quis uelit ostentare aliquam rem aliam antecellere, & ultra illam ualere, uenuste id dicitur uel per accusatiuũ præposita præter uel cũ præ ablatiuo pręposita, ut Cæsar pręter cæteros rebus bellicis, uel pręcęteris pollebat.

Lęlius est facili ingenio, uel facillimis moribus natus. Cap. 55.

Lælius habet faciles mores, uel facilem naturam, ornatius dicitur Lęlius est leni ingenio natus uel facillimis natus moribus. Scipio natus est tristi ingenio. Et de reliquis consimiliter.

Valeo & polleo cum ablatiuis. Cap. 56.

Valeo & polleo uerba splẽdida sunt, & latissime patẽt, & ablatiuo iungũtur hoc pacto. Aurelius Augustinus plurimum ingenio ualuit. Hippocrates ingenij bonitate pollebat. Mithridates memoria claruit, uel polluit. Mar. Cato in ciuitate plurimum authoritate pollebat.

Clareo & possum. Cap. 57.

Clareo & possum uerba eadem ferme ratione se habẽt. Ego apud Cæsarem multum siue possum, siue clareo, ornate, & splendide dicitur. Apud Cęsarem plurimum mea claret authoritas. Hortensius multum potest in senatu, ornatius, Multũ Hortensij in senatu potest authoritas, quæ potissimum

rissimum significat eam opinionem, quę est apud homines de alicuius viri prestantia, quæ uulgo & trita consuetudine reputatio nuncupatur.

Sum datiuo iunctum habere significat, & quodammodo possidere. Cap. 58.

Cæterum id perbellum est. Est mihi apud te fides, idest tu adhibes mihi fidem, quod est accuratius aduertendum. nam plerunque solet sum es est uerbum datiuo iunctum significare habere, et quodãmodo poßidere, ut est mihi pecunia, est Cæsari magna potestas, siue pietas. Illud designat me pecuniam habere, hoc habere Cæsarem magnam potestatem; cuius constitutionis crebra apud priscos, & disertos uiros obseruatio est.

Recordor hanc rem, hęc res mihi in mentem venit. Cap. 59.

Ego recordor hanc rẽ, potius quam huius rei dicitur. At idẽ dicitur, huius rei me subit recordatio, hęc res mihi in mentẽ uenit, idest mihi occurrit, uel mihi succurrit; quòd postremum minus vsitate dicitur.

Præsto, antecello, aliquando cum accusatiuo, aliquando cum ablatiuo. Cap. 60.

Præsto, antecello, quæ uenuste sonant uerba, aliquando datiuo, aliquando accusatiuo perpulchre iungũtur, cum accesßione ablatiuorũ eius rei, cuius est præstantia, ut ego p̃sto tibi ingenij acumine. Ioannes præcellit Petrũ acumine ingenij; equus prestat asello velocitate cursus.

De frequentatiuis verbis loco primitiuorum. Cap. 61.

Sæpenumero frequentatiua uerba, quę sic appellantur, primitiuorum uerborum a quibus traxerũt originẽ significationem retinẽt, præsertim si prima illa asperiora fuerint, ut con-

ut cõiecto pro conijcio, manso pro maneo, imperito pro im pero, amplexor pro amplector, et alia item pene innume ra bilia si quãdo etiam uerbi asperitas vlla cõtingat; quod eru ditorum iudicio nunc derelenquimus.

De, & dis mutans significationem. *Cap. 62.*

De prępositio uerbis adiecta, persæpe in contrarium mu tat significationem. Vt precor, et deprecor contraria sunt, hortor et dehortor. Nonnunquã idem dis efficit; ut suadeo dissuadeo, quamuis in eisdem uerbis nonnunquã augeat po tius quàm vim commutet.

Ex & de amplificant. *Cap. 63.*

Ex & de vehemẽter amplificant, ut ex oro, quod ab ex, & oro deductum significat impetro. Tęre. in Andria. Gna tam ut decet oro; Vixq; id exoro.

Suadeo, persuadeo, facio, perficio. *Cap. 64.*

Sic suadeo significat oratoris officium, quod est benedi- co, atque persuadeo, benedixisse significat, ꝙ est oratoris fi nis, idest impero atque obtineo. Vnde et crebro nõ solũ sua deo, sed etiã ꝑsuadeo, sed facio, & perficio explorata sunt.

De quanquam aduersatiua dictione. *Cap. 65.*

Plurimum etiam sermonem, ac orationem exornat ad- uersatiua dictio, quãquam, indicatiuo iuncta, quod ubique Marcus Cicero seruauit, alijque doctißimi, sed huius exem plum sit, quanquàm te ante hac diligebam nunc tamen ob singularem uirtutem uehementer admiror, nam tria sunt, quæ quodam sibi ordine inuicem iunguntur, quorum pri- mum ac leuissimum est deligere; postremum admiror; quod uehemens, ac præcipuum & eorum medium, ob- seruo, quod est veneror & colo, ex quo obseruanta, reuerentiam significat. Sed iterum aliud exemplum i

quãquàm mihi sunt omnium amicorum iucundæ literæ, tuæ tamen iocundissimę fuerunt. Sed & pro tamen post, quam uis raro, collocemus, ut quanquàm mihi ante hac charus eras, sed nunc profectò charissimus es.

Non solum sed etiam, uerumetiam, uerumquoque. Cap. 66.

Adhęc illa duo orationem peruenustam reddunt sibi in uicem correspondentia quorum alterum est non solum, siue non modo siue non tantum; alterum est, sed etiam, uel uerumetiam, uel loco etiam, positum, quoque, & aliquibus interiectis, quorum omnium exempla subnectam, hęc mihi res non solum grata est, sed etiam iucunda. Marcus Antonius non modo Ciceronis erat inimicus, uerumetiam hostis patrię. Marcus Cato non solum ingenio pollebat, sed etiã uirtute florebat plurimũ. Alexander non solum reliquum orbem subegit, uerum ipsum quoque romanorum imperiũ cogitabat attingere. Et ita in consimilibus præponendo minoris momenti particulam.

Tam & quam. Cap. 67.

Etsi etiam tam & quàm sibi correspondent, ut tam chara mihi patria est, quàm tibi iucunda uita, sed facile tu hoc intelliges.

Ego ipse pro egomet. Cap. 68.

Pro eo, quòd cæteri exprimere consueuere pro nominibus addẽtes uel te, uel met syllabicas adiectiones. Cicero potius idẽ efficit per hoc pnomẽ ipse ipsa ipsum, quod illarum fere adiectionũ locum obtinẽt, ut ego ipse, magis quã egomet, ille ipse, nosipsi, ut nunquàm secus dicendum sit.

De mecum & mecum ipse. Cap. 69.

Alia est adiectio pulchra, ut mecum ipse cogitassem, &

hoc

hoc mecum sit una dictio. Item mecum ipse uincerem, cum due sint dictiones.

Vt familiaritatem, conuersationem, & similia ornate exprimamus. Cap. 70

Sed si tibi dicendum erit, tu mihi familiaris es, ornatius dicetur, ego te utor familiariter, tu mihi amicus es, ego te amico utor, tu mihi es magister, ornatius ego te utor magistro. Ego tecum frequenter uersor, frequens est mihi tecum consuetudo, que sepe conuersationem significat, tecum magnam amicitiam habeo, magna mihi tecum est amicitia: & ita alia permulta, ut sunt mihi cũ omnibus malis uiris inimicitiæ: nam rectius dixerimus inimicitiæ plurali numero quam singulari.

Nihil cum comparatiuis. Cap. 71.

Sed neutra uox nihil, ac potissimum in comparatiuis nominibus, tum fœmininam reddit orationem, tum masculinam, ut nihil est hoc homine melius: fere idẽ est ut nullius homo est hoc homine melior, nihil hac uirgine ẽ formosius; quasi nulla uirgo hac uirgine est formosior. Et in cæteris aliquando consimiliter.

Munus pro officio & consimiliter partes. Cap. 71.

Munus pro officio ornatissime dicitur ut hoc est amici munus. i. amici officium. Fungor boni uiri munere, ferme idem est facio boni uiri officium. Sed & partes plurali numero consimilem habent significationem, ut meæ partes sunt. i. officium meum est; uel pertinet ad me.

Caueo cum ablatiuo significat prouideo. cum accusatiuo uito, & fugio. Cap. 73.

Caueo uerbum & si sepe significat prouideo, ut cautum est lege, perornate tamen accusatiuo iunctũ pro uito, ac fugio usur

gio vsurpant eloquentes viri, vt turpes mores ingenui cauent uiri.

Memini cum accusatiuo. Cap. 74.

Atqui & memini rectius iungitur accusatiuo, quam genitiuo, vt memini Platonis sapientiam. Virgi. in Bucolicis. Numeros memini, si uerba tenerem. Nec mirum in his, quae sunt potius solutæ orationis. Virgilij Maronis afferã testimonium; quem non solum poetam egregiè eruditum; sed & Rhethoricæ artis ubique obseruantissimum fuisse constat.

Pœnitet, id est parum uidetur. Cap. 75.

Pœnitet me, quid significet, notissimũ est, sed & pro parũ videtur, vsurpant authores, & præstãtes doctrina uiri.

Vaco cum datiuo attendo, cum ablatiuo vacuum esse. Cap. 76.

Sed idem persepe uerbum uarijs constructionibus positum & eandẽ retinet significationis vim, vt uaco huic rei, est attendo huic rei; vaco hac re, est hac re sum uacuus, & ornatissimum est, boni uiri dant operam, ut perturbationibus uacent. i. vacui, & liberi sint.

De animaduerto animaduersio. Cap. 77.

Animaduerto idem est fere quòd video, & quodammodo intelligo. Animaduerto cõstructum cum accusatiuo, in præposita, idem sibi vidi quòd punio, vt Speusippus animaduertit in seruum Platonis, idest punit Platonis seruũ; ex quo animaduersio punitionẽ quãdã nõnũquã significat.

De refero cum datiuo & accusatiuo mediante ad. Cap. 78.

Atque iterum refero tibi hanc rem, idest narro tibi hãc rem; sed refero ad senatum, refero ad populũ hãc rẽ, idest pono hanc rẽ in cõsultatione populi, vel senatus; qui usus

verbi

uerbi eius apud historiarum scriptores frequentissimus est.

Dare literas tibi uel ad te. Cap. 79.

Quid uarij quoque casus eidem sæpe coniuncti, nonne magnam ac longe diuersam uim habent? Quale est do Bibaculo ad Cæsarem literas. Nam dantur Bibaculo deferenti, Vt Cæsari reddat, ad quem mittuntur literæ. Eas igitur leget Cæsar. Bibaculus quidem uelut tabellarius quidam defert. Nam, qui defert literas, cõsueuit tabellarius appellari. Verum ne quid huius nunc ignores, dare literas, significat scribere, seu mittere literas.

Vnas, binas, ternas literas, pro una, duabus, tribusue epistolis dicimus. Cap. 80.

Nec te fugiat, quòd pro epistola dicimus literas pluralinumero, nec obstat poetarum cõsuetudo. Et pro una epistola dicimus vnas literas, nam id nomẽ vnus, a, um, cũ his quæ pluraliter solum inflectũtur, pluralem quoq. retinet naturam, vt vnæ nuptiæ, vnę bigę, vna mœnia. Et ut ad ꝓpositum redeam, pro duabus epistolis dicimus item binas literas, non autem duas, pro tribus epistolis dicimus ternas, non autem tres, pro quatuor quaternas. Et quę deinceps sunt reliqua, consimili ratione proferuntur.

Infinitiua oratio pro coniunctiua peruenuste ponitur. Cap. 81.

Infinitiua oratio pro coniunctiua per quam pulchra ẽ, vt uolo te ad me scribere, cupio te Athenas profici, & id Terentianũ quid facere te ĩ hac re uelim significat enim, quid uelim, quòd tu ĩ hac re facias, uelim ciues omnes unanimes esse, idest quòd unanimes sint, & concordes. Sed hoc fit concinnius, si nullum sit ambigui sermonis discrimen, ne ue enim omnino rectum sit, volo te me amare, quanuis

plerunque

plerunque id suppositionis locum habeat; quod infinitiuũ uerbum immediatius præcesserit.i.credo quod Romani pos sunt uincere Pyrrhum, sed id pro uiribus caueat orator. Et quod modo præceptum erat de cõiunctiua, atque infinitiua oratione, pręcipue in absolutis verbis uel vbi alteri casui fuerit adiecta ꝑpositio seruandũ sit, ut uolo te amari a me.

Ex uel e pro a uel ab. Cap. 82.

Ex, uel e præpositiones pro a, uel ab, & sepe, & peror nate ponuntur, ut audiui ex maioribus nostris, pro a maio ribus nostris; accepi ex patre tuo, uel è patre tuo, quęro ex te, & a te, quod est te consulo, & te interrogo, quod ad uerte, & usui trade.

De pro, loco in & secundum. Cap. 83.

Pro ornate ponitur loco in, & secundũ, ut pro rostris; idest in rostris, pro tribunali, idest in tribunali et alia. Pro uiribus tuis; idest secundum tuas uires, pro tui ingenij boni tate, pro uirili tua, & similia.

Sub in compositione, aut clam, aut diminutiue significat. Cap. 84.

Sub in compositione aut clam, aut diminutiue significat, ut submouit me Parmeno, idest clam, & occulte, subirascor tibi; quod est paulum irascor.

Morem gerere, complacere, & obsequi significat. Cap. 85.

Morem gerere perornatum uerbum complacere significat, atque obsequi. Vnde moriger, a, um, quod amoroso quod difficilem significat, & a morato, quod moribus insti tutum significat plurimum differt.

Consequor pro exprimo. Cap. 86.

Consequor pro exprimo pulcherrimum est, non possum

ego

ego uerbis consequi, ideſt exprimere, literis conſequi, ideſt per literas explicare.

Metuo & timeo multis caſibus coniunguntur. Cap. 87.

Metuo, & timeo uerba aliquando multis caſibus adiunguntur. Metuit Cic. Publio a Clodio ſibi extremum periculum. Timeo mihi abs te mortē. Nonnunquam abſolute ponuntur, ſed ſolo datiuo iuncta, ut metui Pamphilo, Pāphili uitæ timeo, ſed hic potius poeticus uſus.

Euado pro fio, & efficior. Cap. 88.

Euado pro fio, & efficior, ornatum, uſitatumque eſt, ut Cic. euaſit eloquentiſſimus. Ariſtoteles euaſit ſummus philoſophus, Cęſar euaſit inclytus imperator, & de alijs quoque ſimiliter.

Fore futurum eſſe. Cap. 89.

Fore futuram ſemper habet ſignificationem, et eſt idem quod futurum eſſe, Marcus Cic. de oratore tertio libro loquens de Hortenſio, quem quidem confido omnibus iſtis laudibus quas tua oratione complexus es, excellentiorem fore, et Craſſus Fore dicis, inquit, ego uero eſſe iam iudico.

Quid inter dimidium & dimidiatum intereſt. Cap. 90.

Quid inter dimidium et dimidiatum interſit, noſſe perutile eſt; cum enim dimidiatum ſit, quaſi in partes duas diuiſum, niſi aliquid diuiſum ſit, dimidiatum non poteſt dici. Dimidium uero appellatur, nō quòd ipſum diuiſum ſit, ſed quòd ex dimidiato pars altera eſt. Nō igitur recte dixerit quis pro ſententia Marci Varronis, ut ait Aulus Gellius in noctibus Atticis, dimidium librum legi, dimidiatam fabulam audiui, ſed dimidiatum librum, dimidiatam fabulā recte quis dixerit, quia dimidiatum exempli cauſa digitum appellamus, ſed alterutram partem dimidium, quod eſt ac

curate, diligenterq; aspiciendum.

Intersum & presum quid differunt. cap.91.

Plurimũ autem conducit nobis intelligere, quę sunt nominum differentię, ac uerborum discrimina. Ea quoque res mirum in modũ orationẽ exornabit, ut siquis nouerit quid differunt pręsum, & intersum inter se uerba, pulcherrime dicet; Mar. Cice. publicis negocijs non interfuit solum, sed & præfuit, quorum illud significat comitem eße alicuius rei, hoc uero ducem.

Confiteor, profiteor, gratulor, gaudeo. cap.92.

Ego non solum confiteor, quod est ui, sed etiam profiteor, quod quidem est sponte. Et apud Marcum Tullium persæpe legitur, Tibi gratulor, mihi gaudeo; gaudemus nobis, gratulemur alijs, quòd adepti sint aliqua bona.

Ago, refero, habeo, debeo, gratias uel gratiam. cap.93.

Et tibi ago gratias; quod quidem est uerbis, refero gratiam, est re & factis, habeo gratiam, uel gratias quod est ĩ animo, debeo gratiam ubi aliqua obligationis uis cernitur. Et item alias opiniones his similes.

Hæc res mihi conducit, dono te hac re. cap.94.

Optimum est non ignorare nominum differentias, ut & verior, & ornatior nostra reddatur oratio. hęc res mihi cõducit; est idem, quod mihi res hæc vtilis est. Et quod cæteri plerunque dicunt dono tibi hanc rem, pulchrius dicitur, ac splẽdidius, dono te hac re, ut miles nauali corona donatus est; Sabinos Romani ciuitate donauerunt, quod est ciues fecerunt, quod item dicunt Sabinos Romani in ciuitatem acceperunt.

Prępositio

Præpositio, quæ solet adiungi nomini, pulchrius uerbo adiungitur. Cap. 95.

Interdum uero præpositio quæ nomini, ac casui præponitur, pulchrius, uenustiusq; uerbum præcesserit in quibusdam uerbis. Quale est, si quis dicat, eo ad te, ut dicat potius adeo te, loquor ad te, potius alloquor te, cecidit de uita, decedit uita, cedit ex humanis rebus, excedit rebus humanis. Et in alijs quibusdam consimiliter.

De minus aduerbio. Cap. 96.

Minus aduerbium quanquam sæpe significat non, nonnunquam tamen compositiuo iunctũ contrariæ significationis cõparatiuum demonstrat, ut Terẽtianum illud Phedria nemo fuit minus ineptus, pro prudentior, & nemo est te minus formosus, idest deformior, & sic de alijs consimilibus.

Quid inter decem annos & decem annis interest. Cap. 97.

Quoties multos aut dies, aut annos dicimus per accusatiuum, intelligimus iuge temporis curriculum esse, & fere continuum. Sed per ablatiuum significatur annorum siue dierum interiectio, intermissioq; , quare, ut ait Marcellus, optantes rectius accusatiuo uti debent, si quidem ad secundam fortunam attineat, interest igitur ita si quis dixerit, decẽ annos in re militare uersatus sum, an decem annis dedi operam rebus bellicis.

Cordi est. Cap. 98.

Cordi homo etiam flexibiliter, cordi hominis, cordi homini, ut Priscianus inquit, significat iocundus, iocundi, iocundo, sicut & frugi, sed satius mea sententia, Marcellus opinatus est; dicit enim cordi est, idest animo sedet. Nam hæc res mihi cordi est, idest placet. Teren. in Andria. An

tibi hæ nuptiæ sunt cordi. M.C. de perfecto oratore flumẽ alijs, alijs verborum uolubilitas cordi est. Et Lucilius probe declarat, cum inquit. Et quod tibi magnopere cordi est, mihi vehementer displicet.

De tantisper. Cap. 99.

Tantisper, quod quasi est tandiu, ornate post se deposcit dum, quod ferme est donec, vt illud Terentij in heautontimorumeno: Tantisper meum dici te volo dum, quod te dignum esse, facies. Ego tantisper magna uoluptate afficior, dum apud te viuo.

Quid inter delecto & oblecto interest. Cap. 100.

Tu mihi charus es, ego te amo, tu mihi iocundus es, ego te delector. Sed delecto, & oblecto, non similiter construũtur; nam dicimus, delectat me hæc res, sed oblecto me hac re. delectabat Socratẽ vitæ integritas; Pitthacus sese virtute, & doctrina oblectabat; ego me oblecto ruri.

Fero hanc rem facile, modeste, moderate, equo animo. Cap. 101.

Fero hanc rem patienter, siue patienti animo, splendidius dicitur ego hanc rem facile patior, & modeste fero, moderate, & æquo animo. Contra significantia aduerbia, grauiter, acerbe, egre, moleste, & iniquo aĩo, hæc mihi iocũda res est, hæc res placet mihi, & q̃ molesta est, displicet.

Affero & dolet mihi. cap. 102.

Affero communissimum verbum est, & quo multis locis uti possumus. Secunda fortuna affert mihi uoluptatẽ .i. me delectat. Aduersa fortuna affert mihi dolorem .i. dolet mihi, nam dicimus & hęc res mihi dolet, & doleo hanc rem. Sed redeo unde digressus sum, literæ tuæ afferunt mihi admirationẽ .i. efficiũt ut admirarer, affers testimoniũ, id est testifica-

stificaris, et ita dispersa ē, & uaga huius uerbi significatio.

De perinde cum atque uel hac postposita. Cap. 103.

Perinde ornatissime postulat post se ac, uel atq;, et totū simul perinde ac, uel atque, habet eandem uim quàm tanquam ut Camillus perinde atque omnium sapientissimus, & Cherea perinde ac foret eunuchus. At de hac re satis, dicta sint hactenus.

De coeo. Cap. 104.

Coeo non solum absolutum est, sed nonnunquam perue nuste casum habet accusatuum, Coeo societatem tecum. Et hinc est illud Auli Gellij in noctibus Atticis de Pytagora, deq; eius cohorte; quod quicquid familiæ pecunięq; habebant in medium dabant & cohibetur societas inseparabilis. Sed eodem Cicero pacto est aliquando eo uerbo usus.

De mille hominum in singulari numero. Cap. 105.

Mille hominum singulari numero significat mille homines, mille militum interijt, hoc est mille milites interierūt, mille militum uulneratum est, idest mille uulnerati sunt milites. Idque ornatum, usitatumque est.

De primus. Cap. 106.

Primus significat etiam ordinem, quod nomen sequitur secundus, tertius, & deinceps alia eiusdem ordinis nomina, tamen multoties significat principalē, ut hic est nostræ ciuitatis unus omnium primus, sępe significat optimum, sed postremum raro est in usu oratorum.

De interdico. Cap. 107

Interdico tibi hac re, & non hanc rem; interdico tibi aqua, & igni. Plinius secundus in epistolis. Carent togæ iure, quibus, & igni interdictum est.

Que nomina ornate syncopantur. Cap. 108.

Nunc vero ad reliqua, neque enim non inuitus omiserim quòd quæ nomina ad numerum spectant in eorum pluralibus genitiuis syncopam efficiunt, idque cum vsitatum, tum ad exornandam pertinet orationem, vt mille nummum potius, quàm mille nummorum, mille denarium, mille Philippum mille áureum, & tot milia argenteum, & ita de reliquis. Et in genitiuis omnium nominum secundę declinationis id frequenter efficiunt.

Citra centenarium & post vigenarium minor. Cap. 109.

Numerus minor maiorem eleganter præcedit mediante coniunctionem. Sed prosam scribētes, & solutam orationē, in nominibus solum numerum & mensuram significantibus, atque in numerorum nominibus eam plerunque seruamus consuetudinem, vt citra cētenarium numerum, si quādo post vigenarium duo numeri commemorandi sunt, eorū minor pręcedat, & maior sequatur, vt hic est vnum & uiginti annos natus; duos & triginta annos uiximus; tres & quadraginta annos nauigaui, quatuor, & quinquaginta annorum consumpsi ætatem. Sed vltra centenarium, & citra vigenarium tritum, ac vulgarem seruamus morem & sermonem. Quia autem sicut duo de viginti nonnunquam dicimus, & duo de triginta, ita & duo de vigesimus, & duo de trigesimus manifestum est; sed non quidem est in frequenti oratorum usu.

Indies & indiem. Cap. 110.

Quid indies, nonne pulcherrimus sermo est, ac significat per singulos dies, et quotidie, sed cum quodam incremento, vt tua indies accrescit virtus, indies homines magis sapiunt, stultorum hominum in dies accerscit infamia, sed cū dicit in diem, est terminus deputatus.

Vt in uerbis actionem aut passionem significantibus varietati studendum sit. Cap. 111.

In uerbis, tam actionem, quam passionem significãtibus considerare debemus varias vocum inflexiones, atque exitus & modo his, modo illis vti pro aurium iudicio, vt fuere pro fuerunt, amarunt pro amauerunt, videre pro viderũt, norim pro nouerim, triumpharat pro triumphauerat, & de alijs quoque eodem modo, sed ne quid contra grammaticæ artis præceptiones, ac iurat fiat, prouidendum est.

De quin. Cap. 112.

Quin particula quomodo increpet, vel exhortetur, quomodo item cõfirmet, & quomodo interroget, id satis exploratum est. Sed nos ea pulcherrime vtimur, cum dicimus; nõ possum quin gestiam, non possum quin doleam, non possum quin admirer. Significat enim fere me non posse continere, quòd non doleam. Et ita de cæteris consimiliter.

De locus est vel multũ vel nihil loci est huic rei. Ca. 113.

Quid illud, nonne præclarum est vsu, locus est huic rei, multum loci est gaudio, plurimum loci est tranquillitati. Et Terentianus Dauus. Nihil loci est segnitiæ. Significant enim hæc omnia prædicta oportere nos lætari, vel tranquillos esse, vel voluptatibus affici, vel non negligentes, ac segnes esse, & sic in alijs huiusmodi.

De magnopere & similibus. Cap. 114

Nonnũquã vero duo nomina, siue præpositione addita, siue non aduerbij vim retinent, vt magnopere, p valde, maximopere pro plurimum, maiorem in modum pro maxime.

De in primis & similibus. Cap. 115.

Sed ablatiui casus siue cũ commercio prepositionis, siue sine eo, uim habent aduerbij, ut in primis, significat enim

prȩcipue, ac præsertim, & id (ut grammatici dicunt) aduerbium ipsum, si ita appellandum est, perornate nominibus iungitur, ut in primis sapiēs, in primis eruditus. Sed a proposito digrediar, paucis interdum pro paucum, & multis pro multum. Verum hȩc alio loco oportunius.

Degerit cū nomine magistratus sine imperij. Cap. 116.

Ille & sanè modus optimus est, ut siquis dicturus sit quempiam hominum aliquem habere magistratum, vel honorem, siue imperium, ex nomine honoris eiusmodi, & gero ris uerbo pulcherrime constituat orationem, hoc pacto, hic est Romæ consul, Romȩ consulem gerit, ita et consimiliter imperatorem gerit, principem gerit, prætorem gerit, & alia consimiliter. Ad hos enim uiros rerum cura, & administratio pertinet.

De inter legendum & consimilibus. Cap. 117.

Vsitata, & perpulchra est sermonis oratio, ut gerundiorum accusatiuis prȩposita inter significet tēpus imperfectum indicatiui, uel subiunctiui modi, uel alterius, & dū particulam, ut inter ambulandum hostes offendi, hoc est dū ambularē; inter legendum ridebas, hoc est dum legeres. Et sic pro uarietate personarum exponendum est uti explicauimus. Sic Seruius in buccolicis Virgilij, Inter agendum. .i. dum agis, honesta locutio, si dicamus inter cȩnandum hoc sum locutus, idest dum cænarem, hoc sum locutus.

De in pro erga uel contra. Cap. 118.

In pro erga, & contra, pulcherrima locutio est, accusatiuo posita, ut meus in te animus, mea in te beneuolentia, utrobique enim significat erga. Iuuenalis inuehitur in Deomitianum. Cicero habuit orationem in Catilinam, ibi enim contra significat.

De apprime. Cap. 119.

Apprime pro ualde recte apponitur nominibus, quę ad modum de ī primis superius dictum est, ut Virgilius apprime nobilis, res apprime utilis, & ita de alijs similibus.

Vt res aptè coniungitur adiectiuis poßeßiuis. Cap. 120.

Res nomen latum diffusumq; est. sed eo pulcherrime utimur cum adiectiuis poßeßiuis nominibus, & pręsertim huiusmodi, ut cum dicitur, res domestica, res publica, res familiaris, res militaris & de similibus pariter.

De præstolor. Cap. 121.

Vt aliqua ueluti signanda instituam, præstolor uerbum plerumque poetæ accusatiuo iungunt, Cicero connectit datiuo, ut quem præstolaris, præstolor Ioanni.

Aßentior et Assentio, impertior et impertio. Cap. 122.

Multa sunt uerba, quibus per eandem significantiam, et passiua utimur uoce, & actiua, ut omittam pene innumerabilia, Cicero frequenter in his duobus modo actiuā modo passiuam uocem usurpat, assentior, & assentio utrobique eadem cōstructionis forma, & impertior, & impertio. In cęteris autem id fit multo rarius.

Vsu uenit. Cap. 123.

Vsu uenit ornatissime pro contingit ponitur.

Vsurpatio & usurpare. Cap. 124.

Vsurpatio & usurpare non intelligit debent sicut iurisconsulti utuntur: sed usurpationem oratores frequentem usum nominant, & usurpare in frequenti usu habere.

Deficit cum accusatiuo. Cap. 125.

Hæc res me deficit .i. deest mihi hęc res, ut deficit me dies, uita quamprimum mortales deficit. Sed deficio hac re magis poetarum est.

Omni

Nunc autem, ne ea quæ perutilia sunt, & ornatissima, omittamus, intelligendum est, quòd quæ nomina tertię declinationis, tam nominatiuum, quàm genitiuum singularem habẽt similes, pręsertim si genitiuus pluralis in ium exiuerit; eorum frequẽter accusatiuus pluralis in is terminari solet, raro in es, ut omni pro omnes. mortalis pro mortales, inanis pro inanes. Similiter, ut ipse quoq; testatur Priscianus, in is, & in es terminata reperiuntur, ut fortis, & fortes, partis & partes, pontis & pontes. In reliquis rarius id fit, quę est poetarum venia.

De propediem & postridie. Cap. 127.

Quedam aduerbia sunt, quæ epistolis maxime congruunt, sicut propediem, quàm primum, cito, confestim, & postridie, quod multi ignari literarum, & grammaticę artis expertes exponunt post tres dies. Sed tu, ne eodem ducaris errore, crede postridie significare postero die. Et eo pacto Mar. Cice. accepit, & alij eruditissimi uiri.

Primum, deinde, pręterea, ad hoc, postremum. Cap. 128.

At si quis multa referre uelit, pro prima reponat primum, uel primo, utrunque enim in usu est; pro secunda, deinde, vel secundo loco; pro tertia præterea, uel tertio loco; pro quarta; quod perraro accidit, ad hoc, vel preterea, vel quartò loco. In calce, postremo, vel postremum, vel demũ. Sit igitur huiusmodi exemplum; tria sunt, quæ magnam mihi afferunt voluptatem; primum enim quòd optimum amicum nactus sum; deinde autem quòd singularem tuam erga me sæpe testificaris beneuolentiam; postremum uero quòd te incolumen intellexi.

De ordine harum dictionum, enim, autem, vero. Cap. 129.

Quoniam re id quoque aduertendum est; quòd tres inuenimus coniunctiones recto, atque usitato ordine, quæ sunt, enim, autē, vero. Sed tu ipse hæc omnia, ac multo plura facile cognoueris si Cice. scripta, & in primis epistolas lectitabis.

Memoriæ proditum est. Cap. 130.

Memoriæ proditum est, significat scriptum est. Multa enim talia ornatissime vsurpantur varijs cum significantijs vt memoriæ tradere, mandare scriptis, mandare literarum monumentis, quorum ferme omnium eadem vis est, sed mandare memoriæ aliud sibi videtur.

Fallit me hæc res. Cap. 136.

Fallo verbum tritum est apud Ciceronem. Fallit me hęc res dicimus, fallit te spes, quod est, frustratur, & decipit.

Missum facere. Cap. 132.

Missum facere idest dimittere, venustum & ornatū est. Nam missam hanc rem facio, significat dimitto illā rem.

De ne quidem. Cap. 133.

Ad hoc & in eadem oratione duę hæ particulæ ne, & quidem pulcherrimę sunt, si quis fuerit illis recte usus. Nā cum ponuntur, semper aut aliquid dictum est, aut mente concipitur. Vt ne audiui quidem. Significat enim exempli causa, non solum nō uidi, sed neque etiam audiui. Itē aliud exemplum, philosophię studia Democritus non solum non intermittit, sed ne remittit quidem. Remittere nanque philosophiam, est remissius philosophari. Intermittere ad tempus prætermittere.

De ordine plurium sine coniunctione. Cap. 134.

Sed ea quoque adhibenda diligentia est, quòd si quando plura ponimus præsertim sine copulatione, qui articulus

est,

est, & si idem uideatur significare, quod uehementius sonat collocetur in calce, ut tua uirtus laudãda, probãdaq; est. nam probanda, est magis, quod fit animi iudicio; magistratus diligere, amare, colere debemus; probatissimos uiros omnes homines uerentur, obseruant, admirantur; quæ turpia, obscœna, tetra, fœda sunt, ea fugere, & aspernari debemus. Virtutis officij summa laus est, nam officium habet accessionem actionis. Sed in his quoque ordo quidam spectandus est, quod si tria sint quorum duo partem aliquã significent, tertium sit communius, id profecto plerũque debet in fine collocari, nisi se habuerint quodam generis modo; tunc enim econtrario fit; quod nunc liquido ac perspicuo patefaciam exemplis, ac prioris quidem exemplũ est. Omnis in adipiscenda uirtute cura, opera, diligentia, ponẽda est; est enim cura solius animi, opera corporis diligẽtia utrunque complectitur. Item in republica plurimum industriæ, laboris, temporis, ponendum est; amicos consilio, uiribus, ope, adiuuare debemus. Alterius nota exẽpla sũt, Nõ sunt per se res commodę expetendę, diuitiæ, honores, uoluptates. Commodũ enim generis locum detinet, cuius species sunt multæ; puta quas modo memorauimus. Atq; item animalia quæque homines, leones, equi, bonum uidentur appetere. Sed utcunque res se habeat, si multa sunt, quod pluris est, debet poni in fine. Iam ad alia procedamus.

De quisquis, utut, ubiubi. Cap. 135.

Multoties geminatio in quibusdam tam uerbis infinitiuis, quã aduerbijs tanti ualet, quãti nomẽ, semel & cũque, ut quisquis pro quicunque, quotquot pro quotcunque, quãtusquãtus pro quãtuscunq; qualisqualis pro qualiscunq;, utut pro utcũq;, ubiubi pro ubicũq;. Et id aduerte diligenter. Accedit

Accedit. cap.136.

Accedit pro additur quàm vsitatissimum est, tam pulcherrimum uideri debet. Vnde & accessio additionem signat, vt ad meas miserias mihi accedit dolor, idest addit.

De confido. Cap.137.

Confido, non sicut quidam arbitrantur, nescio quo pacto cōstruitur, sed iungitur alias datiuo, alias ablatiuo casui, & in his potissimum uersatur, quę ad animum spectāt, ut confido tua uirtute, humanitate, tuo consilio; & item de alijs huiusmodi.

Credo pro committo. Cap.138.

Credo quoque pro committo ornatissimum est, credo tibi consilia mea, credo tibi grandē pecuniā, & sic de alijs.

Grandis, maior, uel minor natu. cap.139.

Grande adiectiuum nomen proli vel ętati conuenit, uel pecunię: pecuniæ exempla supra posuimus. Sed hic grandior Nestore uidetur quòd Nestorem uincat ętate, & antecedat, hic est grandis natu, grandissimus natu significat longęuum hominem, atque admodum senem. Et quia de natu facta mentio est, maior natu ornatissime significat seniorem, sicut minor natu, iuniorem.

De parenthesi. cap.140.

Insuper haud illepidè sit interposita nonnunquam in oratione; atq; interiecta parentesis; ut dedisti ad me; (quę mea summa est voluptas) suauissimas literas; omnes amicos (nisi fallor) plurimum admiraris. Scire uelim (ea nanque est amicorum consuetudo) qui nuper in causa Marci Antonij egeris. Et ita demum re postulante nostram orationem huiusmodi interpositionibus aspergamus.

De increbuit. cap.141.

Hęc

Hæc res apud me increbuit, & fere significat ad aures peruenit; & rei notitiam significat.

Vt nos nescire quid dicamus. Cap. 142.

Nescio hãc rem, ignoro, præterit me, latet me, huius rei nescius sum, ignarus sum, hæc res scientiam meam fugit.

Reliquum est pro restat. Cap. 143.

Hoc reliquũ est, idest hoc restat, perpulchre; & magno cũ ornatu idẽ significat. Exemplũ est, omnia tibi & natura, & fortuna tribuit, reliquũ est, ut bene et laudabiliter uiuas

Vulgo. i. ubique, Cap. 144.

Rumor est, uulgo. i. ubique & communiter dicitur, & ornatus est sermo.

Accipere pro audire et cognoscere. Cap. 145.

Accipere pro audire, & cognoscere peruenuste dicitur. ut accepi rumoribus, quorum incertus est author. Accepi hominum fama: quæ certo authore continetur. Accepi nũcijs. i. nunciationibus; quos nuncios is qui mittitur, affert. Accepi literas; quas plerunque ab amicis accepimus. Et ita in consimilibus.

Hisce, hosce, hasce. Cap. 146.

Pro nominibus articularibus demonstratiuis consueuerunt oratores addere ce adiectionẽ, in ijs casibus, qui ĩ s, desinunt euphonie cã, ut hisce, hosce, hasce: pro his, hos, has.

De translatione huius prępositionis. Cap. 147.

Sępe prępositio, quæ præponi solet postponitur, etiam si significantia eadem manet, & in quibusdam quidem semper, quę sunt mecum, tecum, secum, nobiscum, uobiscum. In quibusdam nõ semper, ut quicum, quocum, quibuscum. Te propter, ac etiam propter te idem significat, & sic quibus cum, & cum quibus, & in his potissimum ea præpositionum

num translatiō fit, quæ modō enumerauimus.

Clam præpositio potius, quàm aduerbium. Cap. 148.

Clā plerunq. prepositio est, & nonnunquā aduerbium, sed oratores prepositionem potius accipiūt, siue adiungitur ablatiuo, vt Priscianus sentit siue ēt accusatiuo, quod opinatur Donatus: vt clā me profectus est, id est me nesciente.

Coram & præpositio, & aduerbium. Cap. 149.

Coram cum accentu in prima syllaba præpositio est, & quid significet, nemo est, qui nesciat, cum accentu vero in vltima syllaba aduerbium pulcherrimum est, significās (vt ita dicam) præsentialiter, quo frequentissime docti vtuntur. Vt apud M. Cicc. cupio tecum coram iocari, id est præsentialiter. Etiam coram te loquor.

De aduerbijs in i, in o, & in u, desinentibus. cap. 150.

Multa aduerbia in i, exeuntia, etiā in ipsis epistolis sunt pulcherrima, sed hæc in primis, ruri, vesperi, domi, belli. Multam item ī o, ut serio, postremo, falso, merito, precario, cætera uero in eodem exitu desinentia haud in frequenti sunt vsu oratorum. In u vero non multa sunt, diu, cuius significatio manifesta est. Interdiu, quod est quasi intra medij diei tempus, & noctu pro nocte, quod magis nomen. Vnde diu, noctuq. dicimus.

Nullus pro non. cap. 151.

Nullus, a, um nonnunquam pro nō, presertim sum es est uerbo adiuncto, vt nullus sum. i. interij. Respublica nulla est. i. extincta est, idq; ornatißimum fuerit.

Presto sum. i. assum, vel appareo. cap. 152.

Presto sum, significat adsum, & fere appareo et sic idē aduerbium eiusdem verbi modis omnibus, ac tēporibus per uenuste connectitur in eadem, quam, modo posuimus, significantia,

ficantia, vt mihi presto fuit seruus tuis urbem ingredienti.i.affuit.

Licet mihi bono uiro esse, uel bonum uirum. cap.153.

Licet mihi bonum virum esse, & licet mihi bono viro esse, se vtrunq. latine, atque vsitate dicitur, sed id posterius magis ornatum est.

Perpetuum & in perpetuum aduerbia. Cap.154

Perpetuum, & in perpetuum aduerbia pro eodem ponuntur, & eis frequenter utimur.

Deuincio pro obligo. Cap.155

Deuincio verbum cum pulcherrimum est, cum praecipue epistolis congruit. Significat enim deuincio obligo, deuinctus obligatus, sicut & saepe obnoxius, quod non solum trito more significat, quod noxium est, sed etiã deuinctum.

Collocare apud aliquem beneficium. Cap.156.

Collocare apud aliquem beneficium, est alicui beneficium facere, ut apud gratos uiros beneficium collocasti.

Gratificor. Cap.157.

Gratificor tibi hanc rem praeclare vsurpatur pro gratum facio.

De indulgeo & ignosco. Cap.158.

Indulgeo sane uerbum est aptissimum, & splendidi ornatus, quod & datiuo iungitur et fere significat ad operã, atque ita exponitur, vt hic nimio somno indulget.i.nimis dormit, nimio cibo indulget, idest nimis comedit, de alijs consimili pacto. Indulgere praeterea quasi concedere est, verbum luxuriosam quandam designans clementiam, & indulgentem partem appellamus leniore erga liberos ingenio: quare & ab ignosco plurimum differt. Est enim ignosco parco, idest do veniam, siue excusatum habeo. Ignosco

tibi

tibi igitur, si quid exempli causa, admiseris sceleris. Indulgeo vero, ut multa agere impune queas. Quorum verborum discrimen diligentissime considerandum est.

Tantus & quantus. Cap. 159.

Tantus, a, um & quantus eodem modo se habent in oratione, ut raro alterum absq. altero ponatur, ut concio hec tanta est, quanta ante hac unquam fuit. Tribuis mihi tantum quantum nec agnosco nec postulo. Tantum in te est doctrine, quantum in doctissimo solet esse uiro.

Talis & qualis. Cap. 160.

Talis & qualis alterutrum creberrime ponitur, raro utrũque, ut talem solemus sentire bonum virum & subintelligimus, qualem dicimus. Et contra Orator est illustris, qualis alter nullus reperiatur. Verum de his satis.

Vel pro etiam. Cap. 161.

Vel pro etiam particula in multis locis rectisime congruit, ut Hannibal fuit imperator uel omnium primus. Tua eximia virtus, ut te amem, vel maxime impellit.

Versor. Cap. 162.

Versor verbum in frequentißimo est usu ueterum, ac disertorum hominum, perdiffusaq. est eius verbi significantia, ac denique varijs potest rationibus exponi, ut ego versor in literarum studio. i. do operam literarũ studio, virtus circa difficile uersatur. i. virtus in difficili consistit, ut versamur in tenebris. i. fere sumus, ac viuimus, & quasi stamus in tenebris. Et quod est exemplis superioribus declaratum, duos sibi plerunque, ac frequentius casus postulat, aut accusatiuum præposita circa, aut ablatiuum in præcedente. Nam ante fundum versari, & ad portam versabatur per raro dicta sunt sed quemadmodum cæteris rebus omnibus,

ita huic ſumma adhibenda eſt diligentia.

Enimuero, ſi autem. Cap. 163.

Nonnunquam duę particulæ ornatiſsime coniungũtur, quarum eadem ſit vtriuſque ſignificatio, vt enimuero, nã pro explenda ſententia altera duntaxat ſufficere poterat, Et ſimiliter ſi autem, ſępe dicimus cauſa complendę ſententiæ; nam eo in loco autem particula nullã omnino vim habet. Sin enim per ſe ſignificat ſed ſi.

Quo ad, quouſque. Cap. 164.

Quo ad pro quouſque non minus ornatè ponitur, quàm latine, vt uolo in vrbe eſſe quo ad tu redeas. Itaq. plerisq. locis conſimiliter accipi poteſt.

Suſcipere. Cap. 165.

Suſcipere non ſolum, quod tritus, uulgatusq. vſus habet ſignificat, quod eſt ſuper ſe accipere, & quodammodo adducere aliquid; ſed etiam per ornate poſitum in epiſtolis cõmendatum habere, vt ſuſcepit Ciceronem Cęſar in ſuis aduerſis rebus; quę vtique poſtrema ſignificatio haud quaquàm (ſi quis inſpiciat accuratius) a priore aliena eſt.

Poſitiuo adiuncta negatio contrarij poſitiui plerunque vim tenet. Cap. 166.

Optima quoque ratio eſt, vt poſitiuo cupiam adiuncta negatio, contrarij poſitiui vim, ac ſignificationem teneat, ſi non ita plene, tamen accurrate illam expleat, cuius rei exempla ſubijciamus: hic vir eſt haud improbus: ſignificat enim fere hunc hominem probum potius, quàm improbum eſſe habendũ; & philoſophus haud ignobilis, hiſtorio nõ illepidus, miles, non inſtrenuus, ciuis haud malus; nã in hic eo rũq; ſimilibus rectius, atq. vſitatius dicitur, quando uis nõ laudis cuiuſdã eſt; ſed quaſi diminutę, et quaſi defraudatę laudis.

Peto

Peto hanc rem a te. Cap. 167.

Quód grammatici dicunt peto te hanc rem ornatius, nec minus latine dici poteſt, peto hanc rem a te, & id plurimum Cicero in epiſtolis conſueuit.

Conficior pro pereo. Cap. 168.

Conficior paßiua uoce crebro vſitatum eſt pro eo fere, quod eſt pereo, vt ſenio confectus ſum. i. conſumptus, vt uir inops, ac miſer, fame, frigore, dolore conficitur; & ſic annis, ætate, ſtudio conficitur, ac mȩrore, labore, ſenio confectus, & de alijs ſic permultis.

Ablatiui participiorum tum aliorum peruenuſtam reddunt orationem. Cap. 169.

Ablatiui caſus non participiorum ſolum, verum etiam nominum aliorum in oratione perconcinne ponuntur, præſertim ſi qua fuerit temporis ſignificatio. Et de participijs quidem manifeſtum eſt; vt regnante Octauio Cæſare, parta eſt vniuerſo orbi pax. i. qua tempeſtate regnabat Octauius Cæſar. Et aliud. Dionyſio Syracuſis tyrannidem gerente grauißima in Scicilia bella geſta ſunt, ideſt quo tempore Syracuſanorum tyrannus Dionyſius erat. Sed eodem quoque modo alia quȩdam ſe habent nomina, maxime ſi dignitatum, & honorum extiterint, vt Cornelio & Galba ædilibus currulibus actæ ſunt in theatro fabulæ. Quidam addunt participium exiſtentibus, ſed nos prohibemus, quod ad uenuſtatem orationis nõ pertinet, addi opportere. Et itẽ. Scipione conſule, Pœni deuicti ſunt. Scipione Imperatore euerſa eſt Numantia, & reliqua huiuſmodi pariter.

De genitiuis cum poſſeßiuis pronominibus. Cap. 170.

Licet etiam, tam grammaticæ, quàm oratoriæ genitiuos

quorumcunq; casuum cum possessiuis quocunque casu prolatis coniungere; quod & priscianus tradii, ut mea causa venit, & ceterorũ amicorum. Meum agrum; et Marci Antonij populati sunt, tuo amico, & fratris gratificare; tuum imperatorem sectare, & Coriolani, noster ac fratris amicus, sua ille confidit, & ciuium prudentia; atque ita figuratur constructio in omnibus possessiuis. Hinc Terentianum illud meo præsidio, atque hospitis.

De nominatiuo possessiuo cum genitiuo possessoris. Cap. 171.

Id penitus inspiciendum sit, quandoque etiam discretionis, seu abundãtię cuiusdam causa solet addi cum genitiuo possessoris & nominatiuus possessiuus, ut suus est Caij Cæsaris mos, idest eius, et non alterius: Suus Titij filius hęres testamẽto constitutus est. Suus (ut ipse quoque Priscianus exponit) ad discretionem eius pertinet, quod secundum legem suus non est a sub potestate patris legitimi non est, suus autem pro uniuscuiusque proprio accipitur, quod ipsum apud uiros eloquentissimos frequens est.

Quid distant die quarto & die quarta. Cap. 172.

Die quarta (ut Nonius Marcellus etiam testis est) & die quarta non idem significant, sed masculino genere præteritum tempus designatur, fœminino futurum, quod uetustissimi nõ aliter protulerũt, ut sit die quarto pro eo qđ aliter nudiusquartus dicitur, nudiustertius, & iidẽ de alijs.

Quid interest inter tua causa & tui causa feci. Cap. 173.

Mea causa, & mei causa tua causa, & tui causa, & ita in alijs pronominibus poßessiuis (ut doctiores testantur) dici poßunt sine ullo discrimine, nec procedit illa differentia a quibusdam non indoctis excogitata.

De

De differentia inter genitiuos primitiui possessiui. cap.174.

Hi genitiui primitiuorum mei, tui, sui, nostri, & uestri, capiuntur passiue, ut hic gerit curā nostri, idest curat nos, siue curamur ab illo. At mis, tis, & sis, nostrum & uestrū capiebantur actiue. & passiue. Sed mis, tis, & sis, exoleuerunt, i. ab usu recesserunt. nostrum uero, & uestrum, partitiue saepe ponuntur. ut nemo nostrum nullus uestrum. eorū occupant & naturam pronomina possessiua, meus, tuus, suus, noster, & uester.

In mentem uenit. cap.175.

Hæc res mihi in mentem uenit dicitur, et cum genitiuo, ut huius rei mihi in mētem uenit, nec mihi curæ est, an pro nominatiuo genitiuus positiuus sit. Vtrunque uero non solum poetæ, sed etiam, Marcus Cicero usurpauit.

De temporum commutatione. cap.176.

Oratores sicut & poetæ persępe & pręsentibus temporibus utuntur pro pręteritis, nonnunquam et pro futuris, uerum id quidem multo rarius. Sed contra haud crebro fit, nisi forte inquam uerbum, quod futuri temporis est pręteriti loco, uel præsentis accipiamus. Sed multa, quę super his dici possunt in aliud potius tempus seruamus.

Similis datiuo & plenus genitiuo iungitur. cap.177.

Similis et plenus nomina, quorum prius datiuo iūgitur; posterius etiam ablatiuo, oratores ut plurimū, ac fere semper genitiuo iungunt, ut similis es tuorum maiorum; dignitatis & officij es plenus. nonnunquam uero, sed per raro proferunt cum superioribus casibus.

Vt imperatiuis subiunctiua uerba iunguntur. cap.178.

Sæpenumero etiā maioris significantiæ causa uel orna-

tissime imperatiuis subiunctiua uerba iunguntur, quod Cicero sæpe efficere solebat, quale est illud; cura ut uir sis; et alio loco scribens ad filium, effice, & labora, ut excellas.

Curritur, cœnatur, prandetur. Cap. 179.

Decurritur spacium, cœnatur Rombus, prandetur Turtur. & consimilia pulcherrime dicunt.

Vt transitiua uerba absolute proferuntur. Cap. 180.

Atque ut absoluta interdũ verba obliquis casibus iunguntur, ita transitiua quoque nonnunquam nõ solum pro grammaticorum more, sed etiam pro oratorum cõsuetudine absolute proferuntur; præsertim uero, si qua sui passio cũ actione ipsa significat qualia illa sunt, amo, lugeo, ideo quę cum transitiua sint, tamen absolute proferuntur.

De terminatis in bundus. Cap. 181.

Quę in bundus exeunt nomina, non tam similitudinem significant, quod plerique arbitrantur, quàm abundantiã quadam potius ac vehementiam, vt gloriabundus non tã glorianti similis, quàm abunde sese uehementerq; efferẽs, quam opinionem eloquentium, atque eruditissimorum hominum ubique testimonijs comprobatam tu quoque firmiter amplectere. Nam ut alios omittam, Aulus Gellius auctor probatissimus, ex sententia quoque doctissimi Apollinaris inquit, errabundus dicitur, qui longo, atque abundanti in errore est, tu quoque eisdem utere nominibus.

De fretus. Cap. 182.

Fretus, freta, um, incertæ originis ablatiuo iũctũ pulcherrimũ est, & significat fere confisum, atq; munitũ; ut uestra humanitate fretus, uestra sapiẽtia, non mea uirtute fretus.

Certiorem facere. Cap. 183.

Certiorem facere usitate atque frequenter in epistolis

vsurpa-

vsurpatur; Nam facio te de hac re certiorem, id est tibi significo hanc rem, ut sępissime uelim me de tua ualetudine facias certiorem.

De habeo. Cap. 184.

Habeo uaria constructione figuratum plurimum ornatus habet, vt bene hæc se res habet, & ita bene habeo me, & cũ participijs, ut bene me habẽs redeo rure, & contrariuni aduerbiũ similiter ei uerbo iungitur, quod est male.

De participijs futuri temporis. Cap. 185.

Participia sæpe numero futuri tẽporis ornatissime usurpantur; vt scripturus sum ad Scipionẽ, literas; quod est fere debeo scribere. Et aliud, tu ad ædes cras iturus es, quasi ire debes. Cicero est Athenas profecturus, id est debet Athenas proficisci. Plautus in Cyprum traiecturus est; fere est nauigare debet in Cyprum. Quod idcirco ita exposuimus, quoniam quis proprie nauigare, id est transmittere, & soluere de eo loco dicitur, vnde ꝓficiscitur. Is demũ traijcere dicitur, qui rate uehitur ad eum locum, quo proficiscitur, ut Cicero soluit Athenis, & in Asiam traiecit. Verum ad propositum redeundum est. Illa igitur participia, quæ à uerbis manant passiuis, passiue quoque exponi debent, ut cuius insons animus est, mulctandus nõ est, idest mulctari, & puniri non debet. Sontes accusandi sunt, idest accusari debẽt. Vir flagitiosus est trudẽdus in carcerem. i. conijciendus in uincula; & ita reliqua exponantur, vt supradiximus. Ne tamen negauerim quin eorundem participiorum aliasquoque ratio sit, sed ea nos modo prosequamur quæ uenustius eloquium reddant.

Quid repetor; nonne perpulchre ponitur; si quid ei acceßerit: ne accusatiuus solum casus; sed etiã ablatiuus, ut repeto hanc rem memoria, quod non teneo memoria significat, ut permulti existimat, sed potius memoria uoluto, & reminiscor, & quasi obliuioni data rursum inuestigo memoria hoc nos uti uerbo ornatißime poterimus, quoniam eodem, & ueteres eloquentißimi frequenter usi sunt; hinc illud de Oratore Ciceronis libro: Cogitanti mihi, ac memoria uetera repetenti. Et Aphricanus a Neuio accusatus tribuno plebis, quòd ad Antiocho pecuniam accepißet, cõmodißime eo uerbo usus, memoria, inquit, Quirites repeto, hunc diem hodiernum esse, quo Hannibalem pœnum inimicißimum huic imperio uici in Aphrica, & perpetuam pacem uobis ac uictoriam peperi inseparabilem. Verum cęptus ingenti uoluptate longius in Aphricam uerbis referendis progreßus sum. Quamobrem ad nostrum institutum referat se oratio.

Pro mori, diem obire, oppetere & similia. Pro uiuere autem uitam agere, degere ætatem, & similia ornate dicimus. cap.187.

Optimũ factu fuerit, ne eisdem aut modis orationis aut uerbis utamur, si (quod initio diximus) uaria plurimũ probetur oratio, et si ueluti quibusdam flosculis aspergatur, ut pro mori, diem obire mortem oppetere. animam expirare, uita decedere, animam efflare, uita defungi, rebus humanis excedere ex uita migrare, res deserere humanas, exire de uita, mortem obire, mortem oppetere, animã expirare, extremã claudere diem, interire, occidere, consimiliaque. Et iterum pro uiuere, uitam agere, degere ætatem.

Vt ludo ludum, sic & uiuo uitam dicimus, & consimilia. cap.188.

Et ne singillatim cuncta complectar illud hoc loco animaduertendum sit, quòd sicut sæpe dicimus ludo ludum, pugno pugnam, seruio seruitutem, doleo dolorem, ita interdum uiuo uitam, uiuo miseram seu felicem uitam, ut si quis dixerit, qui expeditam fuerint uirtutem consecuti, hi uiuent beatam & immortalem uitam, & qui præclarum certamen certauerit, amplissimis donabitur muneribus, & quod de uarijs dicimus orationis modis, idipsum de singulis partibus intelligendum est, ut pro rogo, precor obsecro, pro quasi, pene ferme reliqua tu ipse coniecta.

Id genus. cap.289.

Id genus pro eius generis, quod fere simile nomen èxprimit, pulchre, et usitate dicitur, ut multa sunt id genus mõstra, de multis id genus rebus locutus est, quod est de similibus, & ita in alijs.

Ex sententia. cap.190.

Ex sententia est quasi secundum uoluntatem, & prospere, ut gesta res est ex sententia, quod est prout optabam, & tibi id euenit ex sententia. Et multis in locis consimiliter.

Inferre. cap.191.

Inferre iniuriam est quasi iniuriam facere, manus inferre alicui est aliquem pulsare. Impetum in quempiam facere, est quempiam cum impetu, & quasi adoriri & irruere.

Dare ueniam. Et a principio uitę. cap.192.

Dare ueniam, pulcherrimum est ignoscere, & licentiã cõcedere. Ab initio ętatis habui te amicum, amicitia mihi tecum est a teneris annis, a paruulo; a primis ætatis tẽporibus; a teneris ut Gręci dicunt unguiculis; ab incunabu-

lis

lis ipsis, & huiusmodi iuuenilis ętas pulcherrime adolescentiam significat.

Ferire fœdus. Cap. 193.

Ferire fœdus optime atque ex optimis causis, & socialium cõsuetudine significat fœdus componere, ut per sæpe ictum seu percussum fœdus est constitutum, & cõpositum.

Est mihi nomen Scipioni. Cap. 194.

Est mihi nomen Scipioni. Scipioni cognomen Aphricano fuit; cui pago Troiano nomẽ est, & sic de reliquis datiuo casu perusitate, ac pulcherrime dicitur. Quæ eadem & aliis quoq; modis dicuntur, sed frequentius modos superiores apud eloquentissimos & doctissimos viros inuenies.

Aiunt, dicunt, fertur. Cap. 195.

Cum tritum uerbum uolumus ostendere, & quod in ore populo est utimur verbo impersonali fertur, vel personali verbo aiunt, & nonnunquàm dicitur, & eis singulis ut prę ponimus, & raro ita, sed interdũ, exẽpla huiusmodi sunt; Nam sirenas (ut aiunt) surda debemus aure, transire; & item; nam ita fertur, vt nusquam tuta sit fides. Item turpe est tumultuantem (quod dicitur) de gradu deiici.

Mediam noctem. Cap. 196.

Nonnũquam ita dicimus noctem super mediam uigilamus; quod est ultra mediã noctẽ uigilamus, idq; & Seruius ipse testatur, & quorundam ueterum probat authoritas.

Tendo. Cap. 197.

Contra sermonem tuum tendo .i. respondeo tibi, sicut & tendo contra iter, id est tibi occurro. Sed hæc haud in frequenti usu oratorum inuenies.

Macte. Cap. 198.

Macte magis aucte, & est gloriæ, & laudis sermo, &

ple-

plerunque ablatiuo iungitur, ut macte uirtute esto. Idq; et poetæ vsurpant, & scriptores historiarum, & demum ora tores ipsi: qui sermo (ut multi eruditissimi tradunt) a sacris deductus est.

Ad explicandum locum, siue genus, gentile nomen ac patrium effingimus. Cap. 199.

Quoties alicuius explicaturi sumus siue genus, siue locum gentile, ac patrium nomen effingimus: quod qui secus effecerit, fortasse latine locutus sit: sed illepide pœnitus, atque indecore: vt qui fuerit à Syracusis oriundus, non de Syracusis dicendum: sed Syracusanus: non de Athenis, sed Atheniensis, & sic de alijs. Atque in generibus, ac familijs nos non de cum ablatiuo vtimur, vt multi: sed inde nomen efficimus, ut non de Scauris, sed Scaurus: non quidem de Gracchis, sed Gracchus: non de Catulis sed Catulus: non de Dathis, sed Dathus. Quam quidem ad rem id merito afferendum sit, quod Plinius ipse aiebat: quòd deriuationes non habent firmas regulas, sed exeunt, terminãturq.: ut ipsis authoribus placet. Sic à Thauro Thaurum, Thaureum, & Thaurinum dicimus, & quos nos Romanos dicimus, dicunt Græci Romeos: quos nos Carthaginenses, illi Carchidones vocant. Sed in ensis, uis atque as si ad loca pertinent, frequentiores terminationes sunt: ut Albanensis, Varonensis, Eleusinus, Tarentinus, Lacedemonius, Siracusanus, Arpinas. Alij quoque sunt eorundem nominum exitus, sed hi frequentiore usu celebrantur, quod idem & in quibusdam alijs fit, quæ neq. à generis nominibus fluxere, neque loci ullius, utTerentianus Chremes, Platonicus Giges, Socraticus Gorgias: quæ omnia à proprijs profecta sunt, atque originem traxe-

re

re, sed quæ alia hac de re dici possunt, tu ipse cogitatione complectere.

Conor. Cap.200.

Conor hanc rem optime, ac peruenuste dicimus præsertim si difficilior sit & ardua. Quo pacto Cicero sæpe utebatur, ut de perfecto oratore. Magnum opus, & arduum Brute conamur.

Studeo. cap.201.

Et studeo, si quid studiosius effecturi sumus, etiam accusatiuo pulcherrime iungitur.

Desidero. cap.202.

Desidero uerbum pulcherrime positum est, nam cum desiderium sit absentium rerum persæpe dicimus, desidero amorem tuum, quasi tu non me ames, Desidero tuam prudentiam; quasi sis insipiens, & ita de alijs.

Complector. cap.203.

Complector per diffusum est atq; ornatum uerbum, prę sertim uero aliquibus adiectis, hac ratione; ut te amore, atque beneuolentia complector, pro te amo, cogitatione complector; quod est cogito. Et idest in animi facultate, sicut consequor est rei ipsius.

De gerundijs. cap.204

Illud ignorandũ nõ est, quòd gerundius modus ab omni uerbo similiter procreatur, si quãdo nobis foret eo opus, ut cantando rumpitur anguis. i. dum cantatur, ut ait Seruius. Et alio in loco actiue dictum est. Cantando tu illum. i. dum canis. Id efficere, atque usurpare oratores queunt.

De quarto prætor & quartum prętor. cap.205.

Putant nonnulli nihil interesse, si quis dixerit, quarto prætor, & quartum prętor, & sic de alijs. Sed magna

est

eſt certe differentia, vt Marcus Varro teſtis eſt; nam quarto prætor locum ſignificat, & tres ante factos, quartum vero ſignificat tempus. Caue igitur diligenter, ne perperam hiſce vtaris rationibus, ne quid contra veterum, atq. eloquentium morem conſuetudinemq. faciamus, quia tertium conſul, ac tertio conſul non idem ſignificat.

Ruri eſſe. Cap. 206.

Sed ne plura ſequar. nam infinita penè huiuſmodi percipi poſſunt, id tene memoria, quòd non rure eſſe, ſed ruri eſſe dicimus, quod cum Feſtus Pompeius affirmat, tum P. Terentius comprobat, ait enim ruri ſe continebat. Quamob rem, ſi qua iam reliqua ſunt, paucis expediamus. Nam, cum pro conficiendis epiſtolis hæc potiſſimum attigerimus, ſi ſalutationis formulam & regulam & Calendarum, iduum, nonarumq. obſeruationem patefecerim, iure huic paruo inſtituto finem, ac modum ſtatuerim.

Vale & ſalue. Cap. 207.

Vale igitur, ac ſalue uerba, pro Marci Varronis, & omnium doctiſſimorum virorum ſententia, idem ſignificare videntur. Quibus non alias in exercendo utimur. Ex quo Terentianum illud eſt ualeant, qui inter nos disſidium uolunt, ac cupiunt. mortuis, quoque & qui mortalium uita deceſſerunt, quibus nullam huiuſce lucis optare ſalutem poſſumus, nonnunquam uale dicimus. Et ueteres quondam eiſdem idem pro morere dicebant, quaſi nihil amplius mortuis cum uiuentibus futurum eſſet, & in perpetuum iam ab eorum aſpectu diſcederet. Nam neque ualent illi, neque ſalui eſſe poſſunt. Ob eandem rem addunt nonnulli bene, feliciterq. aduerbia, aut ſi quę alia ſunt eiuſmodi ſignificātiæ. Veruntamen in epiſtolis ipſis uale dicere in fine conſueuimus

sueuimus absque nulla aduerbij accessione, perinde ac amicis uitę salutem, ac felicitatem exoptemus. Quid igitur uale sibi quærat, quo ue illo pacto uiendum sit, nosce.

Dico tibi salutem, iubeo te saluere. Cap. 208.

Pro salue autem plerunque dicimus salutem dico, & si quem salutare cupimus, datiuo casu aptissime apposuerimus, ut uale & Cęsari dic salutem. Alia quoq; erit salutandi ratio, ut iube Scipionem saluere, quod est Scipionem saluta. Nam ille modus uim quandam desiderij continet & pro antiquorum more, & consuetudine infinitiuus modus in alium transmutatur, ut iubeo te saluere. i. salue, iubeo te gaudere, pro gaude.

Meo nomine vel meis uerbis; pro mea ex parte. Cap. 209.

Quod uero alij ex mea parte dicunt, multo quidem ornatius dicitur vel meo nomine, vel meis uerbis.

De calendis, nonis & idibus. Cap. 210.

Quotā autem cuiusq; mensis diem velimus intelligere, calēdis, nonis, idibusue notamus. Neq. quid illę sibi uelint, nunc explicare consilium est, sed quo pacto dicamus singulorum mensium dies, et quomodo ab eis denominationem suscipiat. Quāobrē intelligendum est in primis primā cuiusq; mensis diē calendarū appellatione uocari, secundum, quas, nonarum dies constituitur. Et in alijs quidē mensibus septima luce Martio, Maio, Iulio, Octobri, in alijs autē quinta, Ianuario, Februario, Aprili, Iunio, Augusto, Septembri, Nouembri, Decembri. Atq. omnes hi dies qui inter calendas & nonas intercesserint, nonarum cognominatione censentur, vbi & numerum meminerimus, ac nonas ipsas, et ille ablatiuo cōstruitur, hic accusatiuo. Sed internumerandū & præpostero vtemur ordine, & nonarum diem cōnume-

rabi-

rabimus. At nonis exactis, proximos octo dies, idq; in quo libet mēse, iduum similiter cognominatione significabimus, sed pari ratione tum ordinis, tum annumerationis, reliquos vero eius mensis, quotquot fuerint, dies calendarū appellatione notauimus, qui futuri ac proximi sunt mensis, neque originis, neq. numerationis ratione immutata. Atq. id omne exemplo illustrandum est, sitq. Martius nobis exemplo, cuius curriculum uno ac trigesimo die conficitur.

Prima itaq. dies erit calendis Martij, secunda sexto nonas Martij, tertio quinto nonas Martij, quarta quarto nonas, quinta tertio nonas, sexta non dicitur secundo nonas, sed pridie nonas. Septima dies nonæ erunt Martij, octaua octauo idus Martij, nona septimo idus Martij, decima sexto, idus Martij, undecima quinto idus, duodecima quarto idus, decimatertia tertio idus, quartadecima pridie idus, quintadecima idus erunt Martij, sextadecima decimo septimo calēdas Aprilis, quoniam is mensis proximus sequitur decimaseptima, decimosexto calendas Aprilis, decimaoctaua, decimoquinto calendas Aprilis, decimanona, decimo quarto calendas, uigesima, decimotertio calēdas, vigesima prima, duodecimo calendas, vigesimasecunda, undecimo calendas, uigesimatertia, decimo calendas, vigesimaquarta, nono calendas, vigesimaquinta, octauo calendas, uigesima sexta, septimo calendas, uigesimaseptima; sexto calendas, vigesimaoctaua, quinto calendas, vigesimanona, quarto calendas, trigesima, tertio calendas, trigesima prima & nouissima pridie calendas Aprilis, in cæteris omnibus eadem seruanda est ratio. Dierum autem numerus haud te lateat, qui in promptu est omnibus.

Pridie calendas, pridie nonas, pridie idus. Cap. III.

Pridie autẽ calendas, pridie nonas, pridie idus significat, quod tusco more die crastini, & die quinti, & die quĩto, similiter pro aduerbio, uerum nos priscam nobis, & horridiorem vetustatem vbiq; fugere, ac vitare debemus, ac bene & præclare Cęsar percipere solebat, tanquam scopulum sic fugiendum esse inauditum atq; insolens verbũ. Pro genitiuis autem mensiũ rectius possessiua nomina finxerimus, vt pro calendis Martij sic venustius dixerimus calendas Martias, & ita Apriles, Maias, Iunias, Iulias, aut quintiles, Augustas, seu sextiles Septembrias, & ita Ianuarias, & Februarias. Quod autem in calendis, nonis, & idibus ablatiuo casu iungimus, idem possumus in accusatiuum transferre, & ad præponere, sed id significat tẽpus fere diuturnum, vt ad decimũ calendarum Frebruarij dedisti ad me literas. Ego uero ad octauũ idus Ianuarius ad te scripseram, habet enim uim temporis uehementiorem hoc posteris.

Operis peroratio.

Ne igitur plura scribam, hęc mihi sese in præsentiarum obtulerunt, quę annotati digniora visa sunt; quæque tibi multo plus fortasse cõducent, quàm eorum præceptiones, qui easdem & epistolis, & orationibus tribuunt partes. Quorum penitus eripiendus est error, atque ita sentiendum. ut literis in ipsis, apte, concinne, dilucideq; scribamus, ac nostram sententiam, atque mentem quàm commodissime aperiamus. Quod si hęc diligenter tenueris, ex infinito pene harum rerum numero alia quędam non

minus

minus fortaße vtilia, sed multo grauiora subnectã. Quamobrem (vt facis) cupidissime studia literarũ complectere; atque ea, quæ in dies assequeris, ad exercitationem accõ moda. Vale.

Augustini Dathi Senensis Elegantiarum.
FINIS.

Hoc Epigrammate notatur, quota die cuiuslibet mensis Calendæ, nonæ, inclusiue signentur.

Sex nonas Maius, October, Iulius, & Mars,
Quatuor at reliqui, tenet idus quilibet octo.
Inde die reliquos omnis dic esse Calendas.
Nomen sortiri debent à mente sequenti.
Iunius, Aprilis, septemq; , nouemq; tricenos,
Vnum addas reliquis, viginti Februus octo.

ERVDITISSIMI GRAMMATICI Augustini Dathi Senensis de nouem uerbis contra vulgatam multorum opinionem, Libellus ad discipulos cariores.

NON debet omnino arrogans videri, optimi adolescentes, & charissimi fratres, contra ueterum sententiam, ea improbare nonnunquam quæ auctoritate quadam potius quàm certa vlla ratione à ueteribus ipsis tradita sunt. Nec vllo aut senatusconsulto, aut plebiscito cogimur, vt cum illis semper sentire debeamus. Sæpe philosophorum, sępe etiam oratorum, falsa sententię & opi-

niones reij ciuntur. Cur igitur grammaticorum non possint, quorum (vt nemo dubitat) incerta sunt omnia? Neque enim illam prorsus rerum suarum stabilem legem seruant. Opiniosissimi homines sunt, & nihil vnquam certi præcipiunt. Bene Flaccus ait. Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est. Neque est vel apud grecos quisquam; vel apud nostros, quem satis firmiter probare ausim. Video discrepantes inter se Apollinium. Horodianum: dissidentes, Caprum, Phocam, Cassium: dissidentes Probum, Donatum, Seruium. Taceo Priscianum, qui in constantiam religionis doctrinæque suę leuitatem perspicuè patefecit. Philosophiam sæpe cum Grammatica arte & literarum eruditione temperauit. Philosophus egregiè magnus, acute ac subtiliter de uocalibus & semiuocalibus literis philosophatus est. Quæ scripsit, ita omnia perfecit ingenio, atque elaborauit industria, vt quod dixit in Gorgia Socrates, colligata ferreis eße, & adamantinis rationibus videantur. Quid multa? Ex mutis, & consonantibus literis Christianę fidei repudiauit religionem, Ex declinatione autem nominum, & coniugatione verborum necessario intulit discedendum sibi a Christo, & Iuliano apostatę adhærendum. Quis non laudet, eam boni negociatoris commutationem? Principem mundi deseruit, vt Iulianum consulem, ac patritium coleret. Quàm vero præceperit perutiliter, qui ignorant, legant Laurentij Romani hominis diligentissimi librum, quem de latinę linguæ elegantia eruditè perscripsit, vbi in singulis pene locis singuli huius egregij præceptoris manifesti corripiuntur errores: & quæ inibundus nomina exeunt, similitudinem quandam dicit significa-

nin.x re

re Priſcianus, cum longe aliter probatiſſimorum veterum authoritas ſemper ea terminatione vſa conſpiciatur. Sed non potuit reperire omnia in tripode Apollinis. Vbertatem quandam & abundantiam ſignificãt ea nomina, vt in Iſagogicis noſtris ſatis copioſe diximus. Quatuor rebus cõſtare perhibent grammaticæ artis uim, Ratione, Authoritate, Vetuſtate, conſuetudine. Sed hęc omnia nihil omnino habent firmitatis, Ratio ſępe claudicat, variatur auctoritas, Vetuſtas obſoleſcit, teritur conſuetudo.

Magna inter grãmaticos colluctatio eſt vtrũ. F. litera inter ſemiuocales, quę ἡμίφωνα dicuntur: an inter mutas, quas, ἄφωνα Græci vocãt: annumerãda ſit Et H. pqua græci Daſea utuntur; litera ne, an nota aſpirationis ſit, nondũ ſatis conſtat; Senẽ Priſcianum ſi longius produxiſſet ætatem ingentia de ea re uolumina arbitror ſcripturum fuiſſe.

Veſperi aduerbium eſt, id grãmaticorum turba vno ore conſentiunt. Sed diutius inueſtigantes vtrum a veſpero, an a veſpere influxum ſit, quo ſe vertant miſeri neſciunt.

Parcus vnde originem traxerit magna dubitatio eſt ſiue quaſi pecuniarius dictus ſit, ſiue a parum dictum nomẽ, ſcire quis poſſit. Poſthumus quid ſignificet ignorat vulgus grãmaticorum, ſed nec dum compertum Apollinari, et Ceſelio poſthuma proles. Et apud Virg. 6. Aeneidos. Quid? An ne eum ſignificat qui patre mortuo natus eſt, an qui poſtremo loco potius? Latuit forſitan & iuriſconſultos, cum de liberis & poſthumis pręſcripſerint. Sed quidem eſt quod grammatici certi tradiderint.

Littus apud Virgil. alij exponunt, quem conſuetudo uſurpat, adiacentem mari locum, & ſicut iuriſconſulti recte interpretãtur, quouſque maximus hybernus fluctus a-

mari peruenit. Alij locum potius ante aram; quàm pugnã Seruius & Donatus pugnauerunt iampridem. Sed quasi æquo Marte dimicauerint, neuter uictoriam adeptus est. Quod pleriq; omnes faciunt adolescentuli, ut animum ad aliquod studium adiungant, aut equos alere, aut canes ad uenandum, aut ire ad philosophos. Verba sunt apud Terentium comicum in Andria. Quæ quid sibi velint disceptantibus, Grammaticis, scire adhuc nemo potuit. Agmina concertant literatorum hominum Prisciani, Donati, Seruij, Asconij, ceterorumq; pene innumerabiliũ. Plerique omnes Attica locutio, & à Græcis sumptus sermo est, quos omniũ pene artium auctores habemus. pleriq; omnes est oẽs faciũt adolescẽtuli. Pleriq; ut equos alãt, aut canes ad uenandũ, pleriq; ut ad philosophos eant, pleriq. oẽs, est pleriq; , ĩmo oẽs faciunt adolescentuli, pleriq. oẽs, pleriq. et omnes fere sunt. Cum autem duo in eadem oratione eiusdem significationis posita sint, alterum abijci cõsueuit. Enimuero est certe. altera particula orationem complet. Eodem modo, plerique omnes adolescentuli, est omnes adolescẽtuli. Plerique omnes adolescentuli (ut alij argumentãtur) est maior pars adolescentulorum. Quis obsecro in tam magna opinionum varietate non insaniat? Quis non irrideat tam pueriles aut aniles controuersias? Itaq. cum tam varia veteres grãmatici sentiant, non tam est habendum religioni, si aliquãdo ab eorum opinione discesserimus. Fando etiam grauia nonnunquam admitti scelera consueuerunt, ut est in Phædro Platonis. Sed nostra in vituperandis veteribus culpa eiusmodi erit, vt facillime expiari possit, etiam si non imitemur Stesicorum ac Palenodiam conficiamus. Non possum vbique veterum probare sentẽtiam. Legi Prisciani libros.

A. Gelli

A.Gelli, Seruij, Quintiliani, Pompeij Festi, Nonij Marcelli, Asconij Pediani, Phocæ, Donati, & omnium probatissimi. M. Var. Isidori, & quorundam, quorum recentior memoria est. Atq. hi omnes (ut mihi quidẽ uidetur) studiose exquirunt, unde uerba ducta sunt, sed plerique eorum, Manes, Lucus, Bellum, Officium, Parca, Ludus, Otium, Cælum, Eumenides, & alia nonnulla nomina, per contrarietatem dici existimarunt, et in eis uocabulis deriuandis repente ac forsitan inconsulto ad antiphrasim confugerunt. Quorum ego (ut aperiam meam sententiam) nullum per cõtrarium dici arbitror, si diligentius & ipsa nomina, & quę per ea significantur, respicere uoluerimus. Ac sigillatim unumquodque quod propositum est, differendum uidetur, Manes (ut Grammatici credunt) dicũtur, propterea quod nequaquam per antiphrasim. Si Manes Dij inferorum sunt, patior ęquo animo per contrariũ appellari. Si Manes aduersum quid significent, nõ moleste ferã ita deduci, quale est illud, Suos quisq. patimur Manes. Sin uero, Manes pro anima atque umbra sumantur, cur manes dicti, quia nõ boni? Manum significare bonum nec nos latet; qui & Macrobij Saturnalia & Marcelli & de significatione uerborum librum legimus, unde et forsitan mane tractum est auspicio boni hominis, ut reliquis diei partibus, bene ac prospere succedãt omnia. Manes uero cur aliũde, deducũt, cũ absq. ulla contrarietate uel ἀπὸ τῆς μάνιας Gręca dictione, quæ furorem aut insaniam significat uel si quibus græcæ literæ displiceant à Mano uerbo proficisci queat. Manare non tã aquarum fluentium quam Solis proprium est in emittendis radijs, unde potius. Mane originẽ sumpsit, quod in ea diei hora, Sol manere incipiat, atque emittere radios, & demũ

ſpargere lumine terras. Sol vero cum decurſo inferiori hemiſpherio nobis oritur, uidetur ab inferis et profundis manibus prodire, ut iam noſtrum hemiſperium luce compleat. Vnde & cum de polo Arctico, & Antartico noſter Maro loqueretur, in hunc modum cecinit in Georgicis. Hic vertex nobis ſemper ſublimis at illum, Sub pedibus ſtyx atra videt, manesq. profundi. A Manibus igitur Sol oriens manare videtur, atq. inde ad nos reſurgere. Nec id dixerim quod ab his Sol exeat, qui zodiacum Circulum ambiens eadem ſigna per annos ſingulos certa lege metitur. Sed quod videri ſoleat, ſpectãt multitudini, qua ratione et alia quoq. nomina nonnullis rebus indita ſunt. Nonne Aegeũ mare idcirco quidam appellatum ferunt, quod crebrę in eo inſulæ procul aſpicientibus, ſpecies caprarum uideantur. Nec tamen illæ capræ ſunt, ſicut nec à Manibus Sol oritur, qui inde ab imperitis, & indoctis manare creditur. Siue igitur à μάνια græca dictione, ſiue à mano latino uerbo, Manes dicti ſunt, certe per contrarium non dicuntur.

Quid lucus. Nunquid nam per antiphraſim dicetur, Clamat vulgus grammaticorum, fieri lucum à lucendo per contrarium, ꝙ non luceat. Verũ ſi diligentius aduerterint, intelligent profecto longe ſe à vera deriuatione aberrare. A lucendo dicitur, fateor, ſed per contrarium nequaquam dicitur. At credẽdum Quintiliano eſt. Lucus dicitur, quia vmbra opacus parum luceat. Et beatus Hieronymus ad Fauſtinum, an tibi bellus videris quia fauſto vocaris nomine? Quaſi non & Lucus ideo dicatur, quod minime luceat? Ignoſcat nobis Quintilianus, det pater Hieronymus ueniã. qui tunc nomini eius, ad quem ſcribebat alluderet. Lucus ꝙ uerę luceat, magna approbante grauium teſtium corona

non

non ambigue appellatus est quòd in nemorum opacitate, in arborum frondentium vmbra, sacrificiorum ignes splendescant, luceāt holocaustomatum flammę. Itaque lucos dicatos ubique Dijs legimus; Nusquam luci commemorantur nisi Dei cuiusdam aut alicuius sacrificij habita mentione. Illud Seruius diligenter aduertit, nunquàm sine religione lucum eſse à Virg. positum. Hoc qui dubitat; percurrat sigillatim Maronis libros. Iam subeunt Triuiæ lucos. Luci et Dianæ rectè se habent. Latet arbore opaca Aureus, & folijs, & lento vimine ramus, Iunoni infernę dictus sacer, hunc tegit omnis Lucus, & obscuris claudunt conuallibus umbrę. Lucus non sine inferna Iunone ponitur. Aeneas ad Sybillam, Nec te ne quicquam lucis, Hecatæ præfecit auernis. Lucos Proserpina comitatur. Quale iterum illud. Sed me cum lucis Hecatę prę fecit auernis Ipse Deum pœnas docuit, perq; omnia duxit. Sed et ibi luci non sine numine referuntur. Proxima Circeæ radūtur littora terræ, Diuos in acceſsos ubi solis filia lucos, aſsiduo resonant cantu. Et in alio loco de Turno, Luco tum forte parentis plumi Turnus sacrata ualle sedebat. Frustra tam multa ex eodem poeta testimonia referuntur. Quid apud cæteros ꝓbatiſsimos auctores? Sillius Italicus sępe lucos memorat, sed nunquā tamē religione seiungi. Et in tertio lib. de bello punico Lucos nemorosaq. regna Cornigeri Iouis, et fulgētia tēpla colūnis. Et in uerbis Aristæc sacerdotis. Has umbras nemorū, et cōuexa cacumina cælo, Calcatosq. Ioui lucos ꝑce Bostar adora. Et rursum in alio loco. Inter anhelātis Garamātis corniger Hāmō Fatidico pādit ueniētia secula luco. Id ipm apud eūdē Poetā in plerisq; locis. Statius et ipse poeta illustris, nō præter hāc significationē Lucū posuit. Tunc

uiridis latæ, Lucus iuga celsa Mineruæ, propter opacat humum. Sicut & Lucanus sacratum nemus scribens ait, Lucus erat nunquàm uiolatus ab æuo. Iuuenalis autem Lucũ Martis dixit, & Deũ cũ luco erudite copulauit. Nota magis nulli domus est sua, quã mihi Lucus Martis. De quo & pulchre Pompeius Trogus in 43. historiarum libro et ipse quoque Lucum Martis appellans. Propertius quoque pari ratione lucum posuit cum religione coniunctum. At nunc desertis cessant sacraria lucis. Itaq; & in sacris libris, cũ de loco sacrificij agit, præcipitur iuxta altare, lucum, et arbores nõ plãtari. Id quòd Hiero. noster scribẽs in 12. Prophetas, nonnunquam refert. Et in exodo Moysi precipitur, Aras gentilium destrue, & confringe statuas, locosque succide. Et in 3. Regum libro, cum de Asa rege uerba haberentur insuper & Macham matrem suam amouit, ne esset prĩceps in sacris Priapi, & in luco eius, quem conseruauerat. Sed infinita pene huiusmodi exempla reperiuntur. Cicero denique in tertio de natura deorum, ubi Aesculapio sermo est, ac de tertio Aesculapio inquit. Cuius arcana non longe à Lusio flumine, sepulchrum & lucus ostendit. Nec igitur per antiphrasim luci dicũtur, sed quòd in nemorum vmbra luceant sacrificiorum flammæ, ubi accensi semper flagrant altaribus ignes. Bellum (vt plerique autumant) per antiphrasim dicitur, quòd bellum .i. bonum nullo modo, sit. Nos autem omittamus, quod multa sępe bella, neque mala, neque turpia sunt, ut illa, quibus uel iniuste sublata repetuntur, uel propulsatur iniuria, & pax tutior, ac firmior comparatur, Bellum non ambigue à belluis dictum est. Belluarum enim maxime propria bella sunt eademq; ob ferinas flagitiosorum hominum mores, ad homines

sunt

ſunt translata. Nam genus hominũ ſuo ingenio, tum iuſti tiæ præſidio, tum linguæ ac verborum diſceptatione cõtentum eſt. Hanc vero nominis huius deductionem, negare nemo poterit, qui veterum ſcripta diligentius aduertit. Ciceronis in primis, qui in primo de officijs libro, noſtram ſentẽtiam ſua auctoritate cõfirmat. Nam, cum ſint, inquit, duo genera decertandi, unum per diſceptationem, alterum per uim, cunque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum, cõfugiendum eſt ad poſterius, ſi uti non licet ſuperiore. Quibus verbis oſtenditur, bellum potiſſimum ad belluas pertinere, quę ſuſcipere homines non niſi inuitos, decet.

Officium, qui vim uerborũ ignorant, dictum putant per contrarium ab officio, quòd memini noceat. O præclara deductio, ò egregia doctrina, Officiũ dicitur, quod nemini noceat. Vnde hæc tam craſſa ruſticitas? Quid eſt obſecro officium? Nonne actionem uirtutis potiſſimum ſignificat? Quid ſibi vult liber Ciceronis de Officijs? Illic nanque traditur, Virtutis laudem in actione conſiſtere. Quemadmodum vero vitium, & peccatum inter ſe differũt, quod alterum habitus eſt male conſtituti animi; Alterum actus malorum, atque exercitatio. Ita virtus bene compoſitæ mẽtis habitus eſt. Officium uirtutis operatio, & exercitatio quędam honeſtatis. Quẽmadmodum officia dicerentur ab honeſtate, et ab omni genere uirtutis ſatis explicatum arbitror libro ſuperiore. Ita Cicero inquit ſecũdo de officijs. Tria in uirtute conſiderantur; Frequentia quędam, ac multitudo actuum, quibus animi habitus comparatur, partus habitus, & acquiſiti habitus exercitatio; Officium profecto nihil eſt aliud, quàm uirtutis, quę habitus animi eſt; uſus quidam, atque exercitatio. Itaque & perfectum officium uocabant,

cabant, Stoici κατορθώμα, quod rem gestam fœliciter signi ficare videtur. Geritur officium, quia ipsum actio quædam est. Officium igitur effectionem quādam significat virtutis, & ab efficio ob eam causam originem traxit. Adest huius deductionis, atque sententiæ, nec minus doctrina, & erudi tione, quam sanctitate precellens, Beatus Ambrosium incly tus Doctor sacri eloquij, qui & ipse de officijs libros ele-gantissimos edidit, In quibus cætera præclara omnia, hoc pererudite. Officium inquit litera immutata quasi efficium dicitur, propter decorem sermonis. Huic igitur assentiri debemus; non vulgo imperitorum grammaticorum. Sed iam satis de officio, nunc ad reliqua pergamus. Parca enim quinto loco præposita est. Parcæ per contrarium dicun-tur, quod nemini parcant, sicut illi dicere consueuerunt, qui se grammaticam artem docere profitentur; sed quæ tandem docent antiquam discant; Parce tria fata sunt se-cundarum poetarum fabulas, quorum sub iure tenentur omnia, quę seriem fatorum pollice ducunt. Longaque ferra tis euoluūt secula pensis. Quamobrem (ut veteres opinabā tur) humanæ uitę Parcę præerant, quę, quoniam parcissi-me impartiantur, ita à parco, vel à paruo ductę sunt, quę res maxime humanę vitę angustias patefacit. Sed hoc ma-gis explicauimus in ijs commentarijs, quos in Virgilium pri dem exorsi sumus. Marcus autem Varro quicum sentio li-benter, à partu dicit, Parcas, nuncupari, quod partui præ sint, immutatio literæ facta est. Quam sententiam & Aul. Gellius firmiter roborat libro. 4. noctium atticarum. Quo in loco verbū facit de tempore humani partus. At uulgus grammaticorum, neque Varronis legit de origine latinę linguæ libros, qui maxime ad grammaticos spectant, neque

quid

quid Gellius sentiat, cæterisque ueterum probatissimi, magni æstimat. Sed siue à parco, seu à partu Parca dicitur, per antiphrasim vtique non dicitur.

Ludus iam prodeat in medium, quod nomen & per contrarium ita appellari tradiderũt artis grammaticæ professores, quorum explodent sententiam, qui accuratius uim, atque originem vocabulorum perspexerint. Ludus inquiũt grammatici, eo dicitur, quòd longissime sit à lusu. Ego dici arbitror, quòd ad eos ludus pertineat qui propiȷȷime lusus sunt. Ad pueros nanque ludus proculdubio spectat. Et probe Flaccus. Et puer es, nec te quicquã nisi ludere oportet. Quamobrem duplex institutio, et doctrina ab eruditis uiris tradi solet. Altera enim puerilis est, & tenerioris ætatis; Altera grauior, ad grauiores viros pertinẽs. Hãc partitionem Pythagoras obseruare solitus est, ut apud A. Gellium cerni licet. Leuiorem institutionem significauit Iuuenalis, Et nos ergo manus ferulæ subduximus, quod ad grãmaticorum scholã pertinet. Et nos consilium dedimus Syllę priuatus ut altum Dormiret. Quod ad declamationes, & Rhetorum scholas refertur. Nam agebatur quidem utrũ fecerit sapienter L. Sylla, Cum dictaturam sponte deposuit, an potuis nesciuerit literas; id quod obiectare. C. Cæsar solitus erat. & grammaticę artis, & rhetoricæ studium, ad leuiorem institutionem pertinet. Contra philosophicæ, & oratorię artis exercitatio; iuris denique & legum peritia constantiorem ætatem dicet. Et M. Tullius secundo de Oratore ad Q. Fratrem, magna inquit nobis pueris Qu. Frater, opinio fuit Lucium Crassum non plus attigisse doctrinę, quam quantum prima illa institutione potuisset. Itaque puerilis institutionis ludus propria nuncupatur in quo

pri-

prima ętas ad res leuiores instituitur. Quocirca & magister ludi non alius, cum qui grammaticam artem pręcipit. consueuit à ueteribus appellari. Vt cum dicitur Dionysius iunior tyrannide depulsus, ludum Corinthi aperuisse, ne inopia, atque egestate premeretur, puerorum eruditionem ludis complectitur, & leuitatem quandam inferioris disciplinæ. Quare & ludere est, aut leuiter scribere, aut leuiter disserere. Hinc Virgilius, Ille meas errare boues (ut cernis) et ipsum Ludere qua uellẽ, calamo pmisit agresti. Alio uero loco. Ludẽs hæc ego, teste te Priape orto Carmina digna, non bello scripsi non nimiũ laboriose. Quid M. Tullius in paradoxis. Ego uero in ipsa quæ uix in gymnasiis et Ocyro Stoici probant, Ludens conieci in communes locos. Non sunt Fabij Quintiliani sentẽtiæ Delphici Apollinis oracula, ut eis tãta sit adhibẽda fides. Nõ hoc uidit Quin. Neque enim dixisset ludũ appellari, quod longissime à lusu sit P. Terentium non satis aduertit; uerborum omniũ diligentissimum, apud quem Laches in Ecira de mulieribus. In eodem omnes mihi uidentur ludo doctę ad malitiam, & ei ludo (si usus est) magistrã hãc esse certe scio. Illud quoque manifestius in Phormione, ubi Gęta seruus ita inquit, Restabat aliud nihil, nisi oculos pascere, sectati ĩ ludum ducere, et reducere. De Virginę. n. sermo erat, atq. post, in quo discebat ludo, ex aduersum erat ei tonstrina quędã. Quod si quãdo ad res grauiores ludus uspiam uertitur (crede mihi) proprietas, et uis ipsa uerbi transfertur. Quare Cicero de claris oratoribus; ita de Isocrate, qui erat rethor inquit. Cuius domus cũctę Græciæ quasi ludus quidã patuit, atque officina dicendi. Quid est quasi ludus, Certe sciebat, Cicero ludum non ad grauiores disciplinas, sed ad grammaticam,

maticam, & Puerilem institutionem pertinere, qui vtique lusus est pro maioribus, atque altioribus scientiæ, & philo sophiæ studijs. Neque est igitur ludus longissime a lusu, nec semper vera literatores profantur.

Iam vero otium aggrediamur in quo nomine potissimũ nemo arbitratur antiphrasim posse euitari. Itaque plerique omnes dictum putant per contrarium quod non ocius sit, et velox; Sed segne potius, tardumq;. Otiũ quo pacto inquiũt velox est? Id est enim ocys apud græcos, quod quidem absolutum nequaquã inuenitur in latinæ linguę usu. Ex quo & ocymum profectum est, oleris genus, a celeritate quadã ac velocitate nascendi. Hanc Basilicam vulgo, & regiam herbam vacant. Paululum hic nobis philosophandum est. Duplex nanque fertur uitæ genus, quod ad hunc locum p̄tinet. Cõtemplatiuum vnum. Actiuum alterum, de quibus multa apud philosophos sępe tradita sunt. Et negociũ quidem de actiuum spectat uitæ genus. Otium ad contemplatiuum. De his Cicero primo de Oratore: Perbeati mihi illi videntur esse, qui in optima repu. eum vitę cursum tenere potuerũt, vt uel in negocio sine periculo, vel in otio cũ dignitate eſse poſsent. Et Lactantius in primo sacrarum institutionũ; de viris, vt suum otium ad nostrum negocium cõtulisse videantur. Macrobius autem super VI. Ciceronis de re pu. lib. duplicem asserit virtutem, negociosam, scilicet, & otiosam, & illam tribuit ciuitatum rectoribus, & gubernatoribus rerum publicarum. Hanc philosophis, & qui scientiam rerum speculantur. Quemadmodum igitur qui in negocijs uersantur, seipsos exercẽt, ita multo magis, qui se ad otium conferunt. Magna negociosę vitę exercitatis est. Lõge otiosę maior, in qua celeriter mens, assidueq; uersatur.

cessus mei non desidiæ nomen, sed potius trãquillitatis, accipient. Quod ocium non desidię sit, sed potius tranquillitatis, cum cessamus a laboribus, & negocijs, & impense, studioseq; studijs rerum, & contemplationi indulgemus, vbi mens profecto celere, velociterque uersatur. Sed quo pacto hęc intelligant nebulones? Maiora sunt, quàm quæ ab imperitis grammaticis cognosci queant. Qui autẽ ocio abutũtur, ij aliquid addere consueuerunt, vt Terentianus Menedemus ad filium. Nulla alia ex re istuc fit, nisi ex nimio ocio. Nimium ociũ appellauit, quod uituperaret, & languidum, & inutile ocium uocare solemus, ꝙ vitio datur. Quod Valerius Maximus industriæ, ac studio maxime contrarium uideri dicit. Quamobrem idem ipse Valerius lib. 8. Gestorum memorabilium, duplex ocium cõstituit. Alterũ quòd etiam inertibus uitandum. Alterum quòd strenuis quoque interdum appetendum est. Neque enim qui rectè ocio utuntur, ita feriantur, ita cessant, vt languore, ac desidia torpeant, cuius uim nominis, nemo (ut arbitror) unquã aduertit, nisi forte diuinarum literarũ præceptores, qui dũ scirent id esse ocium quòd modo diximus, desidiam cum uocarent, vocabulum erudite distorquentes, maluerũt ociositatem appellare quam ocium. Et erudite Bernardus nono vsus nomine, Ociositas inquit, mater est vitiorum, nouerca uirtutum, Et cœnobitarum pater Benedictus, in ipsa monachorum institutione, ociositas inimica est animæ. Quod igitur inter contemplandum, atq; in ipso ocio celerius mens, animusq; versantur, ab ea celeritate exercitationeque studiosiore animi ductum tractumq; ocium est. Vt Cicero etiã ostendit de legibus. Natura ipsum hominem celeritate mẽtis ornauit. Sed satis de ocio ipso dictum arbitror. Plura autem,

ra autem, quàm de reliquis, idcirco diximus, quia pulcher rimarum occultarumq; rerum veritas, tam facile persuaderi non potest, vulgo presertim reclamante, ac refragrãte grammaticorum. Nunc vero de cælo pauca dicere incipiamus.

Cælum, ut plerique aiunt grammatici, contrario nomine, quasi cælatum dicitur, quod apertum est. Phocionem Atheniensem libẽter imitamur, qui gloriari solebat in eo, quod plurimum a vulgi sententia, uel potius dementia desideret. Rectius Aelium sensiße credimus, qui dictum scribit propterea, quod cælatum est, quod & in libro de origine latinæ linguæ, Varro refert. Sed multiplex de huius uocabuli origine sententia est; sed nullo modo per cõtrarium dicitur, quod in nulla significatione eius à contrarietate ducatur, Cælũ vel a cęlando, dicitur, vel (vt alij existimant viri eruditissimi (a Celio nomen traxit genere quopiã ferramenti, quod alias Cælionem, alias Scalpellum vocant. Quod qua ratione, qui argentarij nuncupatur, vasa cælant; et designã do incidunt, atque insculpunt. Ita & artifex rerum omniũ Deus, domicilium suum insigniuit, ac syderum lumina impreßit, Quod Lactantius Firmianus etiam comprobat dicens Pater noster, ac dominus, qui condidit, firmauitque cęlum, qui Solem cum cæteris syderibus induxit, & vtrunq. per ę, diphthongum scribitur, vt hanc deductionẽ arguere, ac demonstrare videtur. Quidam à græco sermone dictum arbitrantur. Nam κοιλόν concauum, & conuexum significat, eaq. eße cernitur ipsius cæli forma ac figura. Sed si ita foret, magis, per œ, scriberetur propter græcam diphthongum, oi, quod nusquam tamen apud doctos veteres, atque in emendatißimis codicibus repertum est. quidam cælum à

cauo

cauo dici volunt, in qua sententia fuit & Mar. Terentius. Itaq; secundum Pacuuiũ, hoc circũ supraq;, quod cõplexu cõtinet terrã, cauũ cęlũ dicitur. Franciscus Philelphus, uir nostræ ætatis eloquentissimus, & eorũ qui humanitatẽ aßecuti sunt facile princeps, a cęlando cælum appellari cẽset, non quod superna illa atque inuisibilia cęlet nos, atque abscõdat, sed quod cęlata, & abdita omnia in cęlo pateãt, reuelentur, & conspicuè videantur. Cuius sententiæ optimam affert rationem, quod & gręci οὐρανὸν cælum vocant, ab eo, quod τὸ ὁρᾶν intueri, & videre apud gręcos significat. Siquis obijciat cælum diphthongum admittere, sed minime cęlo uerbũ, unde deriuari dicimus, id nos respondisse satis est H. quę apud græcos e longa est, apud nos persępe in ę conuerti, vt scęna, cęra: alia item complurima. Idem etiam fieri nonnunquam in nostris dictionibus depręhendimus, præsertim eadem perseuerãte syllabę quantitate. Sed ostendisse me arbitror nõ dici cęlũ contrario nomine, quod vulgus grammaticorum, & bacchantium nebulonum, turba frequenter asseuerat. Eumenides quę furias infernas significant (ut nostis) ne ipsę quidem per contrarium dicuntur, quanquam uix audeo Hieronymi repugnare sentẽtię. Sed opinor adeo res altissimas, et cælestes cõtemplabatur ut leues hasce ineptias, flocci penderet; eu, bene significat apud gręcos, manum bonum, quorum neutrum ministris pœnarum, ac suppliciorũ cõuenire videatur. Nos dicimus Eumenidas bene furentes appellari, ab eu quod est bene, & mania, quod furorem dementiamue significat. Ex quo & nostri a furore furias nuncuparunt, neque per contrarium nullo pacto dictæ sunt. Itaq; apte, atque erudite de his Statuis in Thebaide, circunq; ministras, Funestorum operum

F Eume-

Eumenides Stygiæq; seueros, Iunonis thalamos, & torua cubilia cerno. Atque has poetę sępe etiam furias vocitarunt: Idem Statius lib. 2. vbi de Laio. Et primas furiarum pertulit iras. Et Claudianus de raptu Proserpinę. Coniurant furiæ, crinitaq; fontibus Hydris Tesiphonę. Et Iuuenalis ad eum, qui quum sanus esset, iã insaniens videretur, ita inquit. Dic qua Thesiphonæ, quibus exagitare colubris? Pauloante dixerat, certe sanus eras. Nec aliud sibi vult Eumenidũ nomẽ, furorẽ insaniãq; significat. Benefurẽtes aũt dicuntur, quod plurimũ furere, & dementire uidentur. Nam sicut male aduerbium minuit, ita bene exauget. Nec per contrarium Eumenides dictæ sunt. Multa pręterea sunt, quæ a grammaticis tradita nequaquã satis probari possunt; Hæc si velim vel refellere, vel enumerare, nõ libello, sed lato potius volumine opus sit. Huius ea potissimum causa est, quod cum grammaticorum, poetarum pertractatio, Historiarum cognitio, Verborum interpretatio, pronuntiandi sonus proprius sit; tamen omnia sibi cupiunt vendicare, omnia tentant, nihil certe conficiunt. Philosophiam omnes eius partes Mathematicas disciplinas, Theologiam quoque, omne denique scientiarum genus, sibi assumunt grammatici, vt ea demetant, quæ certę ipsi non seruerunt. Quare hortor vos, & illud in primis moneo, vt in vocalibus, ac dictionibus pernoscendis, non tam grammaticorum scripta, quę sæpe mendorum plena sunt, quam doctissimorum hominũ, & veterum, & nouorum monumenta, studiose legatis. Quorum quum expenderitis verba, elucescet (credite mihi) repẽte, in quam, vobis elucescet vera, & origo verborum, & nominum significatio; quod quũ feceritis, nouem proposita verba quamprimum desinetis credere,

dere,

dere,ut per contrarium dicātur,quæ ab omni contrarieta tē prorsus abhorrent.Hoc vero opusculum quodcunq; est, & legite ipsi,& alijs quoque,quorum nobis eruditio curæ est,legendum tradite, vt omnis, qui iampridem de nouem verbis,increuit,pœnitus tollatur error.

AMAENISSIMI INGENII, ET exquisitissimæ doctrinæ uiri, Augustini Dathi Senensis Flosculorum libellus Ad Minæem Tricircium iuuenem celeberrimum, ac conciuem clarissimum.

AMicitia hominis in earum rerum numero collocatur,quæ tum honestatem dignitatemque, tum vtilitatem quoque & fructum continet. Eam Cicero in Rhetoricorum lib. 2. his verbis finit,amicitia est uoluntas erga aliquem rerum bonorum illius causam, quem diligit,cum eius pari voluntate. Cicero in primo de finibus bonorum & malorum.Epicurus quidem ita dicit. Omniū rerum,quas ad beatæ uiuendum sapientia comparauerit, nihil est maius amicitia,nihil vberius, nihil iucūdus. Ac paulopost.Quod quā magnum sit fictæ veterum fabulæ declarant, in quibus tam multis, tamque uarijs ab ultima antiquitate repetitis, tria uix amicorum paria reperiuntur,ut ad Horestem venias profectus a Theseo. Amicitiā autem in Dialogo Ciceronis ita diffinit C. Lelius.Nihil est amicitia,nisi omnium diuinarum,humanarumq; rerum cū beneuolentia &charitate summa consensio. Secundus vero philosophus amicitiam animorum ęqualitatē esse dixit.

Amplitudo quemadmodum & amicitia his in rebus ponitur & honestę simul sunt & utiles. Est autem amplitudo, Ut à Cicerone libro secundo Rhetoricorum terminatur, potentię, aut maiestatis, aut aliquarum copiarum magna abundantia.

Alæ & pēnæ cum solum auium esse credantur, & volucrum, ad res quoq; alias trāsferuntur. Plato in Phædro. Natura alarum est graue in sublime attollere, qua Deorū inhabitat genus. Omnium vero, quę sunt circa corpus, maxime particeps diuini est animus. Diuinū autē pulchrum, sapiēs, bonū, & quicquid tale dici potest. His vero alitur maxime, augeturq; alatio ipsa animi. Turpi autem, & malo, & huiusmudi interit, & fatiscit. Magnus igitur Rex in cælo Iuppiter citas alatum currum primus incedit, exornans cuncta, atq; disponens. Hunc sequitur exercitus Deorumq;, & dęmonum, per vndecim partes ordinatus, Sed et Boet. in quarto de philosophiæ cōsolatione ait. Sūt enim pennę volucres mihi, quę celsa conscendant poli, quas sibi cum uelox mens induit, terras perosa despicit.

Animus & anima differunt. Est enim animus diuinior. Sed eam utriusque differentiam aperit Macrobius, cum super somnio Scipionis hæc dicit: animus propria mens est quā diuiniorē animo nemo dubitauit. Cū ergo dicit. Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, mentem præstat intelligi, quę nobis propriè cum cælo, syderibusq. communis est. Cum uero ait, retinendus animus in custodia corporis, ipsam tunc animam nominat, quę uincitur custodia corporali, cui mens diuina non subditur.

Animus quo maxime a corpore differat ostendit secundum Epicuri sententiam Mar. Tul. in i. de finibus bonorum & malo-

& malorum. Nam corpore, inquit, nihil nisi præsens, & quod adest sentire poßumus, animo autem & preterita et futura.

Amamus magis propriè homines. Adamamus cetera preter hominem. Terentius, amant inter se. Cicero in primo de finibus bonorũ & malorum. Etenim si loca, si fana, si vrbes, si gymnasia, si campũ, si canes, si equos, si ludicra, exercendi aut uenandi consuetudines adamare solemus; quanto id hominum consuetudine facilius fieri potuerit, et iustius?

Angeli ἄγγελοι græce uocantur, Hæbraice Moloth, latine vero interpretantur nuncij, ab eo quod domini uolũtatem populis nuncient. Est autem angelorum nomen officij potius quàm nature: Semper enim spiritus sunt; cum vero mittuntur, tum angeli vocantur. Atque ita sentit Isydorus Ethymologiarum libro nono.

Aequi & iniqui loci natura & instituto cernuntur, secundum Ciceronis partitionem in Topicorum libris.

Aequitas vero ut in eodem libro testatur tripartita dicitur esse. Vna ad superos Deos, altera ad manes, tertia ad homines pertinere. Prima pietas. Secunda sanctitas. Tertia iustitia, aut equitas nominatur.

Aequitas iustitia. Mar. Tullius in libro Topicorũ, cum pietatem & sanctitatem premisisset tertia, inquit iustitia, aut equitas nominatur.

Aequitas moderatio, siue patientia, vnde & æquo animo ferre, est modeste ferre. Cicero in Catone maiori, noui enim moderationem animi tui, & equitatem.

Aequitas humanitas.

Aequitas equalitas Cicero in primo de officijs. Op-

tandum ut hi, qui præsunt reip. legum similes sunt, quę ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur.

Aequitas bonitas Aristoteles 5. Ethicorum. Bonus & ęquus vir, qui non exacte ius amplectatur in priorem partem, sed de suis commodis detrahi patiatur, et si lege se tueri possit. Ex quo dicitur ex æquo & bono.

Animaduersio, consideratio, inspectio. Cicero in primo de finibus bonorum, & malorum. Intereße enim inter argumentum, conclusionemq; rationis, & in mediocrem animaduersionem atque admonitionem.

Animaduersio punitio. Cicero item Torquato, ut dolore suo sanciret militaris imperij disciplinam exercitumq. in grauissimo bello animaduersionis me ut contineret. Idem in primo de officijs. Omnis autem animaduersio & castigatio contumelia vacare debet.

Animaduersio atque admonitio ab argumento & conclusione longe differunt, uti putabat Epicurus, Cicerone teste, in primo de finibus bonorum, & malorum, libro. interest inter argumentum conclusionemq; rationis & inter mediocrem animaduersionem, atque admonitionem, altera occulta quędam, & quasi inuoluta aperiri, altera prompta & aperta iudicari. Itaque existimauit Epicurus & voluptatem expetendam & fugiendum dolorem, ita sentiri, vt calere ignem, niuem esse albam, dulce mel, quorum nihil oportet exquisitis rationibus confirmari, tantum satis eße admouere.

Animaduertimus potius a nobis, admonemur ab alijs.

Appetendarum rerum partes sunt honestas et vtilitas, Vitandarum rerum, turpitudo & inutilitas, Cicero teste libro secundo Rhetoricorum.

Appetere & aspernari contraria esse videntur, testimonio atque authoritate Cice. in primo de finibus bonorum & malorum, cum dixit ex Epicuri sententia, Aiunt hanc quasi naturalem atque insitam in animis nostris inesse notionem, ut alterum esse appetendum, id est voluptatem, alterum spernendum, scilicet dolorem sentiamus. Et rursum in tertio; Antequam uoluptas, aut dolor attigerit saluta ria appetant pueri, aspernentur contraria.

Bona quędam pro Epicuri sentētia pręterita sunt, quædam futura, Hinc Cicero in primo libro de finibus bonorū & malorum. Vt his bonis erigimur, quę expectamus, sic lętamur ijs, quæ recordamur.

Continentia secundum sententiam Mar. Ciceronis lib. 2. Rhetoricor. Temperantię pars est, atque ita diffinitur; Continentia est, per quam cupiditas consilij gubernatione regitur.

Clementia & ipsa quoque pars temperantiæ est, per quam animi temere in odium alicuius inuectione concitata comitate retinentur.

Circunspectio quidnam sit, ostendit Bernardus in libro, super quid est tibi m.q.f.d.

Quid est aliud circunspectio, nisi circunstantium malorum sollicita sagaxq; perscrutatio? Ad hanc pertinet præteritorum malorum retractatio, præsentium consideratio, futurorum præmeditatio, ut secūdum nomen suum veraciter sit circunspectio. Huius assiduitas hominem cautum efficit, & quantum possibile tutum reddit.

Chaos vti diffinit Lactantius primo institutionum diuinarum, est rudis, inordinataque materiæ confusa congeries.

Curia locus est habendi senatus, ac pro senatu interdũ poni ab eruditis veteribus consueuit, Cicero libro primo de oratore, Age uero ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditere. Et in Catone maiore. Non curia vires meas desiderat, non nostra, non amici.

Cupiditates etiam secũdum Epicurum insatiabiles sunt Cicerone testante in primo de finibus bonorum & malorũ, quę non modo singulos homines, sed uniuersas familias euertunt, totam etiam labefactant sæpe Rempub. Ex cupiditatibus, odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur, Harum tria pro Epicuri sententia genera ponuntur. Vnum earũ quæ sint & naturales, et necessariæ cupiditates alterum earum quę quidem naturales sunt, nec tamen necessariæ, tertium earum, quæ nec naturales sunt nec necessarię. Necessarię nec opera multa, nec impensa explentur. Naturales nec multa desiderant, inanium uero cupiditatum, nec modus ullus, nec finis inueniri potest.

Copia, inopia res dicunt contrarias, Cice. in Catone maiore. Nec in summa inopia non leuis esse senectus potest sapienti, nec insipienti etiam in summa copia non grauis.

Dicere de arte, est artis præcepto tradere.

Dicere autem ex arte, est ornate et artificiose, hoc est, secundum artis præcepta loqui. Cicero in primo Rhetoricorum de Hermagora. Oratori minimum est loqui de arte, quod hic fecit multo maximum ex arte dicere, quod eum minimum potuisse omnes videmus.

Expetendarum rerum tria sunt genera, par numerus uitandarnm. Inquit Mar. Tul. lib. 2. Rhetoricorum. Nam est quiddam quod sua vi nos alliciat ad sese, non emolu-

mento

mento captans aliquo, sed trahens sua dignitate. Quod genus, virtus, scientia, veritas est, aliud non propter uim suã & naturam, sed propter fructum atque utilitatem petendum, quod pecunia est. Et porro quidam ex horum partibus iunctum quod & sua ui & dignitate nos inductos dicit, & pręse quandam gerit vtilitatem, quo magis expectatur, ut amicitia, bona existimatio, quæ in primo genere sunt, appellantur honesta: Quæ in secundo utilia. Tertia & ipsa quoque in meliorem partem uocabuli conferuntur & nominantur.

Expetere & fugere contraria sunt, Cicero in primo de finibus bonorum, & malorum. Temperantia est enim, quę in rebus, aut expetendis, aut fugiendis ut rationem sequamur, monet.

Fortitudo una est ex quatuor uirtutum numero, quemadmodum ostendit Cicero libro secũdo Rhetoricorum, quo libro & ita diffinit, fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cuius partes sunt. Magnificentia, fidentia, patientia, perseuerantia. At lib. 3. Rhethoricorum ad Herennium, diffinit his uerbis.

Fortitudo est rerum magnarũ appetitio, et rerum humilium cõtemptio, & laboris cũ utilitatis ratione perpessio.

Fidentia uero, quę pars fortitudinis est, ut ostendit Cice. lib. 2. Rhetoricorum, hisce diffinitur uerbis.

Fidentia est, per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fiducię certa cum spe collocauit.

Fortis dicitur, ut Aristoteles quarto Ethicorum ostendit, medius quidam inter audacem, & timidum.

Fortis itẽ omnis uirtute præditus. Lactãtius lib. primo Diuinorum institutionum. Ille solus vir fortis debeat iudicari

dicari, qui temperatus, & moderatus est, & iustus.

Forum veluti commune genus, ad tria causarum genera, subsellia, rostra, curia tanquam species uidentur significare tria causarum genera, in quibus oratoria dictio versari solet. Cice. primo de Oratore. Age vero, ne semper forũ. subsellia rostra, curiam meditere.

Forma, consilio, & sapientia aduersari recte dicitur. Cicero in primo de finibus bonorum & malorum, ex Epicuri sententia. Optime vero Epicurus inquit, quod exiguam dicit fortunam interuenire sapienti; maximasq; ab eo & grauissimas res consilio ipsius & ratione administrari.

Fore semper futuri temporis significationem habet. Cicero in tertio de Oratore. Quem quidem ego confido omnibus istis laudibus, quas in oratione complexus excellẽtem fore. Et Crassus fore dicis, inquit ego uero esse iam iudico. De Hortensio nanque Catulus fuerat prælocutus.

Gratia à natura iure est, uti ostendit M. Tullius lib. 2. Rhetoricorum, atq. ita finitur. Gratia est, in qua amicitiarum, & officiorum alterius memoriæ, & alterius remunerandi voluntas continetur.

Gloria in earum rerum numero collocatur, ut ait Cicero libro secundo Rhetoricorũ, quæ nos, & dignitate, & fructu suo ducunt, atque gloria est frequens de aliquo fama cum laude.

Greges non modo pecudum dicuntur, sed & nonnunquã ad homines tranferuntur, Cicero in primo de finibus bonorum & malorum Epicurus una, in domo, & ea qui dem angusta, quàm magnos. quantaque amoris, conspiratione consentientes, tenui amicorum greges.

Graue & leue contraria sunt. Itaque Marcus Tullius

lius

lius primo Tuſculanarum quæſtionum. Cum natura quatuor omnia gignentium corporum, plerique philoſophi elementa vocant commemorauiſſet, partem igneam, & animalem in aeream, rurſum ait rectis lineis in cæleſtem locum ſubuolare, ſiue ipſa natura ſuperiora appetente, ſiue quod a grauioribus leuiora natura repellatur. Sed & illud quoque animaduertendum eſt plerunque graue, cum ad perſonam refertur, laudari; quod ſi ad res alias referatur, non ita leue contra in perſona vituperari, in cęteris rebus multo ſecus. Hinc Marcus Tullius in Catone maiore. Nec in ſumma inopia inquit, non leuis eſſe ſenectus poteſt ſapienti, nec inſipienti etiam in ſumma copia non grauis. Grauitas in homine laudatur; quamobrem Cicero in præfatione primi Tuſculanarum diſputationum. Quæ tanta granitas quæ tanta conſtantia, animi magnitudo, probitas, fides, quę tam excellens, in omni genere virtus. contra vero leuitas maxime redarguitur, Idem in primo Tuſculanarum quæſtionum. Contemnamus igitur omnes ineptias. Quod enim leuius huic leuitati nomen imponam?

Hierarchię, quorum auctor Hierarca nuncupatur, heretici, ut oſtendit Auguſt. qui carnis reſurrectionem negabant.

Inuentio vna eſt earum partium, quas habere oratorẽ oportet. Eſt autem inuentio excogitatio, rerum verarum, aut ueriſimilium; quæ cauſam probabilem reddant, primo Rhetoricorum tum de inuentione, tum ad Herennium.

Intelligentia prudentiæ pars eſt, ut ait Cicero libro. 2. Rhetoricorũ, quo in loco intelligentiam ita diffinit. Intelligentia eſt, per quam animus repetit, ea quæ ſunt.

Iuſtitia eſt habitus animi communi utilitate cõſeruata, ſuam cuicumque tribuẽs dignitatem. Eius initium eſt à natura profectum. Deinde quędam tn conſuetudinem ex utilitatis ratione uenerũt, poſtea res & ab natura ꝑfectas, & ab conſuetudine probatas legum metus & religio ſanxit. Hæc Cice. tradit lib. 2. Rethoricorum. Libro autẽ tertio Rethoricorum ad Herennium; iuſtitia, inquit, eſt æquitas, ius vnicuique retribuens pro dignitate cuiuſque.

Ius triplex à M. Cicerone commemoratur lib. 2. Rhetoricorum. Ius naturę, ius conſuetudinis, ius legis.

Ius naturę eſt, ut lib. 2. Rhetoricum Cicero oſtendit, quod non opinio genuit, ſed quędam innata uis inſeruit, ut religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, obſeruantiam, ueritatem. Conſuetudinem ius eſt, quod aut leniter à natura tractum aluit, & maius fecit vſus, vt religionem, aut ſi quid eorum, quę ante dicta ſunt, à natura profectum, maius factum propter conſuetudinem. Videmus autem in morem uetuſtas, vulgi approbatione perduxit. Quod genus pactum eſt, par iudicatum.

Iudicatum eſt, ut eodem ipſo in loco Cicero ait, de quo alicuius, aut aliquorum iam ſententijs conſtitutum eſt, Lege ius eſt, quod in eo ſcripto, quod populo expoſitum eſt, ut obſeruet, continetur. Cicero eodem ipſo libro oſtendit, ac loco, Incolumitas vna cum potentia. ut Cicero oſtẽdit lib. 2. Rethoricorum, pars vtilitatis altera eſt. Eſt autem incolumitas ſalutis, tuta, atque integra conſeruatio.

Imperator definitur, cõſtituiturq; à M. Antonio apud Mar. Ciceronẽ lib. primo de oratore, adminiſtrator quidã belli gerendi, cuius ars eſt de exercitu, de caſtris, de agminibus, de ſignorum collocationibus, de oppidorum oppu-

gnationibus

gnationibus, de insidijs faciendis, atque uitandis, de reliquis rebus quę sint propria belli administrandi, quarum qui sunt animo & scientia compotes, ij esse Imperatores dicuntur. Iurisconsultus autem, idem ait, is uere nominatur, qui legum & consuetudinis eius qua priuati in ciuitate vtuntur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauēdum peritus est. Iudicare, est statuere, ac firmiter decernere. Cicero in primo de finibus bonorum & malordm. Nec etiam satis est iudicare quid faciendum non faciendum sit, sed stare etiam oportet in eo, quod sit iudicatum, pleriq. autem quod tenere atque seruare id quod statuerunt non possunt, victi, & debilitati obiecta specie uoluptatis tradunt se libidinibus constringendos.

Licere & expedire, ostēdit differre Augustinus in libro de adulterinis coniugijs, dicens. Potest aliquid licere, et nō expedire. Expedire autem quod non licet, non potest. Ac per hoc non omnia, quę licita sunt expediunt, omnia vero illicita non expediunt. Idem paulopost. Ea mihi uidentur licere, & non expedire, quæ per iustitiam quidem, quæ coram Deo est permittuntur, sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediantur a salute vitāda sunt: ea vero non licere, & ideo non expedire, quę sic ipsa iustitia uetantur, ut facienda non sint, etiam si ab eis quibus in notitiam fuerint, perlata laudentur.

Labor duplex a Cicerone significatur. Alter libero dignus viro, alter illiberalis. Et primus ille uocatur industria, qualis eorum est, qui in scribendo versantur, atque elaborant; altera politiore abhorret elegantia, vti faciunt, qui arant aut fodiunt. Cice. in primo de finibus libro. ut Terentianus Cremes non inhumanus, qui nouum vicinum

non

non vult fodere, aut arare, aut aliquid fere, denique nō illum ab industria, sed ab illiberali labore deterret.

Memoriam thesaurum rerum omnium, Cic. appellat primo de oratore, eamq; primo Rhetoricorum libro ita diffinit; Memoria est firma animi rerum ac verborum ad inuētionem perceptio, primo de inuentione. At in primo ad Herennium est, inquit, memoria firma animi rerum & verborum dispositionis, præceptio, eamque libro 3. thesaurum, inuentorum, atque omnium partium Rhetoricæ custodem appellat.

Memoria sicut intelligentia, ac prouidentia, pars prudentię est, atque ea pro Cice. sententia lib. 2. Rhetoricorum sic diffinitur. Memoria est per quàm animus reperit illa, quę fuerunt.

Modestia a M. Tul. lib. ij. Rhetoricorum pars ponit̄ tēperantiæ, & his finitur verbis. Modestia est, per quam pudor honestus charam & stabilem parat auctoritatem.

Meditatio est, perscrutari occulta. Contemplatio est admirari perspicua Bernar. super Psal. primo. Quid est tibi mare quod fugisti. Et subdit. Si quidem meditatio est occultæ veritatis studiosa inuestigatio, contemplatio est perspicuæ veritatis iocunda admiratio. Quæ autem occulta sunt solent ad manifestationem prodire modo ex propria meditatione, ex diuina reuelatione. Vbi ergo reuelationis gratiam presentem habemus, meditationis officio nō egemus.

Mathematicę disciplinæ quatuor partes innuere videtur in primo de finibus bonorū & malorum, Mar. Tullius. Aut se inquit, vt Plato in musicis, Geometria numeris, astris conteret; per quæ Musica, Geometria, Arithmetica, Astrologia significari videntur.

Mortis

Mortis tria sunt genera, inquit Ambrosius in lib. de dono mortis. Vna mors peccati est, de qua scriptum est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Alia mors mystica, quã do quis peccato moritur, & Deo viuit, de qua idem Apostolus Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte. Tertia mors, qua cursum huius vitæ & munus explemus, idest animę corporisque secessio, Ac statim addit. Auertimus igitur quòd vna mors sit mala, propter peccata moriamur. Alia mors bona sit, quia is qui mortuus fuerit, iustificatus est a peccato. Tertia mors media sit, nam et bona iustis uidetur, & plerisque metuenda, quæ cum absoluat omnes, paucos delectat.

Oculi non modo qui ad videndũ animantibus dati sunt, sed & pro conspectu a veteribus nonnunquam poni consueuerunt. Cicero in Catone maiore de F. Maximo. Nec vero in luce modo, atque oculis ciuium magnus. Idem in primo de finibus bonorum, & malorum, de Torquato. At magnum periculum adijt, & in oculis quidem exercitus.

Obseruantia est, vt ostendit Cicero lib. 2. Rhetoricorum a natura iure, ac diffinitur his verbis. Obseruantia est per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam & honore dignantur.

Orator pro M. Antonij diffinitione, apud Cice. lib. 1. de Oratore dicitur, qui & verbis ad audiẽdũ iucundis, et sentẽtijs ad probandum accõmodatis vti possit in causis forensibus, atq; cõibus et qui preterea instructus voce sit et actione, & lepore quodã. Est autẽ oratoris officiũ, ut lib. 1. Rhetoricorũ ad Herenniũ ostendit Cice. de ijs rebus posse dicere, quę res ad ciuilem vsum moribus & legibus constitutę sunt, cum assensione auditorum, quoad eius fieri potest.

Ora-

Orator quæ secundum Mar. Antonium habere debeat, declarat; atq; exponit Cic. in lib. primo de Oratore dicens. In oratore acumen dialecticorum, sententiam philosopho rum, verba prope poetarum, memoria iurisconsultorum, vox tragædorum, gestus pene summorum auctorum est requirendus.

Oratorem quinque conuenit res habere Ciceronis testimonio. Rhetoricorum, tum de inuentione. tum ad Herennium libro. Inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, pronunciationem.

Orationem duplicem esse ostendit. Mar. Tul. lib. primo de finibus bonorum & malorum, alteram perpetuam, alte ram interrogatione, ac responsione constante. Eius hęc uer ba sunt. Vti ratione, perpetua malo, quàm interrogare, aut interrogari. Et in Tus. quæstionibus. Atticus dicit. Sed nihil te interpellabo, continentem orationem audire malo. Tum Mar. (inquit.) Quid si te rogauero aliquid; nonne re spondebis? Rursum quoque in ij. de finibus bonorum & ma lorum. Ego autem inquit, arbittror quanquam admodum delectatus sum eius oratione, perpetua, tamen commodius cum in rebus singulis insistas, & intelligis quid quisque con cedat, quid abundat ex rebus concessis, cõcludi quod velis, & ad exitum perueniri. Hortensius magnus fuit orator at que, vt Aulus Gellius ait lib. primo de noctibus atticis, om nibus fere oratoribus ætatis suæ, nisi Marco Tullio clarior. Quanquam ob nitidiorem munditiam maledictis, & probrosis compellationibus iactatus est.

Hortensius dicitur, & Cicero libro in quo philosophiæ laudes complexus est. Hinc dicitur in libro primo de finibus bonorum et malorum. Philosophiæ quidem uituperato

ribus

ribus satis responsum est eo libro quo a nobis philosophia defensa,& collaudata est cum esset accusata, &uitupera ta ab Hortensio..Et in secunda Tusculanarum disputatio- num.Nos nutem uniuersæ philosophiæ uituperatoribus re spondimus in Hortensio.Sed & Aur.Au.in 3.confessionũ lib.Liber ille, inquit, ipsius Cice. exhortationem continet ad philosophiam,& vocatur Hortensius. Pronunciatio, quam habere oratorem oportet,est,utCicero finit,ex rerũ, ac uerborum dignitate, uocis ac corporis moderatio libr. primo Rhetoricorum de inuentione.In primo uero ad He rennium ita ait.Pronunciatio est uocis,uultus,gestus mode ratio cum venustate.

Prudentia,ut ostendit Marcus Tullius,libr.2.Rhetori- corum,est rerum bonarum & malarum,utrarũq;scientia. Partes eius sunt,memoria,intelligentia,prudentia.In Rhe toricis uero ad Herennium libro 3. his uerbis finit. Pru- dentia est caliditas, quę ratione quãdam potest delectum habere malorum & bonorum. Dicitur item prudentia sciẽ tia cuiusdam artificij. Appellatur item prudentia rerum multarum memoria,& usus complurium negociorum.Hęc ad Herennium.

Prouidentia est,ut ait Cicero libr.secundo Rhetorico- rum, per quam futurum aliquid videatur, antequam fa- ctum est.

Pietas,uti diffinit Cicero libro.2.Rhetoricorum,est per quam sanguine coniunctis patriæque beneuolis,officiũ & diligens tribuitur cultus.

Pactum iure a consuetudinis est,ut ostendit Cicero libr. 2.Rhetoricorum.Est autem pactum, quod inter aliquos cõ uenit.Sicut par diffinitur ab eodem his uerbis. Par quod ĩ

omnes æquabilẽ est.

Patientia fortitudinis pars est, ut ostendit Cicero libro secundo Rhetoricorum. Est artem patientia honestatis, ut utilitatis causa rerum arduam & difficilium voluntaria ac diuturna perpessio.

Perseuerantia quoq; pars est fortitudinis, et ut idẽ ait, est in rõne bene considerata, stabilis, et perpetua permãsio.

Potentia vt eodem loco declaratur, vna cum incolumitate, altera vtilitatis pars est; atque ita diffinitur, ut ibidem Cicero ait. Potentia est ad sua conseruanda & alterius obtinenda idoneorum rerum facultas.

Philosophi, qui ut ait Marcus Antonius apud Ciceronem libro primo de oratore, de sua ui ac sapientia vnus omnia profiteor, hæc tamen descriptio est, vt is, qui studeat omnium rerum diuinarum atq; humanarum, uim, naturã, causas que nosse, & omnem bene viuendi rationem tenere & prosequi hoc nomine appelletur.

Philosophi docent bene uiuere, & artem viuendi profitentur. Oratores autẽ potius bene dicunt. Lactantius libro primo diuinarum institutionum. Idcirco apud grecos maiores in gloria Philosophi quam oratores fuerunt. Illi enim recte viuendi doctores sunt existimati, quod est longe prestabilius, quoniam bene dicere ad paucos pertinet, bene autem uiuere ad omnes.

Philosophi Cicerone testante in primo Rhetoricorum libro, proprium est questionem tractare, eam uidelicet que controuesiam habet sine personarum certarum intermissione, ut quæ sit forma mundi, que solis, magnitudo; quam partem ipsam in dicendo positam insciteHermagoras oratori tribueret.

Oratoris est autem causam agere, quod est rem, quæ in se habeat controuersiam in dicendo positam cum certarũ personarum interpositione, quæ tripartita est, & demonstratiua, deliberatiua, iudicialis primum ab Aristotele appellata.

Philosophi & poetę quó differant, patefacit Lactantius Firmianus, quum hæc dicit, libro diuinarum institutionum primo; Hactenus de poetis; ad philosophos veniamus, quorum grauior est auctoritas certiusque iudicium, quia non rebus commentarijs; sed inuestigandę veritati studuisse creduntur.

Parcæ Fata appellantur. Virgi. in primo Aeneidos. Sic voluere Parcas. Lactantius libro primo diuinarum institutionum, illud quale est, esse fata, quibus dij omnes, & ipse Iuppiter pareat. Si Parcarum tanta vis est ut plus possit quam celestes vniuersi.

Pecuniam exponit elegãter Aurelius August. in libro de disciplina christiana inquiens, Totum quicquid homines possident in terra, omnia, quorum domini sunt pecunia vocatur; Seruus sit, vas, ager, arbor, pecus, quicquid horũ est pecunia dicitur. Et ideo pecunia quia antiqui totum quod habebant, in pecoribus ponebant, a pecore pecunia vocatur. Legimus antiquos patres dites fuisse pastores.

Peccare quo pacto intelligi oportet declarat August. libro de adulterinis coniugijs, Intelligendum est ex cõsuetudine sermonis absurdum, quæ ita late patet, ut etiam iumẽta quamuis sint rationis expertia, tamen plerunque dicamus debere vapulare, cum peccãt. Peccare autem proprie non est nisi eius, qui utitur rationali voluntatis arbitrio, quod in omnibus mortalibus animantibus non nisi homi-

ni est diuinitus attributũ, sed aliud est, cum proprie loquimur, aliud cum uerba ex alijs rebus transferendo, uel abutendo vocamus.

Prosperum atque asperum uidentur contraria auctoritate Ciceronis in primo de finibus bonorum & malorum. Si infantes pueri, mutæ etiam bestiæ pene loquuntur magistra ac duce natura, nihil esse prosperum nisi uoluptatem, nihil asperum, nisi dolorem.

Religio, dei cultura, Nonius Marcellus Diuinarum rerum scientia philosophis & maioribus appellata. Plutarchus in Pauli Aemilij uita. Cicero secundum Aul. Gelli. in oratione de accusatore constituendo, religiosa delubra maiestatis, venerationisque plena.

Religiosum quod propter sanctitatẽ aliquã remotum, ac sepositum a nobis. Masurius Sabinus a relinquendo dictum. Seruius Sulpitius propter sanctitatem aliquam a relegando. Religiosi qui facienda & uitanda discernũt. Festus Pompeius.

Religio a naturæ iure est Ciceronis auctoritate libro secundo Rhetoricorum, ubi & eam sic diffinit. Religio est, quæ superioribus cuiusdam naturæ quam diuinam vocant curam, cerimoniamque affert.

Deprehendere, ac maledicere, quomodo differant, Ciceronis uerbis declaratur, in primo de finibus bonorum & malorum libro; differentium inter se reprehensiones non sunt vituperandæ, maledicta uero contumeliæ, tum iracundiæ, concertationibusque in disputando pertinaces, indignę philosophia mihi videri solent. Ac paulopost. Neque disputari siue reprehensione nec cum iracundia, ac pertinacia recte disputari potest.

Subsellia pro iudicijs tãquam locus pro exercitatione eius quod in loco fieri solet. Cicero primo de oratore. Age vero ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque medite re. Et iterum. Qualis esse posset is, qui habitat in subsellijs, neque quicquam amplius affert, quam quod causarum necessitas postularet.

Sapientia secũdum Epicurum Cicerone teste in primo de finibus bonorum & malorum libro, ars uiuendi putãda est. Est enim una quæ mæstitiam pellat ex animis, quæ nos exhorrescere metu non sinat, qua prçceptrice in tranquilli tate viui potest, omnium cupiditatum, ardore restincto.

Sensu iuxta Epicuri sententiam, ut est apud Ciceronẽ intelligere in primo de finibus bonorum & malorum incor rupti sunt, atque integri testes.

Sybillę decem fuere, testante Lactantio libro primo diuinarum institutionum; Prima Persis, Secũda Libya, Tertia Cumęa, Quarta Delphica, Quinta Erythrea, Sexta Samia, Septima Cumana, noĩe Amalthęa, Octaua Helespõtica, Nona Phrigia, Decima Tyburtina, nomine Albumea.

Sibyllæ, ut ostendit Lactantius libro diuinarum institutionum primo, omnes fœminæ vates sunt à ueteribus nuncupatæ, vel ab vnius delphidis nomine, vel à consilijs deorum enunciandis σιοὺς enim Deos θεούς consilium; non βόλων, sed βόλλαν appellabant Eolico genere sermonis. Itaque Sybillam dictam esse, quasi θεοβουλήν.

Solidum qua ratione & perfectum dicatur, ostendit Lactãtius diuinarum institutionum libro primo, Id solidum, inquit, existimandum est cui nihil decedere, id perfectum, cui nihil possit accedere.

Sortiri, & eligere quomodo distent, ostendit Plinius in

prefatione naturalis historię dicens. Plurimum refert sortiatur aliquis iudicem, an eliget; Multumque apparatus interest apud inuitatum hospitem, & oblatum.

Seueritatis propriũ videtur esse quæ peccata sunt uindicare, & charitati quomodo apponatur, aperit Augustinus in epistola ad virgines dicens, Sicut apparata seueritas peccata, quæ inuenerit, vindicare, ita non vult charitas quod iudicet inuenire.

Temperantia, ut etiam Epicuro uidetur, Cicerone teste in primo libro de finibus bonorum & malorum, est quę in rebus aut expetendis aut fugiendis, vt rationem sequamur, monet.

Temperãtia, quemodmodum finit magnus orator libro secundo Rhetoricorum, est rationis in libidinem atq; in alios non rectos impetus animi, firma & moderata dominatio, quæ & inter principales virtutes constituitur, & partes habet continentiam, clementiam, modestiam. Eadem et libro tertio Rhetoricorũ ad Herẽniũ appellatur modestia quæ diffinitur in animo continens moderatio cupiditatum.

Vendicare, liberare. Cicero in libro de finibus bonorum & malorum. Sapiẽtiam esse solam quæ nos à libidinum impetu & à fortitudinum terrore vindicet.

Voluptas secũdum Epicurum dicitur id omne, quo gaudemus, ut omne quo offendimur, dolor, ac doloris omni priuatio recte nominata est voluptas, ostendit Cicero primo de finibus bonorum & malorum.

Voluptatem duplicem constituebat Epicurus, Cicerone testante in primo de finibus bonorum & malorum. Non hanc sequimur solam, quę suauitate aliqua naturam ipsam mouet, et cum iucunditate quadam percipitur sensibus sed

maximam illam voluptatem habemus, quę percipitur omni dolore detracto.

Voluptas et dolor opponũtur. Ac Cicerone testãte 1. i. de finibus bonorum et malorum. Non placuit Epicuro medium esse quid nã inter dolorem & uoluptatem; illud enim ipsum quod quibusdam medium uidetur cum omni dolore careret non modo uoluptatem esse, verum etiam summam voluptatem. Plato in Phædone. Voluptas & dolor cum simul in homine adesse nolint, siquis tamẽ alterũ capiat, semper ferme ut alterũ quoq. accipiat, necesse est, quasi ex eodem capite ambo connexa. Atq; arbitror, inquit, si hęc cogitaßet Esopus fabulam, eum facturum fuiße, quod cum Deus illa inter repugnantia reconciliare uellet, neque id facere poßet, coniunxiße in unum eorum apices, eaque de causa fieri, ut cuicunque alterum adsit, eundem postea sequatur & alterum.

Virtus partes habet quatuor, ut ostendit, Cicero libro secundo Rhetoricorum, prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam.

Vtilitatis, ut ibidem Cicero ait, duæ partes videntur esse, incolumitas & potentia.

Vmbra res inanis Cicero in primo de finibus bonorum & malorum, quando Epicuri contra Stoicos refertur sententia illi enim negãt bonum quicquam eße nisi nescio quã illam umbram quod appellant honestum, non tam solido, quam splendido nomine.

LAVRENTII VALLENSIS Patricij Romani Clarissimi oratoris de conficiendis Epistolis libellus.

DOcet Cicero quarto libro ad Herẽnium tres eſſe figuras dicẽdi, grauem, mediocrem, & attenuatã. Quod idem à me in principio præceptorum meorũ, quæ de elocutione futura ſunt doceri & præcipi uolo. Nam quem ego aliũ malim imitari quã eum ipsũ Ciceronẽ, qui (quantũ ratione et ingenio aſſequor) et omniũ qui ante ipſum fuerãt oratorũ & eorum qui futuri erunt lõge princeps uidetur? Verũ exiſtimaui facilius nobis prodeſſe ſi mutato ordine ab attenuata figura principiũ caperẽ. Dicam igit̃ quid ſit attenuata figura. In quas partes diffundi debeat. Et quid poſtremo de conficiẽdis epiſtolis ſentiam. In quibus pleriq. ſunt qui ſe arroganter preferunt. Pauci vero quibus ea ratio ſatis cognita & intellecta eſſe videtur. Sed hec hactenus. Nunc attentos uos ipſos prebeatis; Nos ad ea quæ polliciti ſumus profici pergamus.

De attenuata figura. Cap. I.

ATtenuata figura eſt (ut uerba Ciceronis imiter) quæ demiſſa eſt uſque ad uſitatiſſimi purique ſermonis conſuetudinem uel que ad infinitum & quotidianum ſermonem demiſſa eſt uerbis proprijs cuiuſque rei, & adinuentionibus, quibus in eo genere oratores uti cõſueuerũt. Diffunditur autem hæc in comœdias, quotidianũ ſermonum rerum, et epiſtolas familiares. Pretermitto tamen bucolica. Quoniam nos ut erudiam in ſoluto genere dicendi nihil in

pre-

præsentiarum poeticum attingo, tã etsi comici poetæ sunt, tamen ludunt paulo liberius. Videnturque esse magis finitimi oratori, præsertim quoties illarum rerum quæ à comicis tractantur, usus in medium venit. Quos quidem comicos hortor ut accuratè studioseque legatis; illorumque consuetudinem dicendi de rebus humilibus & domesticis magnopere sectemini. Sed omissis cæteris generibus atque usibus dicendi, ad quædam præcepta de Epistolis tradēda me confero. Est enim in illis decor. Comparamusque nobis animi illius amicitiam pariter & gratiam.

Quid sit epistola. Cap. 2.

Est autẽ epistola sermo familiaris scriptus quo absenti aliquid significamus. Ideoque ab ἐπὶ quod est supra & στέλλειν quod est missio dicitur. Versatur in attenuata figura quum quòd proprium est illius sortiatur, res humiles & familiares, aut personas, aut huiusmodi verba vsitatissima, aut sententias minus graueis, si qua uerba necessario adducerentur ornatiora quàm res ipsa postularet non præferimus neque in postremis orationis partibus collocamus. Sed interserimus atque adhibemus verbum minus cultum, quo splendor ornatissimi uerbo paulo remittatur, & quasi uinum aqua temperamus. Sed redeo ad epistolã. Cuius partes sunt quinque. Salutatio, exordium, narratio, petitio, & conclusio.

De salutatione. Cap. 3.

Salutatio est oratio absenti uel quasi absenti, dicens aut nuncians salutem. Solet autem salutatio interdum prima, interdum postrema in epistolis scribi, neque vllum sortitur decorem magnificentiamque verborum aut sentẽtiarum. Quum non illorum aut illarum sit capax. Sed præferentes

rentes mittendis nomen postponentesq; eius nomen ad quē epistola mittitur, etiam esset Imperator, temperate & modeste dicimus partibus superioribus salutem nunciamus. Cęterum non sunt obseruanda hęc apud omnes in nimio et frequenti usu sed ut intersit aliquid (mea sentētia non abijcienda aut contemnenda videtur) non est pluribus de salutatione opus. Satis est imitari oratores. Amodo ne sim à vobis in mora paulo diffusius quā de salutatione fecimus, de exordijs definiendum, pręcipiendumque videtur.

De exordio. Cap. 4.

Exordium (ut refert Cicero libro primo ad Herennium) est principium orationis, per q̄ animus auditoris constituitur siue apparatur ad audiendum. Dicitur autem exordium ab exordior exordiris, quod quidem ab ex prępositione, quod est extra aut ex reliqua, & ordior quod est initio, componitur.

Compendiorum autem exordium plerunque ea ratio habenda est, quanquàm decuit plerosque ut inde incipiamus unde epistola deducta seu unde uentum est, ut ad quempiā Epistolam scribamus. Mouet autem spes. Interdum fides. Nonnunquam amor. Plerunque necessitudo. Sępius fama. & cætera huiusmodi. Par est, ergo ut ab ijs exordiamur, Sed quum de epistolis loquar quas familiariter scribimus nolim uideri liberius pręcipi laxare magis habenas quam sibi res ipsa expostulat. Nihil enim intersit quod nos moneat exordiri. Est quidem hercle ab exordio in Epistolis abstinendum. Sed quum remotiores habemus auditorum animos quam velimus licet eos per exordium nobis attentos reddere. Nec minus efficiendi dociles sunt, si res paululum obscura est, neque facilis ijs qui audiunt, cognitu,

tum

tum quidem nobis aperiēda exigendaq; eorum animis per exordium uidetur. Si quos preterea alieno; (quod sæpe contingit) a beneuolentia nostrum esse conspexerimus aut non satis in ea constitutos licet tum illos per exordium beneuolos facere, studendumq; per totam epistolam captare beneuolentiam, si non satis captata est, aut si est perpetuo continere. Quum vero nihil horum intererit ab re ipsa absque vllo exordio incipiendum videtur. Verum ita incipiendum ut si quicquam dubitationis uel controuersię in causa habuerimus primum nos ad confutationes conferemus, si non fuerint remissæ Epistolę aut orationes concurrentes ad eandem rem confirmationē epistolæ præferemus, sed exordientes meminerimus magis temperato genere dicendi secundum subiectum materię, quàm in cæteris partibus uti. Nimis enim culta exordia, & magno prodeuntia apparatu, suspitionem afferunt auditori. Item ne aliud ad circuendum, insinuandumque ad causam reuocet, siue orationes, siue epistolas scribentes simus; curandum est, vt se statim res aperiat, neque dissimulantes eam longius abducamus.

Cęterum non sunt omnes dictiones dignæ, vt in principijs epistolarum preferantur, sed permultæ. Ideo de his aliquid pręcipiendum est. Incipiunt autem epistolæ plerunque a, Quum, siue illa prępositio, siue aduerbium, siue coniunctio sit. Incipimus etiam à dum, donec, & ab illustri aliquo adiectiuo qualia sunt gratus, gratior, gratissimus. Incipimus itidem à participijs dignis præferri & quibus in huius modis principijs oratores vti soliti sunt. Sedulo tamē meminerimus uenustiora oportere esse oratio

nunquam epistolarum principia, atque hoc interesse perspeximus, uel nunquam, uel raro orationes absque apparatu exordij pronunciari solere. Nunc quo facilius in hoc genere proficiatis, exempla quaedam subijcientes ad reliquas partes epistolę transeamus.

De principijs exordiorum.

Quum multa in me existāt tua beneficia, nihil est, quod tibi non debeam.

Dum charus tibi eram, grata tibi erant omnia, quae tibi faciebam.

Et si nunquam de tuo in me studio dubitauerim, nunquam tamen rectius intellexi, quam hoc tempore.

Donec mihi uita supererit, semper ego te prae me feram. Gratae mihi fuerunt tuae literae.

Gratius nihil quam te bene valere audire potuissem.

Gratias tibi ingentes habeo, quod omnia tibi accepta sunt, quę facio.

Literę tuae sunt nuper mihi redditę.

Legi literas tuas accuratissime ad me scriptas.

Maxima tuę me literę uoluptate affecerunt.

Nūquā à te discedo, quin melior, et doctior factus sim.

Neminem habeo, quem tibi amore pręferam.

Nulla res est tam difficilis, quę non mihi facilis pro te esse uideatur.

Plurimas tibi gratias habeo, quod nunquam nisi re mea perfecta conquiescis.

Quod me pluris facias, quàm ego meritus sim, antiquum morem tuum retines.

Quod

Quod semper de te summis uotis optaueram, tandem te consecutum audiui.

Quoties de te bene audio, incredibili gaudio, lætitiaque afficior.

Vt primum literę tuæ mihi redditæ fuerunt, omnibus rebus posthabitis, dedi operam ut tuę uoluntati satisfacerem.

Redditæ sunt mihi per hoc tempus tres periucundę epistolę.

Si me diligis, vide, vt negocium meum prudenter cito grauiterque transigatur.

Si quid est, quod mea opera, aut studio prodeße possim; nunquam officium cessabit.

Tua me delectauit epistola, quam proxime accepi.

Acceptis literis tuis quamprimum percurrissem summo expletus fui gaudio.

Gaudeo plurimum, & lętor.

Nihil est quod ego pluris faciam quam in singulis rebus tuę uoluntati morem gerere.

Tanta sunt beneficia in me tua, quod si uitam pro tua dignitate profunderem, nullam partem tuorum in me meritorum contingere viderer.

Sunt & alia multa epistolarum principia, quę quoniã nisi de ingenijs vestris magna omnia repromittitis, non prosequar diutius, ne quantum copia vbertasque rerum prodeßet tantum prolixitas obscura uideretur, igitur pauca (vt cæpimus) de narratione dicamus.

De narratione. Cap. 5.

NArratio est (ut Cicero ait) rerum gestarum aut perinde ut gestarum expositio. Sed omnis narratio tres

res

res debet habere, ut breuis, dilucida, & verisimilis sit. Breuis narratio est, quę tantum ea quæ narrari oportet, exponit, conseruato ordine rerum cęterisque quæ à Cicerone dicuntur ad verisimilem narrationem pertinere. Studendum est præterea, ut narratio dilucida sit. Sed quum in omnibus dicendi generibus id obseruari a nobis oporteat; paulo altius repetenda est ratio hæc. Tam etsi multo studiosius hęc quę a me pręcipienda sunt in narrationibus senatorijs & forensibus, in quibus est omnis vis dicendi, in epistolarum generę obseruanda sunt.

De petitione. Cap. 6.

PEtitio est, qua vtimur in epistolis scribendi: quum aliquid ab eo ad quem scribimus, velimus impetrare; ea ex quatuor rebus constat, honestate, possibilitate, modo, et remuneratione. Nam si huiusmodi petitio his partibus careret, id quod cupimus nunquam consequeremur. Si enim rei petitę apud eum a quo petimus possibilitas non sit, & causa non honesta sequitur, vt habeat finem petitio, demonstrantur facilitas, & modus, & sequitur remuneratio. Is enim magis ex animo utitur, cum laboris remunerationem sibi positam videt. Cuius exemplum cum conclusione Cicerone ad Corionem sumamus, his verbis. Quam obrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum, vel ex hoc ipso quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes: si denique dignum tuis beneficijs iudicas, hoc a te peto, vt subuenias huic meę solicitudini, vt huic meæ laudi (uti uerius dicam) proprię saluti tuum studium dices. Adducit autem Cicero rationes multas quibus ostendit petitionem suam eße honestissimam. Si quidem honestatem habet quum pro amico salutis suę auctore rogat.

Possi-

Possibilitatem. Quum ostendit Curionem posse id efficere quod petit si modo voluerit. Modus quoque declaratur. Quum fauorem eius in consulatu Milonis se petere ostendit, & ut prębeat se ducem suffragijs aliorum quæ se habere dicit. Postremo subdit spem remunerationis quę est vltima pars petitionis ex persona Milonis & ex persona sua quum inquit; de ipso Tito Annio tantum tibi polliceor te maioris animi, grauitatis, constantię beneuolentiæque ergà te, si complecti hominem volueris, habiturum eße neminem; ex persona sua ait, Mihi uero tantum decoris tantum dignitatis adiunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. Sed de petitione hactenus. Superest, ut de conclusione ipsius epistolæ aliquid precipiatur.

De conclusione. Cap. 7.

Conclusio (ut Cicero ait) est exitus, & determinatio totius orationis. hæc habet partes tres; enumerationẽ, indignationem, & conquæstionem. Verum oratores ĩ scribendis epistolis non utuntur his ita diffuse quẽadmodũ in orationibus forensibus, aut in senatorijs, aut in concionibus solet vti. Quamobrem satis est imitati oratores, qui in epistolis componendis magis temperato dicẽdi genere, secundum subiectum materię, quàm in cæteris orationis partibus uti consueuerunt. Nam epistolas scribentes enumeratione potissimum vtuntur. Ea est, per quã res dispersæ, & diffusę dictę vnum in locum coguntur, & reminiscendi causam vnum sub aspectum subijciuntur, ut Cicero ad Aulum Cęcinnam. Qua propter primum fac animo forti, atque magno sis, ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendũ sit. Deinde spem

quo-

quoque habeas firmissimam, propter eas causas, quas scripsi. A me uero tibi omnia, liberisque tuis paratissima esse confidas uelim. Id enim vetustas nostri amoris, & mea consuetudo in meos, & tua multa erga me beneficia postulant. Vale. Alia itaque exempla conclusionum, quæ vos imitari quandoq; pro ueris uti licebit, ex Cicerone, cęterisque oratoribus pro arbitrio vestro sumere poteritis.

De vale aduerbio.

In calce uero Epistolę ponitur uale, si ad vnum scribemus. Si autem ad multos, valete dicimus. Solent autem nonnulli addere bene aduerbium qualitatis, propterea quod uolunt esse uerbum medium, possumus enim eo in bonam & in malam partem uti. Iuxta illud Terentianum in Andria. Valeant, qui inter nos dissidiũ volunt. Cuius etiã Phallaris in suis Epistolis meminit, his verbis inquit. Valete. Valere autem, quum duplicem significationem habeat, nolim vos ignorare in deteriorem partem esse accipiẽdum. Ideoq; dicunt bene uale, & bene valete, dicimus præterea. Cur ut ualeas. Valetudinem tuam cura, & me (ut facis) ama amore tua illo singulari. ponitur deinde, Datum, vel datę subaudiuntur literę. Deinde ponitur locus, & dicimus Datum Romę, Brundusij, in castris, uel ex Castris. Ita etiam dicere possumus. Accepi literas tuas, quas liberto nostro ad me ex vrbe, siue ex Castris, siue ex Brundusio, dedisti. Ita quoque dicimus datæ ex urbe, ex Brundusio, ex Castris. Nomina præterea oppidorum, unde scribuntur, in genitiuo siue in ablatiuo ponere possumus, hoc est quũ significant in loco, ant de loco. Vel in datiuo, & in ablatiuo, si sint tertię declinationis, quod si tantum pluraliter declinãtur in ablatiuo duntaxat: ut datum Neapoli, Athenis, Cumis;

si uero composita sunt, in ablatiuo cum prepositione in, uel apud, uel ex; ut Datum in sancto Germano. Apud sanctũ Germanum, ex sancto Germano. Dicimus etiam ex aedibus uostris, domi, ruri, militiae, belli, & domo, rure, militia, bello. Postremo ponitur dies mensis, & numerus annorum, siue incarnationis, siue natiuitatis Iesu Christi Optimi Maximi, vt Datum Romae octauo Calendas Ianurias. Anno ab incarnatione, uel à Natali Christiano. 1444.

Postea vero quam literae obsignatę fuerint, eius nomen, ad quem literae ipsę perferendae sunt huiuscemodi verbis extra, id est à tergo, scribẽtur; Ad sãctissimũ, ac beatissimum, Nicolaum Quintum, diuina prouidentia Pontificem Maximum; similiter quum ad aliquem regem scribimus. Ad illustrissimum, & Serenissimum Ianum Dei gratia Hierosolymorũ ac Cypri Regem. Ita apud veteres frequentissimus usus obseruabatur, ut ad praeclarum virum Trebanum iureconsultum. Eodem quoque pacto dicimus, Cicero ad Publium Lentulum proconsulem, Seneca ad Lucillum, Hieronymus ad Demetrianum, & ita deinceps. Sed quia in scribendis epistolis utimur Nonis, Idibus, et Calẽdis, idcirco de ipsis aliquid breuiter dicẽdum videtur. Nã quum annus solaris duodecim menses habeat. Ianuarium, Februarium, Martium, Aprilem, Maium, Iunium, Iulium, Augustum, Septembrẽ, Octobrem, Nouembrem, & Decembrẽ. Quorum Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, Augustus, October, & December vnum & triginta habent dies; Reliqui vero menses Aprilis, Iunius, September, & Nouember triginta dies habent. Febrarius semper habet 28. dies nisi annus ille fuerit bissextus. Tunc enim nouem

& viginti dies habet. Vnusquisque mensis diuiditur in Nonas, idus, & Calendas, primus dies cuiusque mensis dicitur Calendę in numero plurali. Deinde sequuntur Nonæ, deinde idus, postremo Calendę; Quatuor igitur menses nonas sex habent, Martius, Maius, Iulius, & October; Reliqui uero menses nonas habent quatuor, mensibus supradictis primus dies Calendę. Secundus sexto nonas. Tertius quinto nonas. Quartus quarto nonas. Quintus tertio nonas. Sextus pridie nonas. Septimus nonæ. In cęteris vero mensibus primus dies Calendæ. Secundus quarto nonas. Tertius, tertio nonas. Quartus pridie nonas. Quintus nonæ. Sciendum est autem quod quemadmodum non dicimus nudius secundus, sed heri, Nudius tertius & nudius quartus; ita non dicimus; secundo Calendas, secundo non as, secundo idus; Sed pridie Calendas, pridie nonas, pridie idus. Deinde tertio Calendas, tertio nonas, tertio idus; & ita de reliquis.

Illud non est pretereundum quod dicimus tertio Calendas, & tertio Calendarum, tertio idus, & iduum. Tertio nonas & tertio nonarum, & pridie Calendas, & pridie Calendarum, pridie idus, & pridie iduum, pridie nonas, & pridie nonarum; ita tamen ut numerum in ablatiuo, nonas autem idus, & Calendas in accusatiuo, interdum in genitiuo ponunt oratores; dicuntur autem Nonæ vel quasi nouę, quo ideo minor pontifex numerum dierum, qui ad nonas superant calando, hoc est uocando, populo prodebat, quod post nonam lunam oportebat nonarum die populares qui in agris erant in urbem confluere, causas feriarum à rege sacrorum accipere. Et quod eo mense faciendum esset intelligere. Vnde nonę dictæ quasi nouę initium

tium obseruationis uel quod ab eo die, ad idus semper nouem dies computantur, unusquisque mensis habet octo idus.

Qui sunt idus & unde dicantur.

VNde in superioribus quatuor mensibus Martio, Maio, Iulio, Octobre, qui sex nonas habet idus ē quīto decimo die mēsis, ī cęteris uero qui hēnt nonas quarto die tertiodecimo; unde in illis quatuor octauo die incipiamus dicere, octauo idus. Et sequenti die septimo idus, & sic deinceps, sexto idus, quinto idus, quarto idus, tertio idus, pridie idus, & idibus; in cæteris vero mensibus à sexto die incipimus dicere, octauo idus, septimo idus, die septimo, idus, & octauo die sexto idus, & sic deinceps.

Finitis idibus si sint menses Ianuarij uel Augusti, uel Decembris secundo menses habent unum et triginta dies, & duntaxat quatuor nonas, dicimus statim decimo nono Calendas septembris si Augustus sit, uel Ianuarij si mensis sit decembris, uel Februarij si mensis sit Ianuarij. Quippe is dies est dicimus octauus ante Calēdas. Et quum ultimus dies dicatur pridies Calendas, penultimus 3. Calendas, ante penultimus 4. Calendas, & ita de cæteris; merito hic erit 19. Calendas. Si uero sit mensis Februarij, statim post idus dicimus sextodecimo Calendas Martij, nisi forte sit bissextus. Tunc enim quia Februarius habet nouem, & uiginti dies, & quatuor nonas duntaxat, statim post idus dicimus decimo septimo Calendas Martias. Si

autem sint mensis, Aprilis, Iunij, Septẽbris, & Nouẽbris, qui triginta dies habent & duntaxat quatuor nonas. Statim finitis idibus dicimus decimoseptimo calendas Maij vel Iulij, vel Augusti, vel Octobris, vel Decembris. Quod si reliqui menses fuerint, hoc est Martius, Maius, Iulius, & October, qui dies unum & triginta habent, & nonas sex, statim post idus decimo octauo calendas Aprilis, aut Iulij, Augusti, aut Nouembris. Quod ut summatim colligatur, sit hæc regula. Menses, qui vnum & triginta dies habent, si quatuor nonas habent incipiunt à 19. calẽdas, Si sexto habent nonas 17. calendis Februarius semper à 16. calendas incipit, nisi sit bissextus. Reliqui menses à 18. incipiunt. Idus autem nomen ab hetruscis translatum; dicunt enim illi induare hetrusca lĩgua, quod est diuidere, is enim dies dictus, quod diuidat mensem. Vnde vidua dicta est, quasi à viro diuisa. Hoc igitur diuisione mensium, soli latini vtuntur. Cæteræ enim nationes duntaxat in dies, septimanas, & menses diuidunt. Vt igitur ea, quę de Nonis, Idibus, & Calendis dicta sunt, facillime capere possitis, à mense Iulio sumamus exemplum.

De Nonis.

Calendis Iulij, hoc est primo die Iulij.
Sexto nonas Iulias, die secundo Iulij.
Quinto nonas Iulias, die tertio Iulij.
Quarto nonas Iulias, die quarto Iulij.
Tertio nonas Iulias, die quinto Iulij.
Pridie nonas Iulias, die sexto Iulij.
Nonis Iulij, die septimo Iulij.

Iam finitis nonis reliquos octo dies similiter iduum cognominatione notabimus, quia unusquisque mensis octo idus habet.

Octauo idus Iulias, die octauo Iulij.
Septimo idus Iulias, die nono Iulij.
Sexto idus Iulias, die decimo Iulij.
Quinto idus Iulias, die vndecimo Iulij.
Quarto idus Iulias, die duodecimo Iulij.
Tertio idus Iulias, die tertiodecimo Iulij.
Pridie idus Iulias, die decimoquarso Iulij.
Idibus Iulijs, die decimoquinto Iulij.

De calendis.

Nunc reliquos Iulij mensis, quotquot superfuerit dies, Calendarum appellatione significabimus, quæ quidem sunt futuri mensis, neq; ordines, neque numerationis ratione mutata. Super sunt deniq; dies sextodecimo, addẽdoq; primũ mensis sequentis diem, sunt 17. dicemus hoc modo.

Decimoseptimo Calendas Augusti, die. 16. Iulij.
Decimosexto Calendas Augusti, die 17. Iulij.
Decimoquinto Calendas Augusti, die 18. Iulij.
Decimoquarto Calendas Augusti, die 19. Iulij.
Decimotertio Calendas Augusti, die 20. Iulij.
Decimosecundo Calendas Augusti, die 21. Iulij.
Decimoprimo, vel 11. Calendas Augusti, die 22. Iulij.
Decimo Calendas Augusti, die vigesiotertio Iulij.
Nono Calendas Augusti, die vigesimoquarto Iulij.
Octauo Calendas Augusti, die vigesimoquinto Iulij.
Scpimo Calendas Augusti, die vigesimosexto Iulij.

Sexto Calendas Augusti, die vigesimo septimo Iulij.
Quinto Calendas Augusti, die uigesimo octauo Iulij.
Quarto Calendas Augusti, die vigesimo nono Iulij.
Tertio Calendas Augusti, die 30. Iulij.
Pridie Calendas Augusti, die 31. Iulij.

Est autem sciendum, quod dicimus Calendas Ianuarij, et ianuarias. Februarij, & februarias. Martij, et martias, Aprilis dũtaxat, & non aprilias. Maij, & maias, Iunij, et iunias, Iulij & iulias, & quintilis, quasi quintus ab imbre, Augusti, & augustas, & sextilis sextus ab imbre. Septembris septembrias, & septembres. Octobris octobrias, & octobres. Nouembris nouembrias, & nouembres. Decembris decembrias & decembres. Hæc sunt igitur, quæ de epistolis conficiendis a me præcipienda erant. Nunc autem de elocutione (quemadmodum polliciti sumus) dicendum, præcipiendumque videtur.

De elocutione. Cap. I.

ELocutio (ut Cicero ait) est idoneorum verborum, & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Tres res conuenit habere elocutionem commodam, & perfectam (Sic enim admonitus sum a Cicerone in quarto Libro ad Herennium) scilicet elegantiam dignitatem, & compositionem. Quum enim eloquimur absque barbarismo, & solæcismo efficientibus quo minus sermo noster Latinus videatur atque etiam perfectus, idest oratio plena & facile intelligibilis cuique erudito sit, tum elegantes esse poterimus & videri, dignitatem in dicendo sectabimur, si exornationes verborum & sententiarum

quas

quas colores dicimus temperate, & quando opus est de rebus loquimur, adhibeamus, nunc postremo de compositione dicendum est. De qua propterea dicendum post elegantiam & dignitatem putauimus, quod existimamus paulo diffusius de ea præcipi oportere. Si quidem de ea Cicero dicendo multo plus scire se ostendit quam precipit. Verum quod auarus non dat cuiquam, ab eo est etiam inuito aut nescio quomodo extorquendum.

De compositione. Cap. 2.

Compositio est verborum constructio equabiliter perpolita, ea tres res habet in se, ordinem, iuncturam, & numerum. Ordo est apta quædam verborum inter se vel naturalis vel artificiosa disputatio. Est autem ordo quadruplex naturalis, specificus, augmentatiuus, & communis.

Naturalis vero ordinis institutio est si quæ natura pretulit & digniora fecit, loquentes nos esse præferimus, vt viri, & mulieres in homines irruunt. Item dies & noctes. Secunda & aduersa, dextra & sinistra dicimus. Fallit autē quando ordinem rei gestæ temporum & quidem necessario sequimur, vt ingens primū numerus fœminarum, deinde virorum in adolescentes impetum fecerunt.

Specificus autem postulat speciem subiungi generi, idest quod in minus se habet illi, quod se habet ad plura subiūgi, vt fratres gemini, animal leo, et ita in ceteris. Sed adiectiuū additum generi restringensq; ipsum facit, ut sua species minus videatur, & ideo postponi illud iubet, vt homo animal bipes, & leo animal rugiens.

Huic autem ordini specifico cõtrarius argumentatiuus. Crescere enim vult oratio, nec ociosas habere dictiones. Pro qua est sciendum, quod ab ea qua minor est in oratione incohoamus dictione, vt fur, homicida sacrilegus. Similiter in orationibus, ut ciues diligo, amicos amo, maiores obseruo. Conuertendum est autem, si negationem, aut contrariam sententiam admiscuerimus, si dicere velis, vt neq; in parentes manus intuli, neque amicos perdidi, neque iusiurandum contempsi. Hęc sunt pręter cætera. In his ordinibus, aut in hoc triplici ordine perpetuo retinenda, ab hac ratione discendi absque digna reprehensionẽ non potest. Vltimo sequitur de ordine communi, de quo plura sunt dicenda, quàm de naturalis, specifico, & augumentatiuo dicta sunt. Ideo in ultimum locum reseruauimus; de quo in præsentiarum quidem dicamus.

De ordine communi. Cap. 3.

ORdo cõmunis in principijs, medijs, et postremis partibus clausularum ius habet. Ideoque communis appellatus est.

Circa primum obseruãdum, ut oratio obliqua sit potius, quam recto ordine in medium prodeat, ut Aristotelem Platoni præferunt nonnulli. Contra autem Aristoteli Platonem plerique anteponunt.

Est etiam ita constituenda oratio, ut potius adiectiuum substantiuo, quam substantiuum adiectiuo pręponatur, ut album hominem video, melius, quam hominem album dici uideatur.

A relatiuo autem potius quam ab antecedente princi-

pium sumere conuenit, vt quem uides, is homo est, de quo pauloante loquebamur. Relatiuum vero (quum interponitur aliquid) postulat interijci inter ipsum, & antecedens, vt Platonem (sic solitum facere audiuimus) quem tu imitaris.

Sed his ea id pronomen relatiuum continuo post antecedens est collocandum, ut Ciceronem eum, de quo tam egregia facinora enarras imitatur nemo. Tullius in proœmio tertij libri officiorum. Publium Scipionem Marce fili eum, qui primus Africanus appellatus est.

Studendum est etiam, ut inter substantiuum aliquid interponatur sæpe in orationibus, dummodo breue illud sit ne obscura videatur oratio. Vt nulla satis probata nobis virtus uidetur. Et nihil est huic homini turpe, si questus interuenit.

Neque minus curari oportet, ut oratio in uerbum aliquod finiatur, aut illustre adiectiuum, aut illustre aliquod aduerbium, aut participium, aut nomen adiectiuum, aut nomen aliquod vniuersale, ut religionem diuinam pleriq; accusant. Hominem te omnes, qui tecum vna versati sunt, existimant sapientem. Sunt mihi quę facis gratissima, Voluptuosę fuerunt mihi literę tuæ. Quę facis erga amicos tuos, mihi satisfaciunt sedulò. Quem tibi in amore præferam, aut in quo maiorem spem quam in te vno collocauerim, habeo neminem. Quę vir sapiens facit, laudant omnes.

Neque decet absoluta sententia aliquid ad maiorem artem, & ornatam adiungere, ut feci, quod a me postulasti, & quidem impigre. Vel multis de causis cupio te videre, & quidum quamprimum. Magis id enim mouet auditorem

ditorem quàm si dixerimus, quę a me postulasti, feci omnia, & impigre. Et multis de causis exopto te videre quàm primum.

Moneo dehinc posse disiunctiones vnico verbo claudi. Cn. Pompeius virtute, gloria, rebus gestis fuit omnium, qui sunt fuerunt, eruntq; , facile princeps. Cicero in tertio, ad Herennium, ingenio, doctrina, pręceptione, natura nitescat.

Addo etiam in partem principalem melius quam in secundariam terminari orationem. Vt quę pauloante dixisti, vehementer admiror.

Est etiam monendum quasdam coniunctiones, quales sunt; Quum, si, & consimiles. Quasdam præterea præpositiones, quales sunt, in, sub, ad, apud, propter, de, e, pro, ex, ob, aduersus, dictionibus, quibus præponi consueuere, quam commodissime postponi, vt sua in patria, tuo sub iure, tuam ad urbem, tuam apud curiam, tua de gloria, Iunonio e fano, tuam ob causam, vestro ab animo, magna ex ira, vestris a laudibus. Tuam aduersus laudem, & ita in cæteris.

Idem solet fieri in aduerbijs ordinis, qualia sunt. Dehinc, deinde, deinceps. Interim, Interea, prætera. Item, ut tua item laude. Tuis hinc de laudibus, vestris deinde commodis, meam deinceps familiam. Istam præterea patriam, hanc interim præpositionem. Nox interea superuenit.

Sciendum est autem hoc in loco pręterea mecum, tecum, secum, nobiscum, vobiscum, solere oratores dicere pro eo, quod est, cum me, cum te, cum se, cum uobis. Quoniam hæ voces absonę videbantur; quam rationem

tan-

tantum valere voluit Cicero, ut qui cum, pro eo, quod est cum quo nõnunquam dixisse inueniãtur. Sed is modus dicẽdi obsoleuit.

Attendere nihilominus oportet, ut ea, quæ, diximus, rebus, de quibus loquimur, accommodari, & quadrare videantur, ne quando plus, minus ue dicamus, & enim illustrem agricolam, aut regem parcum, qui dixerit, in vitio est. Nam illud supramodum, & conditionem mergit, & hoc minus est, quàm regem oporteat, laudari.

Interponemus, inchoata oratione, parentesim, a quod, autem, id, quod principium sumentem, vt Cato vticensis (quod sua sapientia dignum putauit) cum libertate patriȩ sibi moriendum censuit. Vel Cæsar (id quod admirari omnes cogit) uiso capite Pompeij, lachrymatus est.

Reperimus etiam abusiones vocabulorum fieri. Sed seruanda est similitudo, vt oblectet auditores. Quod genus est, si rusticum animum, incultam vestem, & paulo liberius (quod ridentes solemus dicere) casum anomalum dixerimus.

Si quando aut funesta, aut funebris esset oratio abhorere arbitramur à rebus fœlicibus animis elaborato, ac culto genere dicẽdi. Non enim illa materia dicendi lasciuiré orationem, & splendescere postulat.

Tenere uos insuper volo, quod in egregium aliquem sensum terminata oratione, & satisfacto rebus de quibus loquimur, non vlterius prouehamur. Ne laudem nostram (si quàm ex aptitudine dicendi meremur) immoderata

licentia secum inuoluat, atque auferat. Quo in vitio Priscianum fuisse in prohæmio in primo artis grammaticæ libro multi non indocti arguunt.

Solet pręterea pro magno affectu, etiam, duplicari, vt te etiam atque etiam rogo.

Itidem laudantes, nec non vituperantes et copulatiuam coniunctionem duplicamus, & doctus & sapiens fuit, & furti & sacrilegij damnatus est.

Neque est prætermittendum; quod commodius in uerbo finito, quam in verbo infinito terminari orationem putant, nisi iudicio aurium (quod superbissimum quidem est) consonantia, & concinnitas probaretur.

Verbo item subiunctiuo pro indicatiuo multis in locis oratores, vtuntur, vt velim pro uolo, & iußerim pro iubeo.

Vtimur etiam futuro infinitiui loco futuri optatiui vt factum ire, uel factum iri, pro eo, quod est faciam, aut a me fiet.

Est etiam commodum, superlatiuo clausulam terminari, vt tua est oratio prudentissima.

Supersedendum est sæpissime ab ut, quod, ut moneo, dignum vobis faciatis.

Si quando autem oramus apud quampiam, cui suspecta sit noster eloquentia, eo quidem tempore est supersedendum ab ijs præceptis, quæ de elocutione conscripserimus.

Et si mæsta fuerit, & lugubris oratio, respiciendum est, ne similitudine, aut exemplo ullo utamur, quo in rebus lætis, & secundis oratores vti consueuerunt.

De

De turpi concinnitate cauenda. Cap. 4.

PLura sunt, quæ diximus de elocutione, quã, quę à me dicenda sunt, uel eße uel dici posse videãtur, nisi uelimus tempus parum frugaliter occupare.

Quid enim addendum sit ad illud præceptum quod à Cicerone de elocutione, postrema quidem in parte, conscribitur?

Igitur cauendum est etiam à crebro concursu uocaliũ, vt omnia amœnissima ætate efficeret. Offenditur enim ipse sensus auditus.

Vitari etiam libet crebram eiusdem literæ repetitionẽ. quale est illud Cęcilij poetæ. o tite tute tati tibi tanta tyranne tulisti.

Et quod frequens dictio ab eadem syllaba institutionem non suscipiat, in qua pręcedens finit amor mortalium integer est.

Neque etiam utendum est eo, quod plerique Ciceroni imputant, ibi. O fortunatam natam me consule Romam.

Superioris etiam regulæ potest esse exemplum, a regibus regiæ regio. Huius ueræ regulę exemplum esse potest illud Ciceronis. Fortunatorum imperatorum, optimorum rectorum uirtus, magnaque fortuna laudatur. In quo crebra eiusdem terminationis repetitio est.

Tmesim uero nullam admittamus in simplicibus dictionibus, aut compositis; Nisi fortasse illam imitando à probatissimo quodam oratore admissam fuiße videamus, vt est illud Virgilij. Septem subiecta trioni per septemtrioni

ni subiecta, & apud Ouidium, hac Arethusa tenus pro hactenus. Inuenimus etiam, qui vtuntur posteaquam pro posteaquam, qui etiam dicant satis boni viri officio facit pro satisfacit. Hæc sunt quæ de elocutione, quæque docerem, ad manum habui, neque intelligo satis, si quicquam pretermissum est, quod ad eam rem pertineat. Cæterum, si quid inter digitos in morem aquæ effluxerit, quod contineri pugillo & metiri à me non potuerit pro paruitate ingenij, quomodo enim, non quantum docuerit eruditus illud vos venari, & occupari, quas per vepres & sæpe sparso reticulo ingenij, quo estis arbitratu meo satis egregie poteritis.

E D N N S.